

ÓBUDAI EGYETEM
ÓBUDA UNIVERSITY

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

DR. BÖRÖCZ MIKLÓS GYULA

Az Európai Unió biztonságpolitikája szerepének vizsgálata a kritikus infrastruktúrák védelmében

Témavezető: Dr. habil Besenyő János egyetemi docens

Szigorlati/komplex vizsga bizottság:

Elnök:

Prof. Dr. Rajnai Zoltán, ÓE

Tagok:

Dr. Fregán Beatrix, külső - NKE

Nyilvános védés teljes bizottsága:

Elnök:

Prof. Dr. Berek Lajos professzor emeritus; ÓE

Titkár:

Dr. Pethő Richárd adjunktus; ÓE

Tagok:

Dr. Kovács Tünde Anna egyetemi docens; ÓE

Dr. Laufer Balázs tanársegéd; külső - NKE

Dr. Dobák Imre egyetemi docens, külső - NKE

Bírálok:

Dr. Nagy Rudolf adjunktus; ÓE

Dr. Sabjanics István adjunktus; külső - PPKE

Nyilvános védés időpontja:

202... hónap nap

Tartalom

Bevezetés	7
A tudományos probléma megfogalmazása	8
A téma kutatásának célkitűzései	10
A téma kutatásának hipotézisei	10
A kutatási folyamat és primer gyakorlatok	11
1. Az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájának, valamint kockázatainak bemutatása [1]	14
1.1. Az EU közös biztonság- és védelempolitikájának keretei.....	14
1.2. A terrorizmus jelentette kihívások	16
1.3. Az energiafüggőség veszélye.....	20
1.4. A kritikus infrastruktúrák mint kiemelt kockázat	21
1.5. Az irreguláris migráció kockázata.....	23
1.6. A kiberbiztonság és a kibervédelem kihívásai.....	25
1.7. Következtetések	30
2. A terrorizmus elleni küzdelem	32
2.1. A terrorizmus elleni fellépés tágabb értelemben vett eszközrendszere.....	40
2.2. A terrorizmus elleni fellépés szűkebb értelemben vett eszközrendszere	43
2.3. Fejlődési javaslatok a terrorizmus elleni küzdelemben.....	49
2.4. Következtetések	59

3. Energiabiztonság	62
3.1. Földgáz	63
3.2. Kőolaj	67
3.3. Atomenergia.....	69
3.4. Megújuló energia, fenntartható energia.....	73
3.5. Villamos energia	78
3.6. Következtetések	82
4. A kritikus infrastruktúrák védelmi politikája az EU-ban	84
4.1. A kritikus infrastruktúrák ágazatai, főbb jellemzői	86
4.2. Jelentős európai kritikus infrastruktúrák	91
4.3. Az EU a kritikus infrastruktúra-védelem érdekében hozott intézkedései	92
4.4. Tagállami kritikus infrastruktúra-védelem a gyakorlatban	95
4.5. Következtetések	97
5. Kibervédelem és kiberbiztonság	99
5.1. Kiemelt európai IT-támadások a közelmúltban.....	99
5.2. Az EU az IT-biztonság érdekében hozott intézkedései.....	100
5.3. A digitális Európa jövőképe	107
5.4. Következtetések	108
6. Az irreguláris migráció.....	110
6.1. Kelet-mediterrán/nyugat-balkáni migrációs útvonal.....	111

6.2. Közép-mediterrán migrációs útvonal.....	116
6.3. Nyugat-mediterrán migrációs útvonal.....	118
6.4. Az integráció hiányának kockázatai.....	119
6.5. Az EU migrációs politikája	120
6.6. Következtetések	124
ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	127
Új tudományos eredmények	130
Ajánlások.....	131
Irodalomjegyzék	132

„A világbékét csak úgy lehet megőrizni, ha az azt fenyegető veszélyekkel
arányban álló kreatív erőfeszítéseket teszünk.”

Robert Schuman

Bevezetés

Az európai államok által létrehozott egységes gazdasági térség megjelenésével szinte egy időben megfogalmazódott a közös, európai külpolitikának az igénye is, aminek akkoriban még elsődleges célja a gazdasági fejlődés előmozdítása volt.

Ehhez kapcsolódott később a különböző, globális politikai változásokra válaszokat adó, egységes biztonságpolitika megjelenése. A terület jelentősége rövid időn belül felértékelődött, hiszen a hidegháború lezárását követő, bipoláris világrend megszűnése, majd a Szovjetunió felbomlása, a volt szocialista országok demokratikus államokká történő átalakulását kísérő biztonsági deficitek,¹ így többek között az újraegyesülések (pl. Németország újraegyesülése), elszakadások (pl. a volt Szovjetunió korábbi tagállamai: Grúzia, Örményország, Azerbajdzsán különválása), háborús konfliktusok² (pl. a délszláv háború) hosszú távú megoldásokat követeltek.

Ezt követően az Európai Unió (a továbbiakban: EU) bővítése új biztonsági problémákat vetett fel, többek között a schengeni övezetbe belépő tagállamok határokon átívelő szervezett bűnözéssel szembeni felkészületlenségének köszönhetően. A belső határok ellenőrzésének megszűnése a szabad mozgás, és az áruk szabad áramlásának nélkülözhetetlen eleme, ami nélkül az EU csak nehezen tudná fenntartani az egységes európai piacot. Ez viszont olyan jelentős biztonsági deficitet okozott, amelyet a korábbi rendészeti intézkedésekkel nehéz volt ellensúlyozni. Ezt hivatott leküzdeni az illetékes hatóságok közösségi együttműködésének megteremtése és mélyítése, valamint a mélységi ellenőrzések bevezetése, amely intézkedések nem bizonyultak teljes mértékben kielégítőnek. (Emiatt az irreguláris migráció tömegméretűvé válását követően, a schengeni övezetbe tartozó tagállamok egy része a Schengeni Határvédelmi Kódex 25. cikke alapján visszaállította a határellenőrzéseket, melynek keretében, szinte állandó jelleggel ellenőrzés alá vonták a külföldi forgalmi rendszámú gépjárműveket.) A biztonság szintjét az irreguláris migráció növekedése, a terrorizmus (pl. az állatok jogait védő szélsőséges szervezetek, vagy a kiberterrorizmus megjelenése) tovább csökkentette.

A kihívásokat bővíti az EU energia kiszolgáltatottsága, amit az utóbbi évtizedben megerősödött Oroszország hatékonyan ki is használ. Az orosz energiafüggőség

---

¹ A deficit szó eredeti jelentése pénzügyi hiány, veszteség, de egyéb tudományterületen helyettesítheti a hiány, probléma kifejezéseket.

² Összeütközések, összecsapások, nézeteltérések.

alternatívájaként egyéb megújuló energiahordozók által biztosított lehetőséget szükséges keresni, amely nemcsak biztonságpolitikai, hanem gazdasági kérdés is, mindez a fukushimai atomkatasztrófa árnyékában.

Tekintettel arra, hogy az EU és számos tagállama gazdaságának fejlődését az egységes digitális piac megteremtésében látja biztosítottnak, újabb kihívásokkal is szembesülnie kellett. Ezek egy része a technikai eszközök robbanásszerű fejlődésének köszönhetően napról napra fejlődik és mára nemcsak szervezett bűnözői körök, hanem állami szereplők is szolgálatukba állítják azokat, céljaik elérése érdekében. Ezen evolúciós folyamat következtében a „hidegháború” analógiájaként³ értelmezhető „hibrid hadviselés” napjait éljük.

A digitális gazdasági irányvonal biztosításáért a kritikus infrastruktúrák szavatolnak (ezek közül is kiemelten az európai kritikus infrastruktúrák), amelyek a modern hadviselés ellenében, bástyákként védik az EU és tagállamainak érdekeit. A jövőben ezen szektor támadására szükséges kiemelten felkészülni.

Meg kell említeni továbbá az EU-t érintő irreguláris migráció konstans kockázatát, mivel a két fő problémakör, a közel-keleti és afrikai konfliktusok, illetőleg az Afrikát sújtó elsivatagodás a jövőben is tömeges elvándorlásra sarkallja a térségben élő személyeket.

A doktori kutatás a fent vázolt problémák kifejtése mellett az EU biztonságpolitikájának prioritásait⁴ (a kritikus infrastruktúra-védelem összekötő szerepe által) és jövőbeni kilátásait célozza bemutatni. (Az értekezésnek azonban nem célja az EU katonai dimenziójának, szerveinek, pl. az EU Katonai Tanácsának vagy az EU Katonai Törzsének bemutatása.) Ezen túlmenően az értekezés ismerteti az eszközrendszert és annak gyakorlati alkalmazását, amellyel az EU, valamint tagállamai rendelkeznek biztonságpolitikájuk tekintetében.

A tudományos probléma megfogalmazása

Az EU biztonság- és védelempolitikája (a továbbiakban: KBVP) az EU közös kül- és biztonságpolitikájának (a továbbiakban: KKBP) szerves része. A KBVP a politikai és a katonai struktúráknak, valamint a külföldön végrehajtott polgári és katonai misszióknak, műveleteknek a kereteit biztosítja. Az uniós szintű fellépések iránti növekvő igény, illetve a kockázatok emelkedése miatt a KBVP jelentős stratégiai és műveleti változásokon esett át.

---

³ Hasonlóság, egyezés.

⁴ Prioritás: elsőbbség, előny.

A közös fellépést azonban nehezíti, hogy a tagállamok gazdasága eltérő, így nem egységesen vannak felkészülve az aktuális kihívásokra. Az is fontos tény, hogy a kockázatok sokszor nem egységesen sújtják a tagállamokat. Ilyenkor a közösségi fellépés késlekedhet, amely a fellépő veszélyek hatásait növelheti. A problémát az is fokozhatja, hogy az eltérő fenyegetettségek és azok kezelését a tagállamok kormányai különböző módon értékelik, a KBVP prioritásának meghatározása és a lényegi döntéshozatala pedig az EUSZ 24. cikke alapján, a tagállami kormányok Tanácsban meghozott egyhangú döntésén múlik. A politikai konszenzust igénylő döntés megszületéséig emiatt olykor jelentős az idővesztés. A modern kori kockázatok pedig rendkívül gyorsan jelennek meg, továbbá módosulnak. Ez a hatás érezhető akkor is, amikor a tagállamok nem értenek egyet a felmerülő kockázatok tekintetében. A fentieknek iskolapéldája az európai migrációs politika kezelése.

A tagállamok geopolitikai elhelyezkedése is jelentős különbséget generál, hiszen az előbbiekben említett közel-keleti és afrikai migrációs kockázat Görögországot, Olaszországot és Spanyolországot jobban érinti, mint például Észtországot, Lettországot vagy Litvániát. Egyéb kockázat (például Oroszország befolyásolási szándéka) pedig éppen fordítva fejti ki hatását az említett országok tekintetében.

A fenti dimenziót erősíti, hogy a nagyobb lakosságszámú tagállamok jobban tudják befolyásolni a közösségi döntéseket, így a KBVP területén jelentkező kockázatok közül is nagyobb prioritást kapnak azok a kérdések, amelyek a népesebb tagállamokat jobban érintik. Fontos kérdés, hogy a haderők, ásványkincsek és energiahordozók tekintetében jóval kedvezőbb ellátottsággal rendelkező Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság társulása (a továbbiakban: BRIC(S)) az EU egyik ellenpólusaként teljesen más rendszerben, hatékonyabban képesek alkalmazkodni a kihívásokhoz, illetőleg az azokra adott válaszokhoz. Ez számukra nagy előnyt jelent.

Az EU-nak és tagállamainak védelmi politikájuk tekintetében az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében (a továbbiakban: NATO) meglévő, széles körű bizalma kockázat lehet, mivel a szervezet legnagyobb erejét adó Amerikai Egyesült Államoknak az érdekei – kiváltképp az Egyesült Királyság EU-ból való kilépését követve – több esetben ellentétesek a Közösségével. Itt elsődlegesen az EU a katarai gázhoz való jutásának nehezítésére, valamint az EU-t sújtó menekülthullámot okozó közel-keleti politikájára gondolok elsőként. Ez a megállapítás vonatkoztatható a szintén NATO-tag Törökországra is, amely ország Oroszország egyre nagyobb szövetségesévé válik. A szövetséges erők Afganisztánból történő kivonulása ugyanakkor a szervezet globális megítélését is tovább gyengítette.

A téma kutatásának célkitűzései

Az értekezésem témájaként választott EU biztonságpolitikája kevés elméletet és gyakorlatot is magába foglaló szakirodalommal rendelkezik az EU KBVP témaköréhez tartozóan. Az európai biztonságpolitikának olyan megközelítése, amely a hétköznapi kockázatok komplex vizsgálatát tenné meg, még ennél is szűkebb mértékben áll rendelkezésre. Szakmai életpályám biztosította számomra, hogy egészen közről megismerhessem mind a közösségi, mind a tagállami szakmai, gyakorlati mechanizmusokat, valamint a kevés, de annál értékesebb szakirodalmat. Kutatásommal a terület szélesebb körű megismertetését tűztem ki célul, ami ezáltal annak jelentőségére is jobban ráirányítja a figyelmet. A fentiekre tekintettel, a kifejtett tudományos problémára, kutatásom fő célkitűzései az alábbi pontokban kerültek összefoglalásra:

- **Áttekinteni** és **rendszerezni** az EU KBVP és azon belül is a biztonságpolitika jelenlegi kihívásait.
- **Megvizsgálni** a kockázatok az EU-ra és egyes tagállamaira gyakorolt jelenlegi és jövőbeni hatásait.
- **Feltárni** az EU és egyes tagállamainak intézkedéseit (benne foglalva a jogi és intézményi keretet is) a kockázatok hatékony leküzdése érdekében.
- **Megtalálni** és **adaptálni** a vonatkozó hazai és **nemzetközi szakirodalmat**. Interjúkat készíteni a terület elismert szakembereivel.
- Az összegyűjtött kutatási anyag megismerését és feldolgozását követően **elemzés alá vonni**, majd az **eredményeket kiértékelve felhívni** a téma fontosságára a **figyelmet**.
- **Alátámasztani** vagy **kizárni** az alább megfogalmazott kutatási **hipotéziseket**.
- A **szintézis kialakítását** követően lehetséges fejlődési irányok, jövőbeni célok, kiemelt területek, valamint az **értekezés felhasználói körének meghatározása**.

A téma kutatásának hipotézisei

Az értekezésem az EU jelenlegi biztonsági kockázatainak bemutatására, az azokra adott közösségi és tagállami (a jogi és egyéb intézkedéseket tartalmazó, illetve szervezeti) válaszokra, illetőleg azok hatásaira terjed ki. A téma komplexitása miatt nem vizsgáltam az

összes beazonosított kockázatot, kizárólag az értékelésem alapján a legrelevánsabbakat, így a proliferáció, a tagállamok gazdasági kitéettsége és a BRIC(S) jelentette veszély kimaradt az értekezésből. Ugyancsak kihagytam a vizsgálatból az összes tagállam adott témában hozott lényegi intézkedéseit. Mellőztem ugyanakkor a kockázatokra adott védelmi politikai válaszok (katonai dimenzió) vizsgálatát is, mivel azon aspektus egy önálló értekezés témáját adhatja. A fentiek alapján a célkitűzések figyelembevételével mellett a következő három hipotézisből (H) indultam ki:

H1. Feltételezem, hogy az EU beavatkozása nélkül a konfliktusos térségekben újbóli fegyveres összecsapások robbannak ki, amelyek következtében kialakuló menekültáradat komoly hatást fejthet ki az EU KKBP-jára.

H2. Feltételezem, hogy a tagállamok állampolgárai és egyéb legális tartózkodásra jogosult személyek alapjogai jelentős mértékben korlátozhatók a kiemelt biztonságpolitikai kockázatok tekintetében, úgymint a terrorizmus, de ennek törvényi feltételei kizárólag megfelelő kontroll bevezetése mellett teremthetők meg.

H3. Feltételezem, hogy az EU biztonságpolitikája és a KBVP intézményrendszere megfelelő jogi környezetbe van ágyazva, rendelkezik a működéshez szükséges anyagi háttérrel, azonban nem mindig alkalmazkodik rugalmasan a kockázatok gyors változásához.

A kutatási folyamat és primer⁵ gyakorlatok

Kutatásom során az alábbi módszereket alkalmaztam:

- Céljaim elérése érdekében az általános kutatási módszereket (úgymint az analízis, az indukció, a dedukció és a szintézis) vettem igénybe.
- Összegyűjtöttem a rendelkezésre álló szakirodalmat az EU közös kül- és biztonságpolitikájának vonatkozásában, emellett a jogi keretek összegzésével együtt, kronologikus-történeti kutatási módszert alkalmaztam az EU biztonságpolitikájának tekintetében.
- Kutatásomban feldolgoztam az összegyűjtött hazai és nemzetközi szakirodalmat, és kiegészítettem azon gyakorlati és elméleti tapasztalatokkal, amelyeket a

---

⁵ Elsődleges.

Terrorelhárítási Központ (a továbbiakban: TEK) Tudományos Tanácsának elnökeként, illetve a Belügyi Tudományos Tanács tanácskozási jogú tagjaként szereztem.

- Primer gyakorlati tapasztalatokat (rendfenntartói) szereztem az az EU EULEX Koszovó nevű jogállamiság-missziójában (a továbbiakban: EULEX) rendőrségi tanácsadóként, amelyeket kutatásomban szintén felhasználtam (irreguláris migráció, az EU Balkán-stratégiája).
- Vezetője voltam a TEK terrorfinanszírozás elleni munkacsoportjának, amelynek 2017-ben kiemelt feladata volt a Moneyval-országélemzésre (a Pénzügyi Akciócsoport, Financial Action Task Force, a továbbiakban: FATF ajánlásoknak megfelelően) történő felkészülés, illetve a Magányos Elkövetők munkacsoportjának, ami egy hatékony, hazai felderítési metodika kidolgozását tűzte ki célul (terrorizmus, terrorfinanszírozás, jogszabály-kezdeményezés).
- Szintén elsődleges, közvetlen gyakorlati tapasztalatokat szereztem a TEK munkatársaként (mint delegációvezető) Kijevben és Ammanban a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság jogelődje) telepítési missziójában (irreguláris migráció, terrorizmus).
- Ugyancsak szakmai tapasztalatokat (nemzetközi rendőri együttműködés, terrorizmus, szervezett bűnözés, kiberbűnözés) szereztem és tettem kutatásom szerves részévé az Európai Rendőrségi Hivatalnál, European Police Office (a továbbiakban: Europol) eltöltött hospitációs időszak alatt (összekötő tisztt).
- Megismertem az EU kül- és biztonságpolitikájának alakulását, aktualitásait (terrorizmus, irreguláris migráció, hibrid hadviselés, kiberfenyegetések, kritikus infrastruktúrák, energiabiztonság) kihívásait, módszereit is, mivel több éven át képviseltem a TEK (vezető elemzőként) az Európai Külügyi Szolgálat, European Union External Action, EEAS (a továbbiakban: EKSZ) Helyzetelemző Központjában, Intelligence Analysis and Situation Centre (a továbbiakban: IntCen) évente megtartott szolgálatvezetők és évente megrendezésre kerülő elemző vezetők munkaértekezletén. A hivatalos programokat követő informális rendezvényeken aktuális álláspontokat ismerhettem meg európai hírszerző és elhárító szervezetek vezetőitől (titkosszolgálati együttműködés). Ezen tapasztalatokat szintén felhasználtam a kutatásomban.
- Számos nemzetközi konferencián vettem részt itthon és külföldön, amelyek közül kiemelem az Izrael Állam Külügyminisztériumának Terrorelhárítás jelenlegi kihívásai

című konferenciáját Jeruzsálemben 2016-ban, valamint a Közel-kelet és Észak-Afrika régió, Middle East and North Africa region (a továbbiakban: MENA) által 2017-ben Nizzában megrendezésre kerülő nemzetközi konferenciáját. Mindkét helyszínen több ország vezető hírszerző és elemző vezetőivel folytathattam szakmai megbeszéléseket, eszmecserét.

- Számos, külföldi szolgálat által szervezett tanfolyamon vettem részt, úgymint az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség, Central Intelligence Agency, (a továbbiakban: CIA) vagy Sigurnosno obavještajna agencija, a horvát Biztonsági és Hírszerző Szolgálat (a továbbiakban: SOA) alapszintű, középszintű és felsőszintű elemzői tanfolyamán. Ezek során számos ismeretanyaggal gazdagodtam, amelyet kutatásomhoz fel tudtam használni.
- A fentiek alapján számos konzultációt folytattam hazai és nemzetközi szakértőkkel, amelynek köszönhetően mélyrehatóan megismerhettem kutatási területem gyakorlati vetületeit is.
- A *Terror&Elhárítás* folyóirat főszerkesztőjeként számos, a kutatásom tekintetében egyéb releváns szakirodalmat is megismerhettem.
- A fentiek alapján beszerzett szakirodalmat analizáltam, amely módszerrel az EU kül- és belbiztonságára jelentő legnagyobb kockázatokat meghatároztam. Ezt a részeredményt a gyakorlati tapasztalatokkal szintetizáltam.
- A kutatás alapjait jelentő általános megállapításokat a megközelítés szerinti, logikai összehasonlító elemzés alá vettem.
- Kutatási eredményeimet a megismertetés és a reakciók céljából szakmai jellegű kiadványokban publikáltam. Ezen túlmenően az eredményeimről előadásokat tartottam hazai és külföldi konferenciákon, valamint előadás-sorozatot az Eötvös Loránd Tudományegyetem (a továbbiakban: ELTE) Bölcsésztudományi Karán (2015–2016 között), a Pécsi Tudományegyetem (a továbbiakban: PTE) Bölcsésztudományi Karán (2017-ben) és alkalmankénti előadásokat a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen (a továbbiakban: NKE).

Doktori kutatásomat 2021. május 31. napján zártam le. A témában ez idáig **huszonegy publikációm született.** Az értekezésben saját hazai és nemzetközi publikációkat hivatkozással idéztem.

1. Az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájának, valamint kockázatainak bemutatása [1]

1.1. Az EU közös biztonság- és védelempolitikájának keretei

A KBVP kereteit az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) adja meg. Az EUSZ 42. cikk (2) bekezdése alapján: *„A közös biztonság- és védelempolitika magában foglalja egy közös uniós védelempolitika fokozatos kialakítását. Ez, amennyiben az Európai Tanács egyhangúlag úgy határoz, közös védelemhez vezet. Ebben az esetben az Európai Tanács a tagállamoknak ajánlja egy ilyen határozatnak az alkotmányos követelményeiknek megfelelő elfogadását. Az Unió e szakasz szerinti politikája nem érinti egyes tagállamok biztonság- és védelmi politikájának egyedi jellegét, tiszteletben tartja azoknak a tagállamoknak az Észak-atlanti Szerződés alapján vállalt kötelezettségeit, amelyek közös védelmüket az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében (NATO) látják megvalósítottak, és összeegyeztethető az annak keretében meghatározott közös biztonság- és védelmi politikával.”*

A KBVP politikája az V. cím 2. szakasza 2. fejezetének 42–46. cikkében, az Európai Parlamentnek a terület vonatkozásában betöltött szerepe pedig a 36. cikkébe került bele. A 2009-től hatályba lépő Lisszaboni Szerződéshez köthető az európai fegyverzet- és képességfejlesztési politika fogalmának bevezetése, valamint a KVBP több uniós politikával történő összekötése, ami a terület fontosságát mutatja.

A fentiek értelmében az Európai Tanács és az EU Tanácsa hozza meg a területtel kapcsolatos politikai döntéseket, amelyek határozatok formájában testesülnek meg. A határozatokra vonatkozó javaslatokat az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviseelője terjeszti elő.

A KBVP tekintetében a következő jelentős lépés a 2016-ban az Európa Tanács elé terjesztett globális stratégia volt, amelyben öt megvalósítandó célt határoztak meg: az EU biztonsága; állami és társadalmi ellenálló képesség az EU-tól keletre és délre; a konfliktusok integrált megközelítésének kifejlesztése; együttműködésen alapuló regionális szerveződések; globális kormányzás a 21. században.

A folyamat következő jelentős állomása a 2016-os „védelemről szóló téli csomag” volt, amely a biztonságra és védelemre vonatkozó végrehajtási tervet, egy európai védelmi cselekvési

tervet és a Tanács az EU–NATO együttműködésre vonatkozó, Varsóban hozott határozatok végrehajtási tervének jóváhagyásáról szóló következtetéseket tartalmazott. A csomag komoly előrelépéseket tett a Lisszaboni Szerződés végrehajtása tekintetében.

A biztonságra és védelemre vonatkozó végrehajtási terv középpontjában három stratégiai prioritás áll: a külső konfliktusokra és válságokra adott válaszok, a partnerek kapacitásainak kiépítése, valamint az EU- és az uniós polgárok védelme. A célok megvalósítására vonatkozó konkrét intézkedések: a koordinált éves védelmi szemle, Coordinated Annual Review on Defence (a továbbiakban: CARD) bevezetése a tagállamok közötti védelmi együttműködést erősíti. Az állandó strukturált együttműködés, Permanent Structured Cooperation (a továbbiakban: PESCO), a védelmi együttműködésért szavatol, kialakítása, a Katonai Tervezési és Végrehajtási Szolgálat, Military Planning and Conduct Capability (a továbbiakban: MPCC), ami a válságkezelési struktúrák javítását célozza, és az EU gyorsreagálási erőit, eszközeit erősíti. [2]

2018 decemberében az EU vezetői elismerték több, a KBVP területén elért eredményt, közülük kiemelten a polgári részre vonatkozó paktum [3] bővítését. 2019 májusában a Bizottság és az EKSZ közös cselekvési tervet [4] terjesztett elő az előbbieken említett paktum végrehajtására. 2019 júniusában a Tanács a KKBP témakörében hozott következtetésében az Európai Védelmi Alap teljes körű végrehajtását javasolta, ami az EU védelmi iparának és technológiájának megerősítését hivatott szolgálni. Ezt a célt a 2019 októberében közzétett harmadik globális stratégiai jelentés tovább szorgalmazta.

Az EU és a NATO között a KBVP területén szoros az együttműködés. 2016-ban együttes nyilatkozat [5] született a szervezetek között (az érintett hét stratégiai terület: a hibrid fenyegetések, a tengerpolitikai kérdésekre is kiterjedő operatív együttműködés, kiberbiztonság, védelmi képességek, ipar és kutatás, összehangolt gyakorlatok, kapacitásépítés volt), amit 2018-ban kiegészítő nyilatkozattal [6] erősítettek meg, vállalva a kooperáció kibővítését. Az együttműködés középpontjában a katonai mobilitás, a terrorizmus elleni küzdelem, a nők és a biztonság, valamint a hibrid és a kiberfenyegetések elleni hatékony (a kockázatok ellensúlyozására létrehozták a hibrid fenyegetések elleni küzdelem európai kiválósági központját) fellépés áll.

Az EU 2003 óta a KBVP területén harmincnégy missziót indított három kontinensen (Európa, Afrika, Ázsia), ezek közül huszonkettő polgári, tizenegy katonai és egy kevert (Dárfúrban) köthető a történelméhez. Jelenleg tíz polgári és hat katonai missziót működtet. A Tanács 2018 májusában következtetéseket fogadott el a polgári KBVP megerősítésére, megjelölve a

hatékonyabb helyszíni jelenlét előfeltételeit, valamint azt, hogy a polgári missziók milyen módon járulhatnak hozzá a biztonsági kihívások kezeléséhez. Ezt követve 2018 novemberében a Tanács és a tagállamok vállalták, hogy megerősítik a polgári missziókat, és fokozzák reakcióképességüket,⁶ létrehozva egy harminc napon belül akár kétszáz fős új misszió indításának a képességét.

Az értekezés következő részében olyan jelenségeket gyűjtöttem össze, amelyek saját szakmai tapasztalatom szerint, jelentős biztonsági kitétséget okoznak az EU és tagállamai számára. Ezeknek a megoldására, enyhítésére hozott intézkedések, technikai megoldások a későbbi fejezetekben kerülnek áttekintésre.

1.2. A terrorizmus jelentette kihívások

A terrorizmus definíciójának meghatározása rendkívül nehéz feladat, erről Boaz Ganor a következőképpen vélekedik: *„A terrorizmus definiálásáért folytatott küzdelem időnként olyan kemény, mint maga a terrorizmus elleni harc.”* [7] Az Európai Unió terrorizmusellenes stratégiájának 1. pontja szerint: *„A terrorizmus bűncselekmény, és semmilyen esetben sem igazolható.”* A fogalom meghatározása érdekében rendkívül széleskörű viták folynak, amelyet Serbakov Márton A terrorizmus definíciójának kérdése című tanulmányában [8] foglalt össze. Szakemberként én egy olyan definíciót választottam szerepeltetni az értekezésemben, amely tapasztalataim alapján a felderítő és elhárító tevékenységet a leginkább jellemzik, tehát: *„a terrorizmus: terroristák (egyének vagy csoportok) által, politikai célok elérése érdekében, főként a polgári lakosságon, erőszakos eszközökkel folytatott tevékenység, abból a célból, hogy akaratukat az ellenfélre kényszerítsék.”* [9 p. 76].

A terrorizmus, mint jelentős biztonsági kihívás, 2004 óta (a 193 áldozattal járó madridi robbantásokat követően) már Európát is erőteljesebben sújtja, annak intenzitása időről időre változik, a jelenlétével hosszú távon számolni szükséges. Ez az állítás 2016 júliusában az Izrael Állam Külügyminisztériumának Terrorelhárítás jelenlegi kihívásai című konferenciáján Jeruzsálemben is már kifejtésre került. Az egyik előadó (akinek nevét biztonsági érdekekre hivatkozva zártan kezelték még a hallgatóság előtt is) ezenkívül megosztotta azon véleményét is, miszerint most már nem a zsidóság a fő célpontja a terrorizmusnak, hanem a Nyugat,

---

⁶ Ellenhatási képesség.

amely magába foglalja Európát. Ezek a megállapítások az Európa-szerte fokozódó, leginkább puha célpontokat célzó terrortámadásokban már meg is testesültek. Több tényezőt fontos megvizsgálni azonban ahhoz, hogy ezt a kijelentést tényként elfogadhassuk vagy megcáfolhassuk. Az eredménytől függően, a jogrendszerek hatékonyságának felülvizsgálata is napirendre kerülhet, mivel egy megváltozott biztonsági környezetre a tagállamok jogrendjének is reagálni kell [10].

Tényként kezelem azon kiindulópontot, miszerint a terrorizmus jelen mértékű fennállása regionális szintű konfliktusokból, valamint több nemzetet érintő, komoly társadalmi nehézségekből, megoldatlan problémákból táplálkozik. Ezen dilemmák megoldása jelentős gazdasági terhet róna az országok költségvetései számára; a gazdasági válságot követő időszakban, a többségi társadalom ellenállásától való félelmükben, a kormányzatok nem rendezik a terrorizmusra katalizátorként⁷ ható tényezőket. (Itt elsődlegesen az európai menekültek valós integrációjára,⁸ a másod- és harmadgenerációs bevándorlók szegregációjának⁹ felszámolására, valamint a pre- és deradikalizációra¹⁰ gondolok.) A gondok elfedése azonban a társadalmak leszakadt szegmensében¹¹ található, könnyen radikalizálható, olykor mentális betegséggel küzdő személyek kilátástalanságát tovább erősíti, akik eszközt keresnek arra, hogy gondjaikat meg tudják jeleníteni. (Az arab tavasz kirobbanásához is egy egyetemet végzett, gyümölcsáros fiatal férfi, Mohamed Bouazizi saját maga felgyújtása vezetett.) Az előbbiekből kifolyólag osztom Benjamin Netanjahutól idézett mondatának időszerűségét: „*A terrorizmus a polgárokon gyakorolt szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül politikai célokat kíván megvalósítani.*” [11 p. 12] A terrorista szervezetek szándéka, hogy radikális¹² hitszónokokon, online propagandán (például a „The Dawn of Glad Tidings” nevű, arab nyelvű, Twitter-applikáció, amely huzamosabb ideig volt letölthető; ezek összességében az online ösztönzést hivatottak segíteni, amelynek során profi toborzó videókkal és képekkel szándékozzák a gyökértelen, muszlim eredetű személyeket megszólítani, radikalizálni, majd terrorcselekmények elkövetésére sarkallni) keresztül a társadalom permére szoruló személyeket megszólítsák, ideológiát adjanak nekik

---

⁷ A katalizátor olyan kémiai reakcióra ható anyag, amely lehetővé teszi maga a folyamatot, vagy felgyorsítja azt; átvitt értelemben változást elősegítő, könnyítő tényező.

⁸ Az integrációt itt egységesülés, beilleszkedés jelentés szerint használtam.

⁹ Elkülönítés, személyek, közösségek megkülönböztetése egymástól.

¹⁰ A pre-radikalizáció a radikalizáció megelőzése, a deradikalizáció a radikalizálódott személyek társadalomba történő visszavezetése.

¹¹ Szakasz, rész, darab.

¹² Szélsőséges nézeteket valló, gyökeres változást kívánó személyek.

és terrorcselekmény elkövetésére sarkallják őket. Álláspontom szerint a terrorizmus vizsgálatánál a fókuszpontot nem kizárólag a modus operandira¹³ vagy az elkövetők profilozására célszerű irányítani. Ennek oka, hogy a XXI. század technikai vívmányai miatt a támadások széles körben, rendkívül gyorsan variálhatók, emiatt elsődlegesen az elkövetési sémákra való koncentráció nem lehet hosszú távon hatékony. Meggyőződésem, hogy a terrorizmus terjedése ellen annak valós okainak feltárásával és az azokra adott megfelelő válaszokkal lehet hatékonyan küzdeni, megelőzve ezzel az elkeseredett személyek terroristává válását. Egyetértek Póczik Szilveszter kutatásaiban kifejtettekkel, miszerint a terrorista szervezetek nemzetközi és nemzeti fejlődésben mutatkozó törésvonalak, és hatalmi egyenlőtlenségek következtében jönnek létre. A terrorizmus a nemzetközi politika rendszerében tehát rendszer-specifikum, így ellene az országok, illetve a régiók modernizációs, valamint eltérő fejlődéseiből származó feszültségek enyhítésével lehetne valójában tenni. A terrorizmus elsődleges tartalma pedig a zsarnoki hatalommal – jelen esetben a Nyugattal – szembeni ellenállás [12]. A fentiek megértése eredményezheti ezen kihívással szembeni sikeres fellépést. Az Euro-Mediterrán Partnerség 2017 szeptemberében, Nizzában megrendezésre került konferenciáján kifejtésre került az is, hogy az érintett tagállamoknak a preradikalizációra kell hangsúlyt fektetniük, mert a deradikalizáció sok esetben nem elég hatásos, és széles körben sem lehet jelentős eredményeket elérni az alkalmazása során. Ezzel az állásponttal teljes mértékben egyetértek, de megjegyzem, hogy hazánk jelenleg nem érintett ebben a kérdéskörben.

A közelmúltban bekövetkezett, Európát sújtó terrorcselekményekkel kapcsolatban megállapítható, hogy az EU rendvédelmi szervei számára továbbra is a dzsihádisták indíttatású terrorizmus, elsősorban az Iszlám Államhoz, illetve annak utódszervezeteihez köthető radikális törekvések jelentik a legjelentősebb kihívást.

A legjellemzőbb elkövetési módszereknek továbbra is a viszonylag egyszerűen kivitelezhető, gépkocsival elkövetett gázolások, támadások, a lövöldözések, valamint a késelések tekinthetők. Megfigyelhető ugyanakkor a dzsihádisták által használt módszerek és célpontok körének bővítésére irányuló szándék is. Egyre több esetben találkozunk olyan támadásokkal amikor a természet erőit fordítják a célpontok ellen, például gyújtogatásokkal. Ezek során erdőket, kirándulóhelyeket, lakóövezeteket vagy más a kritikus infrastruktúra részeként szolgáló

---

¹³ Eljárási, elkövetési mód, módszer.

épületek (kórházak, erőművek, élelmiszergyárak, stb.) ellen hajtanak végre támadásokat [13 pp. 1229-1241].

Biztonsági fenyegetést jelentenek továbbá a Szíriából és Irakból visszatérő harcosok, akik toborzó, valamint terrorizmus elkövetésére való felbujtó tevékenységük miatt Európa-szerte nemzetbiztonsági kockázatot hordoznak (ezt a nézetet Laufer Balázs szintén osztja). [14 p. 90] A térségre jellemző instabilitás következtében továbbra is jelentős számban érkeznek a Közel-Keletről, illetve az észak-afrikai régióból migránsok Európába. Ehhez kapcsolódóan reális¹⁴ kockázatként értékelhető annak lehetősége, hogy a terrorszervezetek radikális harcosokat – köztük európai állampolgárokat – próbálnak meg az Unió területére be-, illetve visszajuttatni, terrorcselekmények elkövetése céljából.

Afrika északi részein (pl. líbiai és szudáni polgárháborús állapotok) a biztonsági helyzet tekintetében nem várható átható javulások a közeljövőben. Ennek háttérében leginkább az áll, hogy az arab tavasz nem hozott a társadalmak számára érezhető javulást, az abban részt vevő országok gazdasági mutatói nem emelkedtek, amely a központok és a vidéki lakosság között fennálló jelentős szakadékot tovább növelte. Ezt erősíti a napi problémává vált vízhiány, amely tovább fog erősödni a klímaváltozás negatív hatásainak következtében.

Az Európában elkövetett terrortámadások jellegét figyelembe véve több európai országban szigorították a tömegrendezvények során alkalmazott biztonsági rendszabályokat. Az intézkedések elsősorban a nagy létszámú közönséget vonzó kulturális és sportrendezvények helyszíneit biztosító fegyveres és civil ruhás rendőrök számának növelésére, valamint a fizikai akadályok (sorompók, védőszigetek, beléptető kapuk, egyéb akadályok) kiépítésére irányulnak.

Fontos tényező továbbá, hogy a sikeresen megvalósított terrorcselekmények bekerülési összege fordított parabola képét mutatják, aminek a csúcsát a 9/11 terrortámadások jelentik, amelyeknek összköltsége 400 000-500 000 USA dollárra tehető [15 p. 3]. Ehhez hasonló mértékű pénzeszközt a korábbiakban és azt követően sem fordítottak terrorcselekmények támogatására. A madridi robbantások költsége is csupán megközelítőleg 8000 euró volt [16 pp. 2-3], míg a londoni terrortámadás összege alig, de meghaladta a 10 000 angol font [17 p. 68]. A 2015. november 13-ai párizsi terrortámadás költsége a *Reuters* hírügynökség számításai szerint pedig összesen csak 7000 euróra tehető [18 pp. 17-18]. Összegzésként

---

¹⁴ Valós, valóságos.

megállapítottam, hogy egy, a jelenlegi tendenciát¹⁵ követő terrorcselekmény elkövetése 10 000 euró alatti összegből megvalósítható, amely pénzeszközhöz bárki könnyen hozzájuthat, így az előkészületek időben történő felfedése jelentősen megnehezült. Az Európai Bizottság Az EU terrorizmus elleni programja: előrejelzés, megelőzés, védelem, reagálás című dokumentumában összegezte, miszerint fel kell készülni: „*az új és kialakulóban lévő technológiák felől érkező fenyegetésekre, például a drónok, a mesterséges intelligencia, valamint a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris anyagok rossz szándékú felhasználására.*” Ez a két megállapítás megmutatja, hogy milyen csekély összegű ráfordításból, milyen sokszínű támadást tudnak a jövőben a terroristák kivitelezni.

1.3. Az energiafüggőség veszélye

Biztonsági kockázatnak kell értékelni az EU energიაfüggőségét. „*Az energიაfüggőség egy természetes jelenség, a forrásoldalról nézve a bőség vagy a szűkösség kérdése, geológiai adottság.*” [19 p. 174] Ezzel szemben az Eurostat meghatározása szerint: az energიაfüggőség (energy dependence) azt mutatja meg, hogy egy adott gazdaság mennyire támaszkodik energiahordozó-importra, fennálló energიაigényének biztosítására. [20] Egyes álláspontok szerint az energიაfüggőség megkülönböztetendő az energიაimport-függőségtől, de ennek további vizsgálatától az értekezésemben eltekintettem.

Az évtizedek során egyre fejlettebbé váló országok (elsősorban az urbanizáció és a technikai fejlődés következtében) mind több energiát emésztenek fel. Tekintettel arra, hogy Európa nem rendelkezik energiaéhségének kielégítéséhez szükséges nyersanyaggal, két út állt előtte. Az egyik, amit a legtöbb tagállam választott: külföldről importálja a szükséges nyersanyagokat. A másik út pedig az atomenergia alkalmazása lett (pl. Franciaország). Az utóbbi döntés mellett szólt, hogy a tagállamok kiszolgáltatottságukat így részben ki tudták iktatni. A 2011-es fukushimai katasztrófa újfent megmutatta, hogy milyen veszélyeket rejtnek az atomerőművek üzemeltetése során az emberi mulasztások. A kérdéskört tovább mélyítik a már felhasznált fűtőelemek jelentette kihívások is. Ennek következményeként például a német kormány korábbi határozata értelmében 2022 végéig bezárja az ország 17 atomerőművét [21 p. 6]. Az energiatermelést gáz- és szénerőművek fejlesztésével, illetve a megújuló energiaforrások jelentősebb igénybevételével egészítik ki [22 p. 105]. Ez a döntés újfent felélesztette az atomreaktorok biztonságát érintő vitákat, amelyben Franciaország az erőművek további

---

¹⁵ Irány, irányzat, törekvés.

alkalmazása mellett határozott. A fentiek ellenére még az atomreaktorok sem nyújtottak megoldást a közlekedési járművek üzemanyag-ellátására. Ezt így továbbra is nyersanyagok importjából kell biztosítaniuk a tagállamoknak.

Összegezve a fentieket elmondhatjuk, hogy az EU energiafüggősége 2030-ig várhatóan 67 százalékra (jelenleg ez az érték megközelítőleg 56 százalék), a gázimporttól való függőség 84 százalékra (a jelenlegi 64 százalék körüli értékről), az olajiparral kapcsolatos pedig 95 százalékra nő (a jelenlegi 86 százalék körüli értékről) [23 p. 54]. Az EU tagállamainak gazdasága szinte kivétel nélkül energiahordozó-importra szorulnak. Ezen import viszont a kontinensen kívülről biztosítható egyedül. A nyugati (így az EU-s) pénzügyi rendszerek modelljei azonban a gazdaságok folyamatos bővülése mellett tarthatók fenn. Ezért mutat ilyen szintű energiaigény-fokozódást a fenti előrejelzés. A gazdaság fő mozgatórugója az ipar, azon belül is a gépjárműipar az egyik legkimagaslóbb. A folyamatos gépjárműtermelés és értékesítés (már Magyarországon sem ritka a háztartásokban az egynél több gépjármű) is jelentősen hozzájárul az olajiparral kapcsolatos emelkedéshez. A megnövekedett energiafüggőségnek viszont számos biztonságpolitikai vetülete van. Itt nemcsak a sebezhetőséget kell látnunk, hanem a megoldások megvalósítását övező biztonsági kihívásokat is. A megvalósítandó célok elérése érdekében (a déli földgázfolyosó vagy a balti összeköttetés terve, illetőleg a földközi-tengeri energiagyűrű által biztosított lehetőség) az EU jelentős magántőke bevonását tervezi, mivel enélkül ezen terveit nem tudja megvalósítani. Ehhez azonban biztosítani kell a különböző térségekben a stabilitást (Észak-Afrika, Grúzia, Balkán stb.), mivel a magánbefektetők olyan területekre nem invesztálnak tőkét, ahol a befektetések előreláthatóan jelentős profit kíséretében nem térülnének meg. Ezért értékelődött fel az említett térségek stabilizálása.

1.4. A kritikus infrastruktúrák mint kiemelt kockázat

A következő biztonsági kockázat sajátossága, hogy az irreguláris migráció kivételével minden az értekezésben tárgyalt egyéb kockázathoz kapcsolódik, emiatt a kritikus infrastruktúrák védelmét fontos területként értékelem. Ez egyfajta közös nevező vagy alap, amely meglátásom szerint jelentős kockázatként értékelendő a többi tárgyalt témakörhöz képest is. Éppen ezért hiába tesz meg az EU minden szükséges intézkedést az energia-kiszolgáltatottság leküzdésére, ha nem képes megvédeni az energiaellátást biztosító objektumait. A területhez

tartozik még a közlekedés, a vízellátás, az infokommunikációs technológia, az élelmiszer-biztonság, az egészségügy, a pénzügy, az ipar és a jogrend védelmét szolgáló objektumok [24]. Az atomenergiát azért nem említem a területek között, mert annak szabályozása elkülönül a kritikus infrastruktúra-védelemtől.

Az európai kritikus infrastruktúrák azonosításáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről szóló 2008/114/EK Tanácsi Irányelv 2. cikk a) pontja szerint: *„A „kritikus infrastruktúra”: a tagállamokban található azon eszközök, rendszerek vagy ezek részei, amelyek elengedhetetlenek a létfontosságú társadalmi feladatok ellátásához, az egészségüghöz, a biztonsághoz, az emberek gazdasági és szociális jólétéhez, valamint amelyek megzavarása vagy megsemmisítése e feladatok folyamatos ellátásának hiánya miatt jelentős következményekkel járna valamely tagállamban.”*

Az európai fogalomhasználat uralma miatt, az értekezésben a kritikus infrastruktúra kifejezést részesítem előnyben a Magyarországon – a létfontosságú rendszerek és létesítmények azonosításáról, kijelöléséről és védelméről szóló 2021. évi CLXVI. törvény alapján – használatos létfontosságú rendszerem kifejezéssel szemben.

A korábbiakban kifejtettek szerint a terrorizmus folyamatosan változó és fejlődő biztonsági kockázat. Emiatt nem kizárható, hogy a terroristák olyan célpontokat választanak a jövőben, amelyek megtámadásával a lehető legnagyobb hírverést érik el és a legtöbb áldozatot szedik, a legnagyobb károkat okozzák. Véleményem szerint a terrortámadások egy része a jövőben emiatt a kritikus infrastruktúrák ellen fognak irányulni. Erre kiemelt példa a floridai Oldsmar városának víztisztító üzemét ért kibertámadás, ahol a behatoló megkísérelte az ivóvizet megmérgezni azáltal, hogy a nátrium-hidroxid-koncentráció normálszintjét több mint százszorosára szándékozta emelni [25].

A kritikus infrastruktúrák védelmének fontosságát a szintén említett 2020 decemberében, a düsseldorfi kórházat ért kibertámadás is szemlélteti, amelynek alkalmával Európában először vezetett halálos eseményhez egy kritikus infrastruktúrát ért támadás [26 pp. 1-24].

Ugyanakkor a kritikus infrastruktúra-védelem egy esetleges hibrid hadviselés esetén vagy háborús helyzetben még inkább felértékelődik. Fontosságát a gyakorlatban az orosz–ukrán konfliktus szemléltette, amelynek során 2015 decemberében a BlackEnergy APT csoport kétszázharmincezer embert érintő áramkimaradást okozott Ukrajnában [27]. Ez a támadás a

gyakorlatban megmutatta, hogy egy nem konvencionális¹⁶ hadászati elem mekkora sikert tud elérni a jelenlegi energiafelhasználás világában.

1.5. Az irreguláris migráció kockázata

„Irreguláris az a migráns, aki külföldiként érvényes jogi státusz nélkül tartózkodik egy állam területén” [28 p. 17]. „A jogszerűség felől egyre erősödő fogalomként jelentkeznek a reguláris-irreguláris kifejezések, amelyek korábban – a legális¹⁷-illegális¹⁸ kifejezések helyett – elsősorban az emberi jogi és nem állami szervezetek szókészletében voltak gyakoriak” [29 p. 203]. A bevándorlás-politikában jelentős biztonsági deficitet okozott Európa korábbi, liberális¹⁹ migrációs szabályozása. Legfontosabbak ekkor még a migrációból származó pozitív hatások voltak, emellett az irreguláris migráció jelentette kockázat nem kellő pontossággal lett felmérve. Így történhetett, hogy a gazdaság terén a munkaerő-piaci hiány ellensúlyozása volt az elsődleges cél, mellette humanitárius gesztusnak tekintették a befogadást. (Emellett fontos a korábbi gyarmat országokkal kialakított függőségi viszony, közös múlt, kultúra, nyelvi közösség és a nagyobb létszámú diaszpórából²⁰ fakadó pull-faktor,²¹ amely szintén a befogadás mellett szólt.) Gazdasági és nem biztonsági szempontból lett a schengeni térség is kialakítva. Ezzel együtt azonban az irreguláris migráció is növekedett. Az irreguláris migrációval együtt, ennek következményeként, további problémák is megjelentek, mivel erre a jelenségre a szervezett bűnözés is ráépült, felvirágoztatva az embercsempészetet, emberkereskedelmet, prostitúciót stb. Azonban az irreguláris migráció nyújtotta lehetőséget nemcsak a szervezett bűnözés, hanem a terrorizmus is kihasználja, így kijelenthetjük, hogy olyan biztonsági kockázatot jelent, ami közösségi lépéseket igényel [30 p. 156]. Számos migráns érkezik a Közel-Keletről, Ázsiából, a Balkánról és Afrikából. Az ezekről a területekről származó személyek nagy része rosszul képzett, és megélhetésüket magas kvalifikációt²² nem igénylő, olykor feketén vállalt munkából, segélyekből igyekeznek megteremteni. Mivel sok esetben ezen munkák nem teszik lehetővé a társadalomban való előrejutást, kiugrást, számos személy szervezett bűnözői körökhöz csatlakozik.

---

¹⁶ Megszokott, hagyományos.

¹⁷ Jogszerű, törvényes.

¹⁸ Jogszerűtlen, törvénytelen.

¹⁹ Szabadelvű, engedékeny.

²⁰ Szétszóródás, szorvány, amely mára valamely etnikum, vallás, közösség más népek közötti életvitelét jelenti, ahol az együvé tartozás érzete és megéllése fontos jellemző.

²¹ A pull faktorok a migráció vonatkozásában a vonzó tényezőket jellemzi.

²² Képzettség, képesítés, minősítés.

További probléma, hogy a migránsok jelentős része nem törekszik a befogadó állam társadalmi rendjébe beilleszkedni, vallását felvenni, nyelvét használni. Ezt a problémát felismerve nyilatkozta Angela Merkel német kancellár, hogy „*A multikulturális társadalom építéséről szóló kísérlet megbukott*” [31 p. 3], és a bevándorlóknak többet kell tenniük a beilleszkedésért, többek között meg kell tanulniuk németül. A kijelentést követően több vezető nyugati nagyhatalom hivatalban lévő vezetője is osztotta a véleményt (Nicolas Sarkozy, David Cameron) [32]. A muszlim közösség létszáma Nyugat-Európában 14-16 millió főre tehető (akiknek nagy része azonban nem irreguláris migráns), ami a lakosság 3,1%-át teszi ki, a legnagyobb közösség Franciaországban található, ami megközelítőleg 6 000 000 embert jelent, ez a társadalom 10%-át adja [33]. Ha azt nézzük, hogy ezeknek a személyeknek mindössze 1%-a vall radikális nézeteket (bár számuk egyes kutatások szerint 2-3%) [34 p. 26], akkor az rendészeti megközelítésből 60 000 biztonsági kockázatot jelentő személyt eredményez. Ez a szám elképesztő terhet ró a titkosszolgálatokra és a rendőrségre, hogy pl. a 2012-es toulouse-i (Mohamed Merah 2012. március 11. és 19. között hét embert ölt meg a franciaországi Toulouse-ban és Montaubanban; az áldozatok három francia katona, illetőleg egy zsidó iskola három diákja és egy tanára volt), a 2015-ös párizsi vagy a 2016-os brüsszeli esetekhez hasonlókat időben meg tudják előzni. A migránsok beilleszkedésének az állam átlali figyelmen kívül hagyása, és a muszlim vallás egyre erőteljesebb „védelme” már Angliában is komoly felháborodást keltett a korábbiakban. Muszlimok illegális járőrözés közben, az ország törvényein túllépve, Angliában található muszlim területeken zaklatták a homoszexuálisokat, és elvárták, hogy a nők a bőrüket eltakarják, a járókelők pedig ne fogyasszanak alkoholt. Még igazoltatásra is felszólítottak, illetőleg a muszlim területekről való távozásra, amihez semmilyen jogalapjuk sem volt [35]. A no-go zóna kifejezés elterjedése Európában a párizsi terrortámadások és a 2015-ös migrációs hullám idejére tehető. Tagadhatatlan, hogy a tömeges bevándorlás következtében mára Svédországban és Franciaországban több száz olyan terület található, amelyeket a rendvédelmi szervek nem, vagy csak korlátozottan tudnak ellenőrzésük alá vonni [36]. Ugyanakkor a brüsszeli terrortámadást követően a főváros molenbeeki részére is no-go zónaként tekintenek. Ezenfelül immáron az irreguláris migráció és a terrorizmus közötti összefüggés is kimutathatóvá vált, hiszen mára tény, hogy a párizsi és brüsszeli merényletek előkészítőinek, illetőleg elkövetőinek nagy része az irreguláris migránsáradatra ráépülve érkeztek Nyugat-Európába, Magyarországon keresztül.

A fent vázolt problémák magukban is komoly kihívást jelentenek, ezeket fokozta a 2011 tavaszán kirobbanó arab tavasz és az azóta több országban (köztük kiemelten Líbia) fennálló közbiztonsági állapotok. A megmozdulás Tunéziából indult, ahol egy piaci árus a hatóságok bánásmódja és folyamatos zaklatása miatt felgyújtotta magát. Ez a tett olyan reakciókat váltott ki, hogy a térség államaiban több évtizede fennálló politikai rendszerek bukásához vezetett. A zavargások és felkelések hatására jelentős menekültáradat indult Európába. Véleményem szerint az irreguláris migrációt azért kell a KBVP kockázatának értékelni, mivel ez egy EU-n kívülről származó veszélyforrás, amit a külföldi kapcsolódási pontokon történő kapacitásfejlesztés nélkül nem lehet hatékonyan kezelni, ez azonban már KBVP-kérdéskör.

1.6. A kiberbiztonság és a kibervédelem kihívásai²³

A Covid-19-világjárvány ráébresztett bennünket arra, hogy egy ilyen agresszíven terjedő fertőzés ellen nemcsak egészségügyi szempontból vagyunk kiszolgáltatottak ebben a globalizált²⁴ világban, hanem a terjedés visszaszorítására bevezetett otthoni munkavégzésből fakadó kihívások tekintetében is. A kijárási tilalmak, korlátozások jelentette akadályok miatt nemcsak a munkafolyamataink, hanem vásárlási szokásaink, ételrendeléseink, társas érintkezéseink jelentős mértékben áttevődtek a kibertérbe. Ez hatalmas mértékű sebezhetőséget okozott, amit az Európai Tanács Cybercrime and Covid-19 című publikációja [37] szerint rosszindulatú szereplők ki is használnak. Adathalász tevékenységükhöz vírussal kapcsolatos weboldalakat és elérhető dokumentumokat – információknak, tanácsoknak álcázva – készítettek számítógépek fertőzéséhez. Zsarolóvírusokkal olyan egészségügyi, illetve kutató központokat támadtak, ahol Covid-19 elleni vakcinák fejlesztésén dolgoztak. Kritikus infrastruktúrákat, illetve az Európai Gyógyszerügynökséget, European Medicines Agency támadták meg sérülékenységüket kihasználva. Pénzügyi adatok jogtalan kinyerése érdekében olyan applikációkat készítettek, amelyek állítólagosan a vírussal kapcsolatos információk megosztását biztosították. Maszkok, kézfertőtlenítő szerek ígéretével, hamis gyógyszerek árusításával elkövetett csalások modus operandi-ját dolgozták ki. Kiberbűnözők nagyvállalatok és egyéb szervezetek rendszereibe a távmunkát végző munkavállalók felhasználói fiókjain keresztül próbáltak bejutni, illetve jutottak be. Félrevezetéseket és hamis

---

²³ Az elhatárolás a dr. Rajnai Zoltán Magyarország nemzeti kiberkoordinátora a Hatoscsatorna „Áldás vagy átok” – a Kibertér – Védelem, biztonság című 2020.03.05-ei adásában kifejtetteken alapul.

²⁴ A globalizáció világintegrációt jelent a gazdaság, a politika, a technológia, a társadalom, és a kultúra vonatkozásban.

híreket terjesztettek a kormányzati és egészségügyi hatóságok intézkedései ellen, pánik és társadalmi bizonytalanság elérése érdekében. A fentiek miatt elengedhetetlenné vált a biztonsági intézkedések megerősítése, és egy jóval elővigyázatosabb felhasználói magatartás tanúsítása, amihez az Europol szakanyagával is segítséget nyújt [38]. Hasonló támogatást ad az EU Kibervédelmi Intézete, European Union Agency for Cybersecurity (a továbbiakban: ENISA) A kibervédelmi ötletek az otthoni munkavégzéshez című szakanyagával [39].

Ugyanakkor a kihívások igen rugalmasan alkalmazkodnak a hétköznapiakban felmerülő lehetőségekhez, azok rohamos léptékkel fejlődnek. A Kaspersky, a világ élvonalába tartozó, információs technológia (továbbiakban: IT) védelemmel foglalkozó cég, szakértői szerint a blackhat hackerek (rosszindulatú tevékenységet folytató IT-szakemberek; emellett megkülönböztetünk még whitehat és grayhat hackereket is) lényegesen több mobiltelefont (42 973 darabot) fertőztek meg a felnőtt-tartalmú platformok²⁵ használata által 2019-ben, mint az azt megelőző évben. (2018-ban ez a szám még csak 19 699 volt.) A koronavírus okozta, magánéletre is kiható izoláció megnövelte a felnőtt-tartalmú videó-megosztó oldalak forgalmát, ezt felismerve a rosszindulatú hackerek valószínűsíthetően több eszköz fertőzését érték el 2020-ban és fogják elérni 2021-ben [40].

Egyéb biztonsági kockázatokra hívja fel a figyelmet az ESET IT biztonsági szakembereinek elemzése is, amely szerint a kiberbűnözők míg 2015-ben 3 ezer milliárd dollár kárt okoztak világszerte, addig ez a szám 2021-re 6 ezer milliárd dollárra fog emelkedni. A károkbba bele kell számítani a váltságdíj fizetését, a termelékenységcsökkenést, továbbá a szükséges technológiai védelmi beruházásokat is. Az elemzés kitért arra is, hogy a bűncselekményeket is könnyebb elkövetni, mivel pl. a Ranion oldalain zsarolóvírusok már havi vagy éves előfizetéssel is elérhetők. Másik modell, miszerint a vásárlók a kártevőt és az infrastruktúrát ingyen kapják, a beérkezett váltságdíjból pedig részesedést adnak. Kijelenthető, hogy a kiberbűnözők szinte egy iparágat hoztak létre, ami a marketingtől kezdve az ügyfélszolgálatot is magába foglalja, nemcsak felhasználói kézikönyveket, hanem frissítéseket is biztosítanak [41].

Az Europol a 2020-ban kibocsátott az internetes szervezett bűnözés kockázatelemzése, Internet Organized Crime Threat Assessment (a továbbiakban: IOCTA) alapján a támadások tekintetében még mindig a zsarolóvírusok jelentik a legkiemeltebb kockázatot napjainkban. A korábbi tendenciákhoz képest ezek immáron célzottabbak, és a velük okozott gazdasági károk

---

²⁵ Felületek.

is kiemeltebbek, annak ellenére, hogy számukban csökkenés mutatkozott. A zsarolóvírusok által elkövetett bűncselekmények, a jelentés szerint, továbbra is a leggyakoribb elkövetési módok maradnak a közeljövőben, hiszen relatív könnyű bevételi forrást nyújtanak a kiberbűnözők számára. Ezt követik – a rendészeti szervek és a magáncégek által is megerősítve – a kártya nélküli pénzeszközök jogtalan megszerzése, card not present (továbbiakban: CNP-csalások), amelyeket leginkább jogtalan adatgyűjtést (pl. adathalászat), illetve social engineeringet (magyarul: pszichológiai befolyásolás; a támadó nem a technikai hiányosságokat, hanem a felhasználó megtévesztését használja ki) felhasználva hajtanak végre. Ugyancsak az előbb említett két eszköz igénybevételével valósítják meg az üzleti e-maileket érintő visszaélések, business e-mail compromise (a továbbiakban: BEC) nyújtotta pénzügyi visszaéléseket, amiben az elkövetőket segíti a szegregált vállalati struktúra is. Megemlítendő, hogy az elosztott szolgáltatásmegtagadással járó támadások, distributed denial of service, (a továbbiakban: DDoS) – aminek következtében a rendszer összeomolhat, elérhetetlenné válhat, vagy csak lelassulhat, ami a felhasználókat megakadályozhatja a tevékenységük végzéséhez szükséges adatok elérésében – illetve az azokkal való fenyegetés továbbra is olyan adatfókuszú fenyegetés, amivel foglalkozni szükséges. Ezek után következnek a bankautomaták, Automated Teller Machine (a továbbiakban: ATM) elleni bűncselekmények, majd az adathalászat, valamint a távoliasztal-kapcsolatok, Remote Desktop (a továbbiakban: RDP) sérülékenységeinek kihasználása. Az elkövetők ugyanúgy a sebezhetőségeket keresik, amelyek továbbra is leginkább az üzemeltetői oldal hanyagságára (pl. nem megfelelő erősségű jelszavak alkalmazása, frissítések elmulasztása) vezethetők vissza. Ugyanakkor a területen egyre jelentősebb kihívást jelentenek a social engineering támadások finomodásai. Az erősödő európai adatvédelmi szabályozásoknak következtében a jogsértések ezen a téren is emelkedést mutatnak (egyre több jogsértés válik ismertté, amelyek korábban látenciában²⁶ maradtak volna), ami szintén tendenciaként értékelhető. Nem feledkezhetünk meg azonban a gyermekpornográfia és a saját magunkról készített kompromittáló fotók, self-generated explicit material (a továbbiakban: SGEM) jelenség általi, kiskorúakat érintő bűncselekményekről sem, de ez a kihívás nem az EU KK érintő kockázat, így ennek részletesebb vizsgálatától eltekintek [42].

Álláspontom szerint vizsgálni szükséges a növekvő jelentőségű kriptovaluták kérdéskörét is, mivel egyre nagyobb számban alkalmazzák például a bitcoint bűncselekményből származó

---

²⁶ Lappangás, rejtettség.

vagyonok elrejtésére, vagy azokat eszközként használják, illetve illegális tevékenységek céljaként határozzák meg. Fenti álláspontom megegyezik az Europol 2020-as IOCTA-dokumentumában [43] szereplő, a kriptovalutákra vonatkozó megállapításokkal, miszerint azok továbbra is jelentős szerepet játszanak a kiberbűnözésből származó haszon nyom nélküli eltüntetésének megkönnyítésére. Ebben a kriptovaluták földrajzi érzéketlensége, valamint ismeretlenséget biztosító adottságai jelentős segítséget nyújtanak [44 pp. 182-183].

Konstans²⁷ és jelentős kihívásként kell tekinteni a dark weben található illegális piacterekre is, amelyek éves bevétele 860 milliárd USD-ra tehető. Itt szinte minden elérhető, ami nemcsak a kiberbűnözéssel, hanem klasszikus formájával is összefüggésbe hozható (kábítószer, lőfegyver, hackelt szoftver, hackerszolgáltatás, hamis vagy hamisított közokirat, hamis készpénz, banki adat, lopott hitelkártyaadat, gyermekpornográfia stb.). Bár az utóbbi idők bűnüldöző tevékenysége a legnagyobb piacot jelentő, felhasználóbarát Tor környezetét elbizonytalanította, a vásárlói bázis nem pártolt át egyéb alternatív²⁸ piacokra. Amennyiben ez meg is történne, a kereslet miatt hamarosan újabb illegális darkweb piac venné át a helyét [45 pp. 97-98].

Fontos szempont, hogy az IT-képességeket nemcsak a bűnelkövetők, hanem a titkosszolgálatok eszköztárát is erősítik; országok belpolitikai eseményeit, így például választásokat is megpróbálnak ezzel befolyásolni. Legutóbb az Amerikai Egyesült Államok elnökválasztása során orosz hackerek mintegy 200 olyan szervert támadtak, amelyeknek köze volt a választáshoz [46]. Az ehhez hasonló támadások már Európát is elérték, hiszen a 2018-as angliai választások napján kibertámadás érte az elektromos hálózatot, a vízellátást és bizonyos feldolgozóipari cégeket. Az Egyesült Királyság Kormányzati Kommunikációs Központja, Government Communications Headquarters (a továbbiakban: GCHQ) nem nevesítette, de sajtóértesülések szerint a támadás hátterében Oroszország állt [47]. Ezt erősítették azon sajtóhírek is, miszerint Emmanuel *Macron* elnökválasztási kampányában az orosz Felderítő Főcsoportfőnökséghez (az orosz katonai hírszerzés szerve), Главное разведывательное управление, (a továbbiakban: GRU) köthető hackercsoport (Pawn Storm) adathalászattal, illetve a kampányoldalra malware elhelyezésének szándékával megkíséreltek beavatkozni [48].

---

²⁷ Állandó, változatlan.

²⁸ Választási lehetőséget kínál, választható.

Kimagasló kockázatot jelentenek és a jövőben több komoly támadás várható az orosz APT (advanced persistent threats, fejlett, folyamatos fenyegetés) csoportoktól (pl. Cozy Bear, Fancy Bear, Sandworm, Silence APT, Turla), amelyek nevéhez köthető a dán Maersk elleni kibertámadás, amihez a NotPetya zsarolóvírust alkalmazták. A számlájukra lehet írni az áramszünetet okozó, ukrán energiaszektor elleni támadást vagy az amerikai elnökválasztásba való beavatkozást is. Oroszország korán felismerte a kiberműveletekben rejlő kimagasló lehetőségeket, emiatt képességeik nagyarányú fejlesztésébe kezdett, ami mára hackercsoportok komplex struktúráját eredményezte, akik ellen nagyon nehéz felvenni a küzdelmet [49].

Jelentős szakirodalom áll rendelkezésre (amelynek egyik legfőbb motorja a 2017-ben Helsinkiben közös NATO–EU kezdeményezésre alapított Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ, European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats; a központ elsődleges feladata a hibrid hadviselés megismerése kutatás és elemzés által) az Európát fenyegető hibrid hadviselés tekintetében [50]. Az újfajta támadás egészen addig észrevétlen marad, amíg a megtámadott állam vagy akár az EU már képtelen a hatékony reakcióra. A hatalmi eszközök több dimenzióban²⁹ és szinten történő összehangolása a kulcsmozzanata a hatékony hibrid hadviselésnek [51]. Ezt a támadók úgy tudják hatékonyan kifejtetni, hogy olyan tevékenységet folytatnak, ami a lakosság ingerküszöbét nem éri el, és az állami szervek – a rendes jogrendből következően – nem folytatnak ellentéteket [52 pp. 22-28].

A hacktivizmus jelensége is kockázatként értékelendő az EU vonatkozásában. A hacktivisták a hacker és az aktivista szavakból tevődik össze, amely olyan személyek gyűjtőfogalma, akik a szólásszabadságért, illetve abból levezetve az internet szabadságáért, illetőleg egyéb társadalmi igazságtalanságok ellen (olykor csupán vélt indokok alapján) küzdenek a kibertérben. Legjelentősebb társulásuk az Anonymous csoport, amelynek kiemelkedő támadásai a szcientológiai egyház ellen vagy a Wikileaks hátráltatását elősegítő pénzügyi intézetek ellen irányultak. Fontos tény azonban, hogy az Anonymous 2015-ben harcot kezdett az Iszlám Állam ellen is, feltörve a terrorszervezet több szerverét, közösségi hálón regisztrált fiókját, amelyeket nyilvánosságra hozott, segítve ezzel a terrorellenes intézkedéseket. A csoport egyebek mellett világméretű pedofilhálózat feltörésében is segítséget nyújtott, így

---

²⁹ Térbeli kiterjedés.

tevékenységük nem értékelhető szintisztán kockázatnak, annak vannak pozitív oldalai is [53 pp. 5-21].

Fontos kockázatot jelenthet a közeljövőben – az Europol és az ENSZ közös jelentése [54] alapján – a kiberbűnözők általi, a mesterséges intelligencia rosszindulatú felhasználása. A jelentés értelmében az MI jelenlegi deepfake (a szó jelentése, a deep learning és a fake szavakból képződött; egy algoritmus segítségével egy emberi arcot tehetünk például egy másik testre, vagy hitelesnek tűnő számla készíthető vele) anyagok készítése mellett már megjelentek egyéb felhasználást bizonyító ügyek is. Az MI alkalmazása a zsarolóvírusok esetén olyan gyorsulást eredményezhet, ami képtelenné teszi a rendszereket az időben történő reagálásra. A technológia segíthet olyan vakfoltok felfedezésében is, ahová algoritmusokat anélkül rejthetnek, hogy azok detektálásra kerülnének [55]. Másik veszélyforrás az MI jelenlegi infrastruktúrájának támadása lehet, elérve ezzel a folyamatban lévő projektek sikerességének megakadályozását.

Az európai 5G-hálózatok kiépítése komoly biztonsági kockázatot fog magában hordozni, ha abban a Huawei eszközeit is felhasználják, állítja az Amerikai Egyesült Államok. A nagyhatalom mindemellett aktívan kampányol amellett, hogy a NATO-tagországok mellőzzék a kínai céggel való együttműködésüket. Azonban az sem zárható ki, hogy a háttérben csupán az USA és Kína között fennálló gazdasági verseny áll [56].

Összegezve a fentieket megállapíthatjuk, hogy a kutatott terület rendkívül gyorsan változik, fejlődik és a hétköznapi kihívásokhoz szinte azonnal alkalmazkodik. Az EU által létrehozni tervezett egységes európai kibertér biztonságát azonban nemcsak a bűnelkövetők, hanem idegen nagyhatalmak, politikai befolyásolási szándékaik miatt is napról napra veszélyeztetik; a hírszerzés fókusza emiatt erre az irányra is kiterjed. A kihívásokra adott megfelelő védelmi stratégia megteremtéséhez azonban az állami szereplőknek a magáncégekkel együttműködve van egyedül lehetősége a sikerre.

1.7 Következtetések

Joseph Borell főképviselő 2020-ban megjelent, A multilateralizmus építése a 21. században című írásában Az EU globális kül- és biztonságpolitikai stratégiája című dokumentumát értékelte. A 2019. évben készült gyakorlati értékeléséről a következő megállapításokat tette. 2020-at vízváltónak tekinti; számos politikai és gazdasági feszültség, illetőleg a Covid-19

megkérdőjelezett olyan fogalmakat, mint a multilaterális együttműködés, valamint az államok, generációk, egyének közötti szolidaritás. Ennek fő okaként a nagyhatalmi rivalizálást, a versengő nacionalizmust és populizmust jelölte meg. Tapasztalatai szerint a multilaterális szervezetekben a közös alapok keresése helyett sok vétó és nemzeti önérdék jelent meg. A multilateralizmus eróziója két világra is jelentősen kiható kihívás elleni fellépés idejére esik, az egyik a világjárvány felszámolása, a másik pedig az éghajlati változások kihívásai. Emiatt a multilateralizmus újjáélesztése vált szükségessé, amelyet kiegészít a stratégiai autonómia, amit csak akkor javasolt használni, ha az elkerülhetetlen. Összességben az EU azon dolgozik, hogy fenntartsa, ami működik, megreformálja, ami változtatásra szorul, ezáltal a globális kormányzást új területre tudja kiterjeszteni. A világjárvány elleni küzdelmet kiemelkedőnek tartja, de az éghajlatváltozással kapcsolatos együttműködést tekinti a multilateralizmus 2.0 fő próbatétének. Multilaterális megoldásokat sürget a digitális világ tekintetében is. Az utolsó együttműködési csoportnak a békét és biztonságot tekinti, elemei közül az iráni nukleáris megállapodást, az ENSZ békefenntartását, a tengeri biztonság megerősítését, a non-prolifерáció³⁰ és a terrorizmus elleni küzdelmet emelte ki. Borell írását azon gondolattal zárta, miszerint a többpólusú és egyenlőtlen világnak egyeztetett szabályokra és erős intézményekre van szüksége, aminek egyik fő letéteményese maga az EU. [57]

A fentiekben kifejtésre kerültek – szakmai tapasztalatom, és véleményem szerint – az EU-t jelenleg a leginkább fenyegető biztonsági kockázatok. Az is meghatározásra került, hogy ezeknek melyek a legjellemzőbb faktorai, amelyek ellen a szükséges intézkedéseket célszerű megtenni, illetve fokozni. Ugyanakkor az is látható, hogy az EU korábbi egysége erodálódott, amely véleményem szerint az „erős” államok igényérvényesítésének következménye. Tehát az EU-nak nemcsak a kihívásokkal, hanem saját egységének fenntartásával is meg kell küzdenie, amely az amúgy sem elhanyagolható kockázatok veszélyét tovább fokozzák. Az értekezés következő részeiben az általam felsorolt kockázatok tényleges veszélyét tárom fel, illetőleg a kihívásokra adott közösségi válaszokat vizsgálom részleteiben.

---

³⁰ A (tömeg)pusztító fegyverek elterjedésének megakadályozása.

2. A terrorizmus elleni küzdelem

Ahogy azt az 1.2. alpontban már érintettem, a terrorizmus egy régóta fennálló, biztonsági kockázatot jelentő, leginkább lokális szinten létező probléma volt Európában. A 2001. szeptember 11-én bekövetkezett, a Világkereskedelmi Központ ikertornyai elleni támadás már megmutatta, hogy a globalizált világ megteremtette a globális terrorizmust is. Az EU elítélte a támadást, de számára valósággá csak 2004. március 11-én Madridban, majd 2005. július 7-én Londonban vált. Ekkor az EU különböző szervein keresztül komoly terrorellenes küzdelembe kezdett, amit a tagállamok segítségével a mai napig folytat.

Kadhafi, volt líbiai államfő még 2011-ben az orosz *Zavtra* lapnak a következő tartalmú nyílt levelet küldte: *„Jól figyeljétek, ti a NATO-ból! Azt a falat bombázzátok, amely eddig megakadályozta, hogy az afrikai menekültek, s velük együtt az al-Kaida terroristái elinduljanak Európába. Ez a fal Líbia. Ti ledöntöttétek. Idióták vagytok, a pokol tüzében fogtok égni, ha majd afrikai migránsok ezrei érkeznek hozzátok és az al-Kaida terroristáival szembesültök. Ez fog történni. Én sohasem hazudok, most is igazat mondok.”*

Kadhafi a regnálása alatt diktatórikus módszerekkel fenntartotta az egyensúlyt a hadsereg és a törzsek között, békét teremtve ezzel. Elnöklését jellemezte a szigorú rendvédelem és az erős határőrizet. A diktátor bukása után a törékeny egyensúly pillanatok alatt felbomlott, a különböző érdekszférák fegyveres harcokba kezdtek, az ország határainak ellenőrzése gyakorlatilag megszűnt. 2013 során az ország három nagy történelmi régiója közül kettőben szakadár csoportok kiáltották ki a függetlenséget, a központtól független igazgatást és határellenőrzést hoztak létre. A regnáló kormány ma sem tudja átvenni az ország egészének irányítását, a hatalom a helyi militáns csoportok kezében összpontosul.

Az észak-afrikai, iszlám szélsőséges szervezetek által jelentett terrorveszély az arab tavasz eseményei óta egyre erősödött. Az autoriter³¹ rezsimek bukásának következtében előnybe kerültek a térségben már korábban is működő terrorhálózatok, amelyek növelték kooperatív képességeiket. Terrorszempontról legveszélyeztetettebb országok Líbia, Algéria és Mali. Relatív új szélsőséges központok jöttek létre elsősorban a Líbia északkeleti tengeri partszakaszán található Derna városában és az ország Nigerrel és Csáddal közös, ellenőrizetlen határszakaszai mentén. Az újonnan kialakult központokban a terrorcsoportok egymással történő érintkezése fokozottabb, a terrorhálózatok kiépítésének esélye magas, ami

---

³¹ Tekintélyelvű.

így az egész észak-afrikai térség biztonsági helyzetét veszélyezteti. Ezt erősíti, hogy a terrorcsoportok a térségben szinte kivétel nélkül hűségesküt tettek az Iszlám Államnak.

Kiemelt veszélyforrás, hogy a Kadhafi-rezsim hadseregének a lázadás következtében őrizetlenné vált raktáraiból olyan minőségi nehézfegyverek is a terroristák kezére kerültek, amelyek korábban elképzelhetetlen harci képességhez juttatták a szervezeteket. A léghárító rakéták, páncéltörő fegyverek, valamint egyéb modern harcászati felszerelések a térség katonai erőire, valamint a civil lakosságra is veszélyt jelentenek. A militáns csoportok által zsákmányolt légvédelmi fegyverek, illetve azoknak viszonylag könnyen elsajátítható használata pedig a régióban egyaránt veszélyezteti a katonai és a civil légi járműveket. Az innen szerzett fegyverekkel kezdett lázadásba a tuareg kisebbség Maliban illetve ezekkel fegyverkeztek fel azok a terrorista szervezetek, akik Maliban harcolnak egy újabb iszlám állam megteremtéséért [58 pp. 25-37].

Vladimir Putyin 2014-ben a Valdai Klubban tartott beszéde során kijelentette, hogy az USA úgy véli, hogy megnyerte a hidegháborút, ezért úgy alakítja nemzetközi kapcsolatait, hogy az kizárólag neki kedvezzen. Ezzel azonban, az orosz elnök szerint, gyengíti a regionális és a globális biztonságot. Erre példaként állította az Amerikai Egyesült Államok vezető szerepét abban, hogy a támogatásával erősödtek meg a szovjetek ellen harcoló iszlám szélsőségesek, akiknek hálózatából végül is kinőtt a tálib ellenállás és végső soron az al-Kaida. Ugyanakkor felvetette, hogy jelenlegi partnereik – itt a Nyugatra már globálisan gondolva – ugyanazt a hibát követik el, amit a múltban már megtettek. Sőt tovább menve azt is kijelentette, hogy a terroristák olajt adnak el rendkívül kedvező áron olyan országoknak, amelyek azt tovább értékesítik, így közvetlenül terrorfinanszírozásban vesznek részt, ami meg fogja bosszulni magát. A fenti állításait az orosz elnök tovább erősítette 2015-ben az ENSZ közgyűlésén tartott beszédében, ahol kijelentette, hogy a közel-keleti beavatkozások csak a meglévő rendszereket számolták fel, reformok helyett szociális katasztrófát hoztak. *„Meg kellene kérdezni azokat, akik mindezt előidéztek: Értitek egyáltalán, hogy mit tettetek? ... De az Iszlám Állam sem a semmiből jött: bizonyos kényelmetlen világi rezsimek elleni fegyverként használták.”* Az orosz elnök az értékelésében folyamatosan érzékeltette, hogy a terrorizmus megerősödéséért igazából a Nyugat a felelős. Továbbmenve kifejtette, hogy aki a terroristákat támogatja, az rövid távú, veszélyes játékot űz: *„Uraim: kegyetlen emberekkel van dolgunk. Nem butábbak maguknál és nem tudni, ki kit is használ ki valójában. ... Ezek a mészárosok aztán hazamennek és folytatják majd sötét üzelmeiket. Ezt egyikünk sem akarja, igaz?”*

A fenti orosz álláspont Afganisztán mellett, a Közel-Kelettel, ezen belül kiemelten Szíriával kapcsolatban került kifejtésre, ahol 2011 tavaszán kormányellenes megmozdulások kezdődtek, elsősorban szociális okokra hivatkozva. A tüntetők Bashar al-Assad diktatórikus hatalmának megszüntetését, szociális reformokat és az emberi jogok biztosítását követelték. A kormányzat egyrészt fegyveres eszközökkel igyekezett elnyomni az erőszakba torkolló tüntetéseket, másrészt pedig kellően elő nem készített, rögtönzött reformokat vezetett be. Bashar al-Assad elnöknek egyik intézkedéssel sem sikerült a tüntetéseket felszámolnia, 2011 ősztől egyre súlyosabbá váltak az összecsapások a tüntetők és a hadsereg között, ami polgárháborúhoz vezetett. A szekuláris³² ellenzéki csoportok, amelyek tulajdonképpen törzsi, illetve nemzetségi alapon szerveződő szunnita milíciák voltak, a Szabad Szír Hadsereg ernyőszervezete alatt harcoltak Assad elnök hatalmának megdöntéséért. Az ellenzék 2012-2013 környékén jelentős területeket foglalt el, és élvezte az USA, valamint az európai államok, Törökország, illetve a szunnita arab államok támogatását. Egységes szervezetbe azonban nem tudtak tömörülni. Az ellenzék főbb politikai szervezetei a Törökországba emigrált Szíriai Nemzeti Tanács, illetve a Szíriai Nemzeti Koalíció voltak, amelyek azonban nem tudták megfelelően képviselni a szír nép érdekeit a nemzetközi fórumokon. A szír hadsereg az elavult hadifelszerelés, a gerillaharcmodorral szembeni tapasztalatlanság, illetve a nemzetközi nyomás miatt korábban nem tudta eredményesen felvenni a harcot a szekuláris ellenzékkel és az iszlamista erőkkal. A kormányerők számára komoly segítséget jelentett Oroszország, leginkább légi támogatásban megnyilvánuló beavatkozása.

A szíriai konfliktus legmeghatározóbb iszlamista szervezetei az Iszlám Állam (a továbbiakban: IÁ) és az al-Nusra Front. Az IÁ 2013-ban kapcsolódott be a szíriai harcokba, és rövid idő alatt jelentős területeket vont ellenőrzése alá. Elsősorban a Szabad Szír Hadsereg és más vallási szervezetek által ellenőrzött országrészeket szerezte meg, de a kurdok lakta területeket is, valamint 2015. május végén a hadsereg által uralt Palmirát is megtámadta. Az IÁ 2013 során ellenséges viszonyba került az al-Kaida (a továbbiakban: AQ) szíriai szárnyaként ismert al-Nusra Fronttal, amely nem olvadt be az erősebb terrorcsoportba. Emiatt fegyveres összecsapások kezdődtek a két szervezet között, amelyek a Nusra visszaszorulását eredményezték. A terrorszervezet hanyatlása a Szíriai Demokratikus Erőknek, Syrian Democratic Forces (a továbbiakban: SDF), amelynek oszlopa a kurd Népi Védelmi Egységek, People's Protection Units (a továbbiakban: YPG) és a mögé felsorakozott nemzetközi

---

³² Világi, nem pedig egyházi.

koalíciónak (az USA vezette nyugati, katonai szövetség, amely elsősorban légi, illetve gyorsreagálású egységekkel segítette a harcokat) volt köszönhető; a végjáték az Eufrátesz Haragja (Wrath of Euphrates) hadművelet keretében zajlott. Az offenzíva³³ lassan épülő volt, ami 2017-re érte el azt a fokot, hogy megindulhatott az IÁ szíriai fővárosa elleni küzdelem. 2019-ben nemcsak a szervezetet gyengítették meg a koalíciós erők, hanem októberben egy akció során rajtaütöttek Abu Bakr al-Baghdadin, aki felrobbantotta magát. Így nemcsak a „kalifátus” területi felszámolása következett be, hanem a legemblematikusabb³⁴ személyét is elvesztette a terrrorszervezet [59]. Az IÁ elleni koalíció 43 fős felsővezetői halállistáját ezzel a momentummal szinte teljes mértékben megvalósították [60].

Az IÁ azonban jelentős változást hozott a terrorizmus morfológiájában, amiről, álláspontom szerint, kijelenthető, hogy az al-Kaida után – amely szervezet globalizálta a terrorizmust és a terror jelentette fenyegetést, hiszen az korábban inkább csak régiókat érintő kihívás volt – újabb mérföldkő volt a jelenség tekintetében. Míg az AQ nagyszabású, pontosan megtervezett, hatalmas figyelmet és szervezést igénylő akciókat vezetett nyugati célpontok ellen nyugati helyszíneken is, addig az IÁ egyszerűsítette a hozzá köthető támadásokat. Így a gépeltérítések és – egy-két esettől eltekintve – a robbantásos merényletekkel szemben szűrővágó eszközökkel, lőfegyverekkel, közlekedési járművekkel elkövetett cselekményekre buzdította híveit. Míg az AQ terrorista sejteket küldött, illetve épített fel, addig az IÁ könnyen radikalizálható, leginkább másod-, harmadgenerációs muszlimokat célozott meg, akik már a megtámadott országban éltek. Ezek az emberek jó helyismerettel, kapcsolatrendszerrel, a schengeni térségen belüli, ellenőrzés nélküli utazási lehetőségekkel rendelkeznek. Az AQ azt is felismerte, hogy rendkívül hatásos az online toborzás, és egyszerűbb, mint sejteket és fegyvereket juttatni Európába vagy az USA-ba, erre a szükséges honlapokat és magazinokat is megteremtették (pl. az AQAP által készített *Inspire* magazin, ami egy terroristaképző oldal, vagy az Abu Khabbab al Misri által publikált *The Explosives Course* tanulmány) [61]. Az IÁ ezt a felismerést továbbfejlesztette és a közösségi médiát kezdte el olyan sikeresen használni (köszönve kimagasló IT-képességeinek, pl. a CyberCaliphate, ami az IÁ hacker hadosztálya volt), ami jelentős kihívást okozott a hatóságoknak ezen tevékenységük megakadályozására. Az IÁ jelentős változást hozott a finanszírozás területén is. Míg az AQ saját tagjainak vagy

---

³³ Nagy erejű támadás, támadó fellépés.

³⁴ Legjelképebb.

szimpatizánsok³⁵ támogatásának köszönhetően juthatott jelentős bevételekhez, addig az IÁ egy tanulmány szerint 2014-től évi 2-4 milliárd dolláros bevétellel számolhatott. Ebből havi 12 millió dollárra tett szert adókból, illetve védelmi pénzekből. Az adókat határátlépésért, út és közművek használatáért, kereskedőktől, telekommunikációs cégektől szedték. Jelentős bevételük (18 millió dollár) származott a régészeti lelőhelyek kifosztásából, illetőleg a nyersanyagok (kőolaj, földgáz, foszfor, cement) feketepiacon történő, olykor 50%-os kedvezménnyel történő értékesítéséből (kőolajból évente a bevétel 38 %-a , földgáz-kereskedelemből a 17 %-a). Komoly anyagiak (425 millió dollár) folytak be a szervezethez a moszuli jegybank kirablásából is [62 pp.91-92].

Úgy vélem, hogy az IÁ területi felszámolását követően a hazatérő harcosok problémakörét továbbra is figyelembe kell vennünk. Ezek a személyek európai állampolgárok vagy európai tartózkodásra jogosult státusszal bíró személyek, akik Afrikában vagy a Közel-Keleten kaptak terrorista-kiképzést, és valamely válságövezetben harci tapasztalatokat is szereztek. Rendszerint vallási szélsőségesek, akik a különböző, egymásnak ellentmondó hittételeket saját ízlésük szerint magyarázzák, így megfelelő morális alapot találnak arra, hogy terrorcselekményeiket végrehajtsák, leggyakrabban puha célpontok ellen. Magyarország érintettsége is vizsgálatra került. [63 pp. 32-44]

Rob Wainwright, az Europol korábbi igazgatója szerint, a terrorveszély Európában jelentősen megnőtt, és számítani kell arra, hogy valamely vallási alapon szerveződő terrorcsoport újra és újra le fog sújtani. Meglátása szerint a legnagyobb kockázatot szintén a visszatérő harcosok jelenthetik, akiknek a száma az Europol becslése szerint több ezer fő körüli volt.

Az EU-s állampolgárként radikalizálódott muszlimok esetében megállapítható, hogy fő motivációjuk nem anyagi eredetű, szerepvállalásuk a közel-keleti konfliktusokban elsődlegesen az európai integrációjuk hiányára vezethető vissza. Ezzel párosul a felmenők vallásának felfedezése, ami a különböző terrorcsoportokhoz való tartozás pozitív hatását is felkelti gyökértelenségük érzetével szemben. Egy ilyen csoportban a létezésük felértékelődik, ami miatt az adott szervezetért és az azt motiváló vallásért akár az életüket is feláldozzák. Jelentős számban utaztak ki Szíriába, illetve Irak területére azzal a szándékkal, hogy radikális iszlamista szervezetek oldalán harcoljanak. Vallási képzésük ellenére ismereteik korlátozottak, hiszen feltétel nélkül elfogadták a szervezetek vezetői által kiforgatott ideológiákat.

---

³⁵ Valamilyen célt, politikai nézetet, sportegyesületet, stb. támogató személy.

A belső határok ellenőrzésének korlátai miatt e személyek a schengeni térségen belül könnyen mozoghatnak rejtetten a hatóságok előtt, hiszen nyomon követésük komoly nehézséget jelent a rendészeti szervek számára. (Meggzúnt ugyanis a határellenőrzésekben rejlő kontroll kihasználhatósága.) A kiutazáshoz légi, vízi vagy szárazföldi útvonalat használtak az alábbiak szerint. Leggyakrabban egy tagállamból légi járművel Törökországba, majd onnét szárazföldön keresztül jutottak el Szíriába, esetlegesen Irakba. Kedveltnek számított továbbá az Ausztria–Magyarország–Románia–Bulgária–Törökország–Szíria szárazföldi útvonal. Számos alkalommal Olaszországból hajóval utaztak Görögországig, onnan közúton Törökországba, majd Szíriába. Kérkezésük után a harcosok általában kiképzőtáborokba kerültek, ahol megfelelő ideológiai és harcászati képzést kaptak, majd ezt követően háborús konfliktusban vettek részt.

Európa tekintetében Ausztriából, Belgiumból, az Egyesült Királyságból, Franciaországból, Hollandiából és Németországból érkeztek a legnagyobb számban (Franciaországból közel 1700-an, az Egyesült Királyságból és Németországból hozzávetőlegesen 800-an, Belgiumból 470-en, Hollandiából 220-an, Ausztriából 300-an utaztak ki a szír-iraki válságkörzetbe harcolni) muszlim szélsőségesek. Leginkább Szíria volt az úti céljuk [64]. Az adatok közül kiemelendő Belgium, az alacsony lakosságszámhoz viszonyított, relatíve sok kiutazó személy miatt. A fentiek egybevágóan azzal a megállapítással, miszerint a jelentős muszlim népességgel bíró országok tekintetében magasabb a külföldi harcosok aránya. Az északi tagállamokból lényegesen kevesebben mentek válságövezetekbe harcolni, hasonlóan Görögországhoz, Olaszországhoz és Spanyolországhoz; a legszembetűnőbbek azonban a közép- és kelet-európai térség volt szocialista országai, itt a kiutazók száma igen alacsony volt.³⁶ Ennek elsődleges oka, hogy ezek az államok nem célállomásai a bevándorlásnak, a muszlim közösségek is kifejezetten alacsony létszámúak, jelenlétük, életvitelük nem okoz feszültséget a társadalomban, hiszen jelentős mértékben integrálódni tudtak.

Ugyanakkor a nagyobb muszlim népességgel rendelkező államok közösségeinek alacsony hányada tekinthető csak szélsőségesnek, azoknak is csupán kis százaléka dönt úgy, hogy külföldre utazik harci cselekményekben való részvétel végett. Az Európából származó harcosok jellemzően 15-25 év közötti, munkanélküli, esetlegesen büntetett előéletű, közösségi problémákkal küzdő személyek voltak.

---

³⁶ A Soufan Center nemcsak az országokról, de a régióról sem tesz említést a témában közölt publikációiban az alacsony részvételi arány miatt.

A külföldi harcosok elsősorban azáltal jelentenek veszélyt az európai országok biztonsági helyzetére, hogy a nyugati életformát elutasító eszmei világuk mellé fegyveres kiképzést kapnak, illetve harci tapasztalatokat szereznek, melyeknek birtokában Európába visszatérve sokkal hatékonyabban tudnak támadásokat végrehajtani. Ehhez járul hozzá továbbá, hogy a harctereken elsajátítanak egyfajta háborús konfliktuskezelési módszert, amely nem egyeztethető össze az európai, békeidőben tanúsítandó értékrenddel.

Tekintettel arra, hogy a közel-keleti térség szélsőséges eszméket hirdető szervezetei nem tesznek különbséget az európai államok között, az EU-ra, mint az ellenségesnek tekintett nyugati világ részére, lényegében egységként tekintenek. Emiatt potenciális elkövetők lehetnek a válságövezetből hazatérő harcosok, akik az ideológiai, illetve technikai felkészítés után nagyobb veszélyt jelenthetnek a társadalomra.

A jelenlegi, kedvezőtlen migrációs folyamatokat kihasználva, a hazatérő harcosok lényegesen könnyebben juthatnak vissza Európába, hiszen mindezt szinte ellenőrzés nélkül tehetik meg, így valós személyazonosságuk rejtve marad. Erre azért van szükségük, mert a válságövezetekbe utazott szélsőségesekről a rendészeti szervek nyilvántartásokat vezetnek, így a szokványos úton történő hazajutásuk – adott esetben repülővel vagy egyéb regisztrálásra alkalmas határátkelőn – alkalmával beazonosíthatják őket, így titkolt tevékenységüket nem tudnák eredményesen végrehajtani. Ezt a kockázatot egyébként az európai titkosszolgálatok, köztük a BfV (a német Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal) is alulértékelték a korábbiakban, amely tény a szervezet vezetője, Hans-Georg Maassen egy lapinterjúban erősített meg [65].

Újfajta veszélyt jelenthetnek azok a harmadik ország dzsihádistá állampolgárai, akik Afganisztánból, Pakisztánból, illetőleg az arab államokból, az észak-afrikai térségből vagy a Balkánról a Nyugat- és az Észak-Európába irányuló bevándorlási hullámmal érkeznek a kontinensre. Ilyen személyek voltak a 2016. július 18-án terrorcselekményt elkövető, würzburgi baltás támadó Riaz Khan Ahmadzai (más néven: Muhammad Riyad), afgán származású menedékkérő, valamint a 2016. július 24-én Ansbachban robbantást végrehajtó Mohammad Daleel szír származású menekült [66 p. 16]. Esetük azért bír kiemelt jelentőséggel, mivel a korábbi elkövetői státuszhoz képest – másod-, illetve harmadgenerációs migránsok, vagy legális tartózkodással, több éve az EU valamelyik tagállamában tartózkodó személyek – relatív kevés időt töltöttek el Európában támadásaik előtt, és harmadik ország állampolgárai voltak, akik közül Ahmadzai 2015-ben a migránshullámmal kihasználva jutott Európába. Az ő esetük megmutatja, hogy milyen komoly kockázata van a jelenlegi liberális,

európai menekültpolitikának. A 2015. november 13-ai párizsi terrortámadás ugyanakkor azt is megmutatta, hogy további változás következett be az elkövetők státuszának tekintetében. Korábbi kutatásaim eredményeként megállapítható, hogy míg a „Nyugat” (ez alatt értve Európát, az USA-t és Kanadát) ellen elkövetett terrorcselekmények 56 elkövetőjéből mindösszesen egy személy volt illegális migráns, addig a Párizsban végrehajtott merénylet során már két elkövető (Ahmad al-Mohammed, Mohamed al-Mahmod) is harmadik ország állampolgára volt, akik legális tartózkodásra nem voltak jogosultak. Ha a fenti példák tendenciává fognak válni a jövőben, akkor kijelenthetjük, hogy a mostani európai migránspolitika jelentős terrorkockázatot rejt magában nemcsak a hazatérő, hanem a beszivárgó harmadik országok terroristái miatt is. A tendenciát tovább erősítik a 2016. március 22-én végrehajtott brüsszeli terrortámadások, ahol a migráns felmenőkkel rendelkező európai állampolgár elkövetők mellett, a migránsválságot kihasználva, hazatérő külföldi harcosok is részt vettek a merényletben. Najim Laachraoui-t és Mohamed Belkaid-ot Salah Abdeslam Budapestről gépjárművel szállította Nyugat-Európába. Megfigyelhető tehát, hogy a két terrorcselekmény elkövetői köre átfedést mutat. Az IÁ havonta megjelenő propagandamagazinja (Dabiq) szerint az el-Bakraoui fivérek voltak mindkét támadás fő szervezői [67], míg a pokolgépek készítéséért Alkad Ahmed volt a felelős.

A jelenlegi migráns problémakör komoly kihívást jelenthet a terrorizmus finanszírozása területén is. Bevett gyakorlattá vált a bevándorlók körében ugyanis, hogy nem hordanak maguknál jelentős mennyiségű készpénzt, mivel attól tartanak, hogy azt elveszíthetik vagy elvehetik tőlük. Éppen ezért mindig kizárólag annyi fizetőeszközt tartanak maguknál, ami a következő országba jutáshoz feltétlenül szükséges számukra. Az új összegeket otthon maradt családtagok, barátok küldik a menekültek után. Ők a pénzt a pénzüintézetekből a bevándorlási hatóságok által – gyakran valótlan adatok alapján – kiállított okmányokkal tudják felvenni, tehát nem eredeti személyazonosító dokumentumaikkal. Így azonban a pénzüintézetek nem tudják elvégezni a preventív célú ügyfél-átvilágítást, ami komoly kockázatot rejthet magában. Ugyanakkor rendelkezésre állnak olyan készpénz átutalási szolgáltatások, mint pl. a Western Union, ahol az ügyfél-azonosítási szint alacsonyabb, ezek ugyancsak kockázatokat rejthetnek magukban.

Mindazonáltal meggyőződésem, hogy a jelenlegi európai, liberális migrációs és szociális politika elsődlegesen nem a mának, hanem a jövőnek fog komoly terrorkockázatot jelenteni. Itt arra gondolok főként, hogy a napi gondot okozó [68] másod- és harmadgenerációs radikális személyek újra fognak termelődni [69]. A mostanra több millió főt meghaladó

bevándorlónak és azok leszármazottainak ugyanis nem minden esetben nyújt majd meglegedést az, amit Európa számukra adhat. Nem fognak ugyanis meglegedni a munkájukból származó, az átlagszínvonalhoz alulról közelítő jövedelmükkel, hiszen az embercsempészek más, hazug illúzióval táplálták őket. Ezt fokozhatja az európai gyárak keletre költöztetése, ami Franciaországhoz hasonló módon munkanélküliséget eredményezhet [70 p. 3]. Ezek a személyek az integráció hiánya, valamint a velük szemben megnyilvánuló szegregáció miatt egyre távolabb sodródnak majd a többségi társadalomtól [71], így könnyen radikalizálhatóvá fognak válni [72 p. 2], amihez csupán egy kis lökés kell, hogy a brüsszeli terrortámadáshoz hasonló cselekményeket kövessenek el. Hiányolom tehát a jelenlegi bevándorlási politika mellett azt, hogy az államok megfelelő módon választ adjanak a személyek integrációjára, akár különféle programok bevezetésével, a társadalom bevonása mellett. Ezeknek az előkészülete, kidolgozása és bevezetése, amelyek a mostani, rossz tendenciát új irányba terelhetnék, szintén láthatatlanok.

2.1. A terrorizmus elleni fellépés tágabb értelemben vett eszközrendszere³⁷

Az egyik leghatékonyabb megoldás a tagországok számára a külső határok védelmének erősítése. Ennek eredményességét pontosan a magyarországi példa szemlélteti a legjobban. Alkalmazásának köszönhetően a korábban hatalmas méreteket öltő irreguláris migránsáradat, amely több köz- és nemzetbiztonsági kockázatot is magában hordozott [73], jelentősen visszaszoríthatóvá vált. Ugyanakkor szükséges figyelni arra, hogy a különböző államok határvédelmi szigorításainak bevezetésével a migráció útvonala folyamatosan változik, így a korábban problémával nem terhelt határszakaszok rövid idő alatt érintetté válhatnak. Ez az országok gyors reagálását, továbbá az átcsoportosítási képességeik növelését igénylik. A felvetett problémára került megerősítésre az Európai Határ- és Parti Őrség alapjain az, Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség, European Border and Coast Guard Agency (a továbbiakban: Frontex), amely nemcsak operatív képességeinek erősödését, hanem kibővülését is magával hozta, a korábbi elnevezés megtartása mellett [74].

---

³⁷ Ez alatt az egyes tagállamok belső jogrendszerét, jogalkalmazását, kormányzati intézkedését, valamint a közösségi jogalkotást és jogalkalmazást értem.

Kiemelt figyelmet érdemelnek azonban a már Európában élő bevándorlók és azok leszármazottai, hiszen a kontinensen végrehajtott terrortámadások elkövetői többnyire olyan migráns felmenőkkel rendelkező európai állampolgárok, akik bár látszólag integrálódtak az adott országban, ez a folyamat azonban vagy csak átmenetileg, vagy csak felszínesen zajlott le esetükben. Többségüknek tanulmányaik ellenére sem sikerült komolyabb munkakört betöltenie és legtöbb esetben összetűzésbe kerültek a hatóságokkal, közülük több személyt letöltendő börtönbüntetésre is ítélték. Általában valamelyik nyugati állam szegregált lakóközösségében éltek, ahol a munkanélküliség jelentős mértéket ölt. Családjukkal vagy környezetükkel jellemzően konfliktusos volt a viszonyuk. Ezek a jellemzők szinte kivétel nélkül megtalálhatók voltak Mohammed Merah, Mehdi Nemmouche, a Kouachi fivérek, Amedy Coulibaly, Najim Laachraoui, valamint az el Bakraoui fivérek vonatkozásában (akik kivétel nélkül terrorcselekményt követtek el Európában [75 p. 21]).

A problémakör előmozdítása érdekében fontos lenne, hogy az integrációra is egységes európai forma kerüljön kialakításra. Ennél szükséges figyelembe venni, hogy azt milyen társadalmi, vallási közegre alkalmazzák. Meg kell vizsgálni, hogy milyen lehetőségek vannak az intézkedések sikeres bevezetésére, és azt is szükséges szem előtt tartani, hogy mit lehet tenni azokkal a személyekkel, akik bevándorlókként valójában nem akarnak az európai többségi társadalmak hasznos tagjává válni. A tervezetek előkészítése nemcsak jelentős anyagi forrásokat igényel, hanem huzamos ideig tartó kutatásokat, és az alapjogok bizonyos mértékű módosítását is feltételezi. Kérdésként merül fel, hogy mindenki így látja-e ezt a kérdéskört? Ha nem, nagy az esély arra, hogy a belga vagy a franciaországi, szegregált társadalmi csoportokhoz hasonló közösségek fognak létrejönni az újonnan érkező tömegekből, amelyeknek komoly közbiztonsági és nemzetbiztonsági kockázatai lesznek.

A muszlim alapú radikalizmus³⁸ problémakörét kutatásom szerint az iráni származású, francia professzor Farhad Khosrokhavar fejtette ki a legrelevánsabban³⁹ a Radikalizáció című könyvében (ISBN: 978-2-7351-1756-7). Az elemzés olyan kutatásokra épül, amelyekben kifejtésre kerül többek között a kortárs iszlám dzsihádzmus háromszoros problémája, a transznacionális⁴⁰ iszlám jelensége és a radikalizáció konkrét formái.

A radikalizmus kockázatát Alain Rodier, a francia titkosszolgálat volt magas rangú tisztségviselője szintén megerősítette egyik interjújában. Az Európába jutott migránsok már

---

³⁸ A radikalizációhoz vezető út.

³⁹ A tárgyhoz a leginkább tartozó, legjobban idevágó, fontos.

⁴⁰ Országok, nemzetek fölött álló.

olyan közeget képezhetnek, ahol a jövőben az aktivisták könnyű szerrel toborozhatnak, hiszen az embercsempészek által lefestett európai életvitel helyett menekülttáborokkal, tömeges elhelyezéssel és alacsony életszínvonallal találkozhatnak. Nem szokványos viselkedési formájuk miatt (pl. előzmény nélkül, lépcsőn közlekedő nőt rúgtak hátra a metróban, akinek arca teljesen összetört) egyre gyakrabban ütköznek össze a hatóságokkal és egyre többször lesznek célpontjai az idegengyűlöletnek. Ezek mind olyan katalizátorok, amelyek a jelenlegi helyzetben a közbiztonságot is jelentős mértékben ronthatják [76]. A radikalizáció ellen egyébként már tettek lépéseket, többek között Belgiumban a büntetőtörvény módosításával és a hatékonyabb felderítési eszközök alkalmazásával, amelynek eredményeként sikerült az egyik legveszélyesebb, helyi iszlamista szervezetet (Sharia4Belgium), ezáltal toborzótevékenységét is felszámolni. Ezek mégsem bizonyultak elegendőnek, amit a brüsszeli terrortámadások és a pár éve kikerült belga titkosszolgálati elemzések mutatnak leginkább [77].

Jelentős kutatásokat végeztek Dániában, amely programoknak (köztük a Tudományos Megközelítés a Radikalizációra Vonatkozó Mutatók és Válaszok Megtalálására, Scientific Approach to Finding Indicators & Responses to Radicalisation, SAFIRE) köszönhetően olyan jeles kutatók, mint Morten Hjørnholm (koppenhágai bűnmegelőzési projektmenedzser), releváns megállapításokat tudtak tenni [78]. Ennek értelmében kijelenthetjük, hogy a radikalizmushoz vezető elsődleges ok a frusztráció.⁴¹ Ezt megfelelő kis csoportokkal (amelyeknek tagja nemcsak szociális munkások, hanem szülők és barátok is lehetnek) időben észlelni lehet, és a frusztrációra fordítandó energiát más értelemmel telt területekre lehet becsatornázni, ilyen a jótékonyság, a fejlődő országoknak történő segítségnyújtás vagy éppen a legális politikai aktivitás. Hjørnholm szerint a radikalizációt mind strukturális, mind pedig egyéni szinten kezelni kell [79]. A kutatások eredményei alapján megállapítható, hogy a fentiekhez hasonló helyzetben lévő személyek a tökéletes célpontjai az IÁ propagandájának. Több európai terrorista, köztük Richard C. Reid (az angol állampolgárságú, cipőbombás merénylő) vagy a fent említett Mohammed Merah (a 2012-es montauban-i és toulouse-i merénylő) is börtönévei alatt talált rá a szalafita vallási irányzatra, aminek következtében radikálissá váltak, és terrorcselekményt hajtottak végre. Fontos tehát az egyik legjelentősebb gócpontokat jelentő, a büntetés-végrehajtási intézetekben radikális eszméket terjesztő személyek beazonosítása, és lehetőség szerinti elszigetelésük. A többségi társadalomtól

---

⁴¹ A szabad akarat akadályoztatásából származó kudarc, csügedt vagy feszült lelkiállapot.

elkülönült lakókörnyezetekben szintén találhatóak szalafita térítők, akik korábban a hatóságok tudtával terjeszthették uszító propagandájukat. Tevékenységükkel szemben azonban a jelenlegi törvénymódosítások elégségesnek bizonyultak, azokat nagy valószínűséggel rejtetten fogják folytatni, amely az elhárító szolgálatoknak komoly kihívást okoz a jövőben. Ugyancsak ilyen jelentős kihívások elé állítja a szolgálatokat a kibertérben megvalósított radikalizációs tevékenység. Lépéseket kell tenni a fennálló, európai szegregált lakókörnyezetek integrációjára is, ez azonban a többségi társadalom beleegyezése nélkül nem kezdhető meg, hiszen fokozódó idegengyűlöletet eredményezne, ami pontosan a szándékolttal ellenkező hatást váltana ki. A szegregáció felszámolása nélkül azonban nem beszélhetünk integrációról, így valamilyen szinten csapdahelyzet áll fenn. Ennek a problémának a megoldása nélkül azonban nem várható érdemi előrelépés a terrorizmus visszaszorítása területén, hiszen azt csak komplex társadalmi intézkedésekkel együtt lehet sikeresen kezelni, kizárólag rendvédelmi szempontból nem.

2.2. A terrorizmus elleni fellépés szűkebb értelemben vett eszközszerkezete⁴²

A jelenségre adott rendészeti válaszok egyik legjelentősebb eleme a releváns információk megosztása. Korábban elképzelhetetlennek számított, hogy különböző tagállamok titkosszolgálatai egymás birtokába bocsássonak általuk beszerzett műveleti információkat. Ez mára teljesen megváltozott, az alábbiakban felsorolt szervezetek egy része arra hivatott, hogy a terrorizmus témakörében keletkezett információk megosztását elősegítsék. Az Europol az egyik legjelentősebb EU-s szervezet, amely a rendőri információ-megosztást koordinálja. Az Europol rendőrségi információkat helyez közös platformokra, amit a Police Working Group of Terrorism (PWGT) szervezetén keresztül bonyolít. Mellette a többi EU-s rendészeti szervezet, az Európai Rendőrakadémia, European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL), az Eurojust (az igazságügyi együttműködést elősegíteni hivatott EU-s szervezet) és a Frontex is kiveszi részét a terrorellenes küzdelemben, azonban a legtöbb adat és információ közlését az Europol teszi. A fent felsorolt szervezeteken kívül a tagállamoknak 2012 áprilisáig ki kellett építeniük az Európai Rendőrségi Nyilvántartási Rendszert (European Police Records

---

⁴² A szűkebb megközelítés alatt elsődlegesen a rendvédelem nyújtotta lehetőségeket értem.

Index System, a továbbiakban: EPRIS). Azért döntöttek az EPRIS létrehozása mellett, mert a jogalkotók véget akartak vetni annak, hogy a tagállamok hatóságainak kommunikációs hiánya miatt bűnelkövetők mentesüljenek a felelősségre vonás alól. Addig a pontig ugyanis az országok figyelmen kívül hagyták a többi tagállam bűnügyi nyilvántartásaiban szereplő adatokat [80]. Az EPRIS rendszerétől meg kell különböztetni az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszert, European Criminal Records Information System, (a továbbiakban: ECRIS). Az ECRIS-nek köszönhetően a bírák és ügyészek számára közvetlenül hozzáférhetővé váltak az uniós polgárok büntetett előéletére vonatkozó információk. Az ECRIS immáron ECRIS-TCN (third country national) néven a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyekkel szemben hozott tagállami ítéleteket is tartalmazza [81]. Tekintettel arra, hogy az európai rendőri együttműködés inkább a szervezett, illetőleg a határon átnyúló bűnözés leküzdésére koncentrál (a terror aspektussal szemben), az EU egyéb szervezetek létrehozását és működését is támogatja. Ilyen szervezet az IntCen (ami korábban SitCen elnevezéssel működött), amely az EKSZ hírszerző, elemző központja. Az IntCen folyamatosan elemzi a nemzetközi biztonsági helyzetet, és terrorfenyegetettség esetén megadja a szükséges jelzést mind az EU számára, mind pedig az érintett tagállamok vonatkozásában. Az elemzések leginkább nyílt forrású hírszerzésen, open source intelligence (a továbbiakban: OSINT) és a tagállamok hírszerző, illetőleg elhárító szolgálatai által megküldött adatokon alapulnak [82]. Kimagasló szerepet tölt be az információ megosztásában az uniós tagállamok, valamint Norvégia, Svájc, Kanada és az USA titkosszolgálataiból álló (egyes tagállamok szolgálatai, pl. a ciprusi KYP, kivételt képeznek) informális fórum, a Berni Klub. A Berni Klub több kimagasló területen, így jogharmonizáció, szervezett bűnözés, non-prolifерáció, kémelhárítás, extrémizmus, terrorizmus működik együtt, amit több kialakított csatornán keresztül tesz meg. Az EU ösztönzésére, annak adminisztrációjától függetlenül került létrehozásra a Terrorizmus Elleni Csoport, Counter-Terrorism Group (a továbbiakban: CTG), amely alapvetően a tagállamok, továbbá Svájc és Norvégia nemzeti szinten terrorelhárítással foglalkozó szervezeteit tömöríti. A CTG önálló titkársággal nem rendelkezik, minden évben az EU soros elnökséget betöltő tagállam titkosszolgálata látja el az elnöki feladatokat, amelynek szerves része a szükséges adminisztráció biztosítása is.

Fontos szerepet tölt be az EU terrorizmus elleni tevékenységének koordinációjában a Terrorizmus elleni küzdelem uniós koordinátora (EU CTC); szakpolitikai ajánlásokat nyújt be, valamint nyomon követi az EU terrorizmus elleni stratégiájának megvalósulását [83].

Jelentős segítséget nyújt a terrorizmus elleni küzdelemben a Tanács két előkészítő szerve: a terrorizmus elleni munkacsoport, COTER Working Group - External Aspects of Terrorism, (a továbbiakban: COTER) és a terrorizmus munkacsoport, Terrorism Working Group (a továbbiakban: TWG). A COTER az EU külső biztonságának horizontális⁴³ előkészítő szerve, amely ülésein a tagállamok külügyminisztériumainak szakértői vesznek részt. A TWG a belső biztonságra vonatkozó aspektusokat vizsgálja, és a tagállamok belügyminisztériumainak szakértői szoktak az üléseken részt venni. A munkacsoportokat egyébként egyfajta jogi fórumnak lehet tekinteni, ami a közös terrorellenes fellépésre tesz javaslatokat és ajánlásokat, de ezek nem rendelkeznek kötelező erővel.

Az EU a jövőben több nemzetközi szervezettel (NATO, ENSZ, ASEAN) is fokozni tervezi együttműködését a terrorizmus elleni küzdelemben.

Tekintettel arra, hogy a jövőben a bűnelkövetés, így a terrorizmus egy részét várhatóan a kibertérben fogják elkövetni [84], az EU az Europol szervezetén belül létrehozta az Európai Kiberbűncselekmények Elleni Központját, European Cybercrime Centre (a továbbiakban: EC3), ami 2013. január elsején kezdte meg működését. Az illetékesek időben felismerték, hogy a kiberbűncselekmények növekvő fenyegetést jelentenek mind kormányzati szinten, mind pedig az üzleti szféra számára. A központ nyomozások támogatásával, elemzésekkel, információ-megosztással, a legjobb gyakorlatok kidolgozásával, illetőleg képzések tartása révén segíti majd a tagállami szervezeteket. Fontos előrelépést hozott a terrorizmus elleni küzdelem területén a Terrorizmus Finanszírozását Nyomon Követő Program, Terrorist Finance Tracking Programme (a továbbiakban: TFTP rendszer, amely a későbbiekben bővebben bemutatásra kerül) felállítása és működtetése. Ez egy, az Amerikai Egyesült Államokból induló program, amely átfogó megoldást jelent a globálissá váló terrorizmus finanszírozásának megakadályozására. A program olyannyira hatékonnak minősült, hogy kidolgozása alatt van a Terrorizmus finanszírozásának nyomon követési rendszere, Terrorist Finance Tracking System, TFTS, amely a TFTP európai változatának tekinthető. Számos releváns információt nyújt az utasadat információs rendszer, Passenger Name Record (a továbbiakban: PNR) rendszer is, amely a repülés biztonságát hivatott szavatolni a nemzethatárokon átívelő, kiemelt bűncselekmények és a terrorizmus elleni küzdelem területén. Ez a rendszer a repülőjegy foglalásához szükséges adatok tárolásával, elemzésével foglalkozik, és már több terrortámadás (köztük az egyik New York-i metróállomás elleni

---

⁴³ Vízszintes helyzetű.

kísérlet) megakadályozásának kulcseleme volt. A PNR rendszer szintén az USA-hoz köthető, 2007-ben egy átmeneti, majd 2010-ben a jogi aggályokat is kiküszöbölő új megállapodás adott felhatalmazást az EU-val történő együttműködésben [85].

Fontos terület a jövőben a magányos elkövetők elleni hathatós küzdelem megteremtése is. Ezen elkövetők elleni fellépés roppant nehézkes, mivel cselekményeiket (például a 2011. július 22-én Anders Behring Breivik által végrehajtott bombatámadás, és az azt követő Utoya szigeten véghezvitt 69 emberéletet követelő mészárlás) önállóan követik el, arra egyedül készülnek fel. Az ellenük való fellépésnek kulcseleme lehet a rendelkezésre álló adatbázisok (az adatvédelmi törvények maximális betartása mellett) egy részének (pl. a lőfegyvernyilvántartások összekötése az egészségügyi nyilvántartásokkal, ahol a mentális betegséggel küzdő személyek fegyverigénylése azonnal megjelenne, ami a hatóságoknak soron kívüli jelzést adna) összekapcsolása, és az ezáltal beazonosított gyanús személyek titkosszolgálati módszerrel történő megfigyelése, illetőleg szükség esetén velük szemben intézkedések megtétele.

A terroristák elleni küzdelemben fontos eszköz az európai rendészeti szervek számára rendelkezésre álló információs rendszerek. Az ujjlenyomatok összehasonlítására irányuló Európai Ujjnyomat-azonosító Rendszer, European Dactylographic Comparison System (a továbbiakban: Eurodac) rendszer az EU-ban menedéket kérők, valamint az EU külső határainak jogellenes átlépése miatt letartóztatott személyek azonosságának megállapítását segíti elő. Az ujjlenyomatok összehasonlításával az országok meg tudják állapítani, hogy a külföldi állampolgár kért-e korábban menedékjogot egy másik uniós tagállamban, illetve hogy jogellenesen lépett-e az EU területére [86]. Ez a nyilvántartás a terroristák kiszűrésében jelentős segítséget nyújt. A Csalás Elleni Információs Rendszer, Anti-Fraud Information System (a továbbiakban: AFIS) alapvetően a Bizottság által kezelt közös információs rendszer keretében működtetett vámügyi informatikai alkalmazások egész sorából áll, a terrorfinanszírozás területén is hathatós segítséget nyújthat [87]. A Schengeni Információs Rendszer, Schengen Information System (a továbbiakban: SIS), illetve immáron a SIS 2. olyan központosított, nagyméretű információs adatbázis, amely a schengeni övezetbe belépni vagy tartózkodni nem jogosult harmadik országbeli, körözött, eltűnt, bírósági tárgyaláson részt vevő, nyilvános vagy nem nyilvános ellenőrzés alá vont személyek és tárgyak, illetve lefoglalt vagy büntetőeljárásban bizonyítékként kezelt tárgyakat tartalmazza. A releváns riasztási kategóriái a harmadik országbeli, hazájukba visszatérő személyekre vonatkozó riasztás, illetve az ismeretlen körözött személyre vonatkozó riasztás. Komoly segítséget nyújt

súlyos bűncselekmények, így a terrorcselekmények gyanúsítottjainak azonosításához. A rendszer egyik legfőbb reformja, hogy a terrortámadások részleteit az összes többi uniós tagállammal meg kell osztani a jövőben a platformon, és riasztási kategóriákat kell felállítani a terrorizmussal kapcsolatban [88].

A fenti eszközrendszer hatékonyságát az EU-ban fejlődő jogállamisághoz köthető alapvető jogok [89], illetve adatvédelmi szabályzások [90] gyengítik. Ebbe az irányba hat az EU jogalkalmazása is, amit a Szabó és Vissy kontra Magyarország ügyben (37138/14. sz. kérelem) hozott ítélet kristálytiszta mintáz. A konkrét eljárásban az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy a TEK az Rtv. 7/E § (3) bekezdése alapján, nemzetbiztonsági céllal végzett titkos információgyűjtésével megsértette az EU Alapjogi Chartájának 8. cikkét (magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog). A fentieken túl Pinto de Albuquerque bíró párhuzamos véleményében kifejtette, miszerint: *„A nemzetbiztonság megóvása érdekében létrehozott titkos megfigyelési rendszer magával vonja annak kockázatát, hogy aláássa, sőt akár el is pusztítja a demokráciát azzal, hogy azt védelmezi”*[91 p. 69] Komoly nehézséget jelent továbbá a tagállamok minősített adatainak eltérő minősítési szintű alkalmazása, így azok kezelése és megosztása is. (Pl. a terrorfelderítések bizonyos részében „Bizalmas” vagy annál magasabb minősítési szintet használnak, míg egyes rendszerek nem képesek minősített információt, vagy csak „Korlátozott terjesztésű” szintet képesek kezelni. Így számos információ nem kerül be a rendszerbe, jelentős információvesztést jelentve, ami így a terrorfelderítést nehezíti.) Magyarországon – így szinte a keleti blokk valamennyi országában a szovjet mintára kialakított és alkalmazott minősítési rendszert használtak – 15-20 éve a rendészetben minden konspiratív⁴⁴ tevékenységet szinte a legmagasabb „államtitoknak” minősítettek, amit a gyakorlatban majdnem mindig elláttak a „Különösen fontos!” kezelési utasítással, így az eljárásokban beszerzett információk szinte senkivel sem lettek megosztva a titkos információszerzést végző szervén kívül. Az információt minden szervezet a saját titkaként kezelte, így nagy mennyiségű információ veszett el, amelyeket egyéb eljárásokban fel lehetett volna használni. Ezt követően hazánk is átvette az EU-ban használatos minősítési szinteket („Korlátozott terjesztésű”, „Bizalmas”, „Titkos”, „Szigorúan titkos”), de azokat a korábbi minősítési rendszerben szocializálódott módon – napjainkban is számos esetben – a lehetőségekhez mérten a legmagasabb szinten minősítene. Ezzel szemben, tapasztalatom szerint, Nyugat-Európában a minősített adatok szintjét – pl. egy

---

⁴⁴ Valós célt elfedő, titkos tevékenység.

informatortól származó információt – a lehetőségekhez mérten a legalacsonyabb szintre minősítik. Ennek következtében, bár hasonló ügyben eltérő minősítéssel látnak el egy személlyel kapcsolatos információt, azt szabályosan nem tudják a tagállamok hatóságai, szolgálatai egymással megosztani, így komoly információvesztés áll be. Álláspontom szerint nem szükséges tovább árnyalni, hogy ez a probléma mit okozhat egy terrorcselekmény elkövetésére készülő személy vonatkozásában.

Igen jelentős problémát jelent a rendőrségi és titkosszolgálati információk át nem járhatósága, ami Európában több terrorcselekmény elkövetéséhez hozzájárult. Európában a rendőrségi bűnügyi információk szinte teljesen elkülönülnek a titkosszolgálatok által beszerzett információktól. A belső jogi szabályozások miatt így a titkosszolgálatok nem oszthatják meg az információikat, mivel a lelepleződés (dekonspiráció) veszélyként értékeli ezt a lehetőséget. A probléma leküzdésére, álláspontom szerint, egyik legnagyobb újítás a rendvédelem területén a 2010-ben hazánkban létrehozott TEK volt. A TEK ugyanis a rendőrség szervezetén belül került elhelyezésre, amely egyes esetekben titkosszolgálati tevékenységet is elláthat. Felhatalmazása van tehát nemcsak a bűnüldözési célú, hanem a nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtésre, ilyen adatok kezelésére, cseréjére. Hosszas egyeztetésnek és hatáskör-telepítésnek volt köszönhető, hogy a szervezetet az európai titkosszolgálatok közössége elfogadta és partnerként tekint rá. Véleményem szerint a terrorizmus témakörében Európának követni kellene a sikeres magyar modellt, mert a terroristák elleni küzdelem napjaink felgyorsult világában nem engedi meg a késlekedést.

Fejlesztésre szorulnak a korábbiakban kifejtett, valamely közösségi szervezet kezelésében álló adatbázisok (SIS 2, Eurodac, AFIS stb.) is. Itt az azokban lévő adatok körének minősítési szintjének növelése lenne, álláspontom szerint, a legszükségesebb. Szakmai tapasztalataim szerint, az Europol mintájára szükséges lenne az IntCen alapjain egy európai titkosszolgálatot létrehozni, amelynek egyik fő területe a terrorizmus elleni fellépés lenne. Célszerűnek találnám, az angol és amerikai minta alapján, ennek a szolgálatnak egyfajta fúziós központként való megfeleltetését is, mivel a jelenlegi töredezett hírszerzés sok esetben párhuzamossághoz, információvesztéshez vezethet. A sikeres terrorellenes küzdelem ezeken a területeken előrelépést vár el. Ennek lehetséges irányvonalát az USA már korábban lefektette, ami az alábbiakban összegezhető.

2.3. Fejlődési javaslatok a terrorizmus elleni küzdelemben

A Világkereskedelmi Központ ikertornyai, illetőleg a Pentagon ellen intézett 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadásra nemcsak kormányzati, hanem a törvényhozás szintjén is hamar válaszlépés született. Ennek következtében az Amerikai Egyesült Államok kongresszusa elfogadta a „Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism, Act of 2001” (USA Patriot Act, a továbbiakban: Patriótatörvény, magyar megfelelője: „Amerika egyesítése és megerősítése a terrorizmus megelőzését és akadályozását szolgáló megfelelő eszközök biztosításával” című, 2001. évi törvény) [92] nevet viselő törvényt. A jogszabályt az USA szinte egész társadalma támogatta, mivel a terrortámadások ráébresztették a lakosságot, hogy többé már ők sem sebezhetetlenek, még saját szülőföldjükön sem. Ez viszont szembefordulást jelentett az addigi amerikai jogalkotási, jogalkalmazási irányokkal. Szükség volt erre, mert a terrorizmus ellen nem lehet a korábban jól működő felderítés és nyomozás során használt erőket, eszközöket, módszereket hatékonyan alkalmazni (többek között a terroristák elszántságára, illetőleg a szükséges információk időben történő beszerzésére tekintettel). A törvénnyel olyan felhatalmazást kaptak az USA felderítő- és nyomozószervei, amely szinte teljhatalmat adott a kezükbe. A törvény egyebek mellett olyan szervezetek létrehozását és megerősítését is lehetővé tette, amelyek a terrorellenes koordinációt és a párhuzamosságok kizárását segítik elő. A változás számos kérdést vetett fel, amelyeket a következőképpen lehet összegezni: Melyik a fontosabb, a biztonság garantálása vagy az alapjogok érvényesülése? Titkosszolgálati aspektusból kijelenthető, hogy a komoly terrorfenyegetéssel küzdő államok (pl. USA, Oroszország, Törökország stb.) szervezetei sem rendelkeznek az eredményes terrorfelderítéshez szükséges, jogállami kritériumoknak megfelelő erőkkel, eszközökkel, módszerekkel. Ezekkel azonban nem is kell rendelkezniük, mivel a terroristákra nem bűnelkövetőkként tekintenek, hanem mint „törvényen kívüli hadviselőkre” [93], akik hagyományos háborúban, megszokott ismertetőjelek viselése nélkül harcolnak. Tekintettel arra, hogy ellenségek, ezért velük szemben a likvidálás,⁴⁵ illetőleg az alapjogok korlátozása nem kifogásolható. Ezekről az esetekről több is napvilágra került, például az Abu Zubajdah kínvallatását dokumentáló videofelvétel. Az Amerikai Egyesült Államok több, Európában fenntartott titkos börtönben, illetőleg a Kubában található guantánamói támaszponton folytatta

---

⁴⁵ Megsemmisítés, eltörlés.

ez irányú tevékenységeit. Álláspontom szerint nem kérdőjelezhető meg ezeknek a módszereknek a hatékonysága, azonban felveti azt a kérdést, hogy a kínzás, illetve más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmóddal történő kihallgatások nem üthetnek-e vissza a jövőben? Egyelőre megválaszolatlan az a kérdés, hogy vajon az ilyen bánásmód vagy a terroristák által folytatott propaganda radikalizálhat-e több embert?

Amennyiben a terroristákat bűnelkövetőnek tekintjük a felderítés során, akkor olyan cselekmény esetén, ahol az időfaktor jelentősége megnő, sokszor nincs/nem lesz idő a különböző ellenőrző szerepeket betöltő jogintézmények által adott engedélyek beszerzésére. Az engedélyek nélküli felderítő/felszámoló tevékenység így jogellenessé válna. Ezen túlmenően úgy gondolom, hogy a rendelkezésre álló jelenlegi eszközrendszer nem ad kellő lehetőséget pl. egy terrorcselekmény gyanúsítottjától való legális információszerzésre egy jogállami keretek között lefolytatott kihallgatáson. Jogos a kérdés, hogy mi fontosabb, az emberek élete, biztonsága vagy a releváns személyek alapjogainak biztosítása. Jelenleg Európában az alapjogok irányába billen a mérleg nyelve, bár ez alól némi kivételt képez az Egyesült Királyság. (Itt elsősorban a London belvárosát szinte teljesen lefedő térfigyelő rendszerre és adatszolgáltatási kötelezettségekre utalok – ami nem meglepő a 2005-ben az országban sikeresen végrehajtott terrortámadás tekintetében.) A kérdés az, hogy meg kell-e várni, amíg adott országban olyan horderejű merényletet hajtanak végre, mint a 9/11-es támadások (illetve a közelmúltban véghezvitt bécsi terrortámadás), vagy pedig időben megpróbálják a politikai erők rendezni ezt a patthelyzetet. A jogi lépések megtételére azért is lenne szükség, mert a konkrét szabályozással a rendszerbe garanciákat⁴⁶ is be lehetne építeni. Meghatározható volna, hogy milyen felderítési tevékenység esetén, ki és milyen céllal, milyen ellenőrzés mellett végezhetne ilyen cselekményt. Így kivédhető lenne, hogy a terrorizmus elleni küzdelem nevében bárkit, bármennyi ideig megfossszanak személyi szabadságától, jogtalanul megfigyelhessenek, illetőleg kényszervallatás alá vessék. Meggyőződésem, hogy a szabályozatlan körülmények átláthatatlansághoz, visszaéléshez vezethetnek. A terrorizmustól a radikalizmuson keresztül könnyen el lehet jutni a mindenkori hatalom elleni szervezkedést folytató ellenzéki személyekig. Éppen ezért szakmailag indokolt lenne a jogi szabályozás megteremtése.

A terrorizmus elleni küzdelemben hatékony módszert jelent az Amerikai Egyesült Államok szervezetei számára a Patriótatörvény. Első mondata szerinti egyik legfőbb célja, hogy a

---

⁴⁶ Felelősségvállalás.

törvény adta felhatalmazással elrettentsék és megbüntessék a terrorcselekmények világszerte és az Amerikai Egyesült Államokban történő elkövetését. Megerősítették az USA-beli biztonsági helyzetet garantáló szervezeteket és működésük jogi hátterét, hatékonyabbá tették a megfigyelési eljárásokat, lépéseket tettek a nemzetközi pénzmosás és a terrorfinanszírozás visszaszorítása érdekében, megerősítették a határvédelmet, elmozdították a jogi akadályokat a terrorcselekmények nyomozása elől. Bevezették a járandóságok intézményét a terrorizmus áldozatai, a terrorellenes küzdelemben részt vevő hivatásos személyek, illetőleg e személyek családtagjai vonatkozásában, szélesítették az információ-megosztást a kritikus infrastruktúrák tekintetében, szigorították a büntető törvénykönyvet a terrorcselekmények vonatkozásában és korszerűsítették a hírszerzést. A Patriótatörvény 106. pontja értelmében az Amerikai Egyesült Államok elnöke, ha az Egyesült Államokat külföldi ország, nemzet, szervezet vagy személy megtámadja (ugyanígy járhat el, ha az USA ellen tervezett támadás tervezésében, kivitelezésében, valamint egyéb segítségnyújtás, érintettség esetén), az USA joghatósága alatt található bármely támadólag fellépő jogi személyhez, illetőleg természetes személyhez köthető dolog elkobzását elrendelheti. Ezeket az ingóságokat és ingatlanokat, az USA érdekeit szem előtt tartva, az elnök felhatalmazása alapján az állam megtarthatja, használhatja, eladhatja, illetőleg egyéb módon hasznosíthatja.

Az USA jogalkalmazói gyakorlata szerint a megtámadást, illetőleg a fegyveres összecsapást a terrortámadásokra is ki lehet terjeszteni. Ennek értelmében a terrorizmussal gyanúsítható személyek, szervezetek, nemzetek, valamint országok az USA joghatósága alatt található és bármely jogcím alapján birtokolt összes ingósága és ingatlana lefoglalható, illetve elkobozható. Ez a jogtechnikai megoldás nem idegen az amerikai jogrendtől, mivel régóta több állam is alkalmazza, többek között a kábítószer-kereskedelemmel foglalkozó bűnelkövetőkkel szemben. Megfontolandó az említett megoldásnak a kiemelt ügyekben a közösségi jogrendbe való bevezetése. Bár a Patriótatörvény 106. pontja a tulajdonhoz való jogot korlátozhatja, de a jelzett kiemelt bűncselekmények elleni küzdelem hathatós eszköze lehet. Véleményem szerint a jogi eszköz sokkal nagyobb mértékben szolgálja a közérdek védelmét, mint amilyen mértékben sérti a magánérdeket, így fenntartása, illetőleg más jogrendbe történő átültetése szakmailag indokolható. A Patriótatörvény III. fejezetében a nemzetközi pénzmosás és a terrorfinanszírozás visszaszorítására határoztak meg szabályokat. Bevezetésének célja, hogy csökkenteni tudják a nemzetközi pénzmosás által érintett hatalmas, évente mintegy 600 000 000 000 \$-t kitevő összeget [94]. A pénzmosással érintett összegek egy része terrorcsoportok, terrorszervezetek működésének anyagi bázisát adta, és ily módon

tevékenységükhöz biztosított anyagi kereteket, így már közvetlen terrorfinanszírozó jelenségként volt értékelhető. Az Amerikai Egyesült Államok a terrorizmus egyértelműen globalizálódó jellegére tekintettel felismerte annak fontosságát, hogy a terrorszempontról veszélyes csoportok, szervezetek, illetve az ezekhez köthető magánszemélyek pénzügyi kapcsolatainak, forrásainak vizsgálata, ellenőrzése és végső soron ellehetetlenítése közvetlenül negatív hatással lehet azok tevékenységére, és így az általuk jelentett biztonsági kockázatra. Ugyanakkor a fellépés nemcsak a terrorizmus, hanem az azzal sokszor szervesen összefüggő szervezett bűnözés ellen is hat. A törvényi felhatalmazást követően az USA Pénzügyminisztériuma (Department of the Treasury) bevezette a korábban már érintett TFTP-t annak érdekében, hogy a terrorcselekmények elkövetésének, illetve a terrorszervezetek tevékenységének finanszírozásában részt vevő szereplőket a pénzügyi kapcsolatok célirányos, de átfogó vizsgálatával azonosítsa [95]. A TFTP keretén belül az USA Pénzügyminisztériuma, kérelem alapján, kizárólag célhoz kötötten (terrorelhárítás, terrorfelderítés), pénzügyi üzenetadatokat szerez be a Nemzetközi Bankközi Pénzügyi Telekommunikációs Társaság, Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications (a továbbiakban: SWIFT) nevű szolgáltatótól. A SWIFT tevékenysége közel 210 ország mintegy 10 000 pénzügyi intézete közötti tranzakciók kapcsán a biztonságos adatcserére és azok továbbításra terjed ki. A megkeresések célhoz kötöttek, azok kizárólag a terrorcselekményekkel összefüggésbe hozható személyek elleni sikeres eljárásokat segíthetik, és csak releváns értékeléseken alapuló, valós terrorfenyegetés esetén állíthatók ki. Az USA és az EU közötti megállapodás értelmében, az USA a SWIFT részére továbbított megkereséssel egyidejűleg egy másolati példányt küld az Európolnak, amely a megkeresés ellenőrzésére, megerősítésére és így végső soron annak teljesíthetőségére vonatkozó lépéseket tesz. Az eredményéről tájékoztatja a SWIFT-et, amely a döntés függvényében teljesíti az adatszolgáltatást [96]. Az USA és az EU közötti megállapodás [97] 2010. augusztus 1-jén lépett hatályba, miután azt az Európai Parlament is jóváhagyta (a Lisszaboni Szerződés által bevezetett új döntéshozatali eljárás alapján). A megállapodás megkötésére azért volt szükség, mert 2006 közepén az Európai Parlament, illetőleg az európai adatvédelmi biztos aggályosnak találta az alapvető jogok tiszteletben tartásának lehetőségét a Patriótatörvény kiterjesztő alkalmazása miatt, mivel véleményük szerint a személyes jogokat a fennálló, felhatalmazás nélküli joggyakorlással az USA megsértette. Egyéb észrevételként jelezték, hogy az USA továbbra is hozzáférést akart olyan érzékeny gazdasági és pénzügyi adatokhoz, amelyek Európa üzleti tevékenységére vonatkoztak. A határozatban az USA vállalta, hogy „a

magánélet és a személyes adatok védelmére vonatkozó biztosítékoknak való szigorú megfelelés feltétele mellett” kéri csak „*az Európai Unió területén tárolt, a terrorizmus megakadályozása, valamint az ellene és a finanszírozása ellen való küzdelem céljára szükséges pénzügyi fizetési üzenetadatokat*” [98 p. 8]. Az adatokat fő szabály szerint öt évig őrzik meg. A pénzügyi fizetési üzenetadatok birtokában számos terrorfinanszírozást biztosító személy és szervezet tevékenységét számolták fel, köztudomású tény, hogy Osama Bin Laden külföldön tárolt vagyona is zárolva lett. Ennek kézzelfogható hatása is van, mivel a korábban globális terrorveszélyt jelentő szervezet, az al-Kaida központi magjának tevékenysége és potenciálja is rendkívüli módon csökkent az intézkedésnek köszönhetően. A terrorszervezet regionális szervezeteibe (Al-Qaeda in Iraq, a továbbiakban: AQI, Al-Qaeda in the Arabian Peninsula, a továbbiakban: AQAP, Al-Qaeda in the Islamic Maghreb, a továbbiakban: AQIM stb.) menekítette át támadókapacitásait, de ezek a szervezetek sem rendelkeznek megfelelő anyagi bázissal, mivel leginkább elrabolt, külföldi állampolgárokért követelt váltságdíjból próbálják működésüket finanszírozni. A pénzügyi fizetési adatok alapján történő felderítés a jelenlegi állapot eléréséhez viszont önmagában nem lett volna elegendő, mégis nélkülözhetetlen eleme a terrorellenes küzdelemnek. A fenti megállapítások helytállósága az IÁ elleni kampányban is hatványozottan megmutatkozott. Álláspontom szerint a vállalt adatvédelmi garanciák betartása mellett és a célhoz kötöttség megtartásával a részben személyes adatokból álló pénzügyi fizetési adatok terrorellenes küzdelemben való felhasználása arányos az okozott alapjog-korlátozással.

A Patriótatörvény 405-ös szakasza az USA belépési pontjain és külképviseletein elhelyezett integrált,⁴⁷ automatikus ujjnyomat-azonosító rendszer portjairól készítendő jelentésről rendelkezik. A szabályozás értelmében tájékoztatni kell a Kongresszust a választási lehetőségekről, illetve a megvalósíthatóság feltételeiről: az USA Szövetségi Nyomozó Irodájának, Federal Bureau of Investigation (a továbbiakban: FBI) Integrált Automatikus Ujjnyom-azonosító Rendszere, Integrated Automated Fingerprint Identification System (a továbbiakban: IAFIS) vagy egyéb azonosító (pl. arcfelismerő) rendszerek megerősítésével, országos szintű kiterjesztésével kapcsolatban. Ezeknek a rendszereknek az a célja, hogy segítségükkel meg tudják szűrni azon személyek körét, akik esetlegesen az USA elleni bűncselekménnyel összefüggésbe hozhatók. A rendszernek köszönhetően megakadályozható, hogy külföldi útlevelel, vízummal rendelkező illetéktelen személyek az USA területére

---

⁴⁷ Beépített, beillesztett, egyesített.

jogszerűen beutazzanak (még a vízum kiadása előtt jelzés érkezik, ami a vízumkérelem elutasítását eredményezi), illetőleg onnan elmenekülhessenek a hatóságok elől. Bár az ujjnyomat az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 3. § 2. pontja alapján személyes adatnak minősül, amelyet különféle rendszerekben rögzítenek és hasonlítanak össze, majd adott esetben nyilvántartásba vesznek, nem állítható, hogy a személyes adatok védelme sérülne. A nyilvántartásokban a bűnelkövetők személyes adatai bűnügyi személyes adatként az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény 3. § 4. pontja alapján bűnügyi személyes adatként kerülnek rögzítésre, és azon személyek személyes adataival vetik össze, akik önszántukból nyilatkoznak (tekintettel arra, hogy ez a beutazás feltétele).

Információk szerint a beutazók ujjnyomatait 75 évig őrzik meg, ami azonban egyértelműen adatvédelmi aggályokat vet fel.

Fentiek miatt adott esetben az alapjogok átmeneti korlátozása megtörténhet, de ezzel nem okoznak olyan jogsértést, ami túlmutatna a közérdek védelmének szükségességén. Fő szabály szerint ezen rendszereknek köszönhetően csak azon személyek szabad mozgásának jogát sértik, akik feltételezhetően a társadalom ellen hatnának. Az pedig minden ország független joga, hogy eldöntse, milyen feltételek mellett engedi be területére a harmadik ország külföldi állampolgárait. A szakmai indokok mellett azonban az adatvédelmi szabályoknak is meg kellene felelni, ami a 405-ös pont létjogosultságát erősítené.

A Patriótatörvény 412-es pont a) alpontjának (6) bekezdésében a törvény a határozatlan ideig tartó fogva tartás korlátozásáról rendelkezik. Ennek értelmében azon külföldi állampolgároknak, akiket az a) alpont (1) paragrafus alapján, a főállamügyész jóváhagyásával vettek őrizetbe – és kitoloncolása a 241. pont a) alpont (1) (A) bekezdése alapján nem történt meg, és az belátható időn belül nem is várható – fogva tartása a hat hónapos időtartamot is meghaladhatja, ha szabadon bocsátása az USA nemzetbiztonságát, közösségeinek vagy bármely állampolgárának biztonságát veszélyeztetné.

Véleményem szerint erre a rendelkezésre a biztonság szempontjából szakmailag elfogadott és követendő példaként lehetne tekinteni. Megjegyzendő azonban, hogy ez az intézkedés csak olyan országok vonatkozásában indokolt, ahol a terrorizmus komoly kihívásokat jelent. A felderítés szempontjából az ilyen jellegű korlátozások szükségesek, mivel csak ezek által lehet releváns információkat kinyerni az elvakult elkövetőktől. A terroristák nagy része rendíthetetlenül hisz az általa folytatott háborúban és annak jogosságában. A nyugati hatalmakat képviselő hatóságokat és az alkalmazott jogrendszerüket éppen ezért nem tekintik

legitimnek. Az ilyen terroristákkal szemben alkalmazott jogállami eszközök ezért nem lehetnek hatékonyak.

Ezzel szemben a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kikövezte az alapvető jogok rendszerét, amit az USA 1977. október 05. napján aláírt és 1992. június 08. napján ratifikált. Ezzel kötelezte magát, hogy tiszteletben tartja és biztosítja a területén tartózkodó és joghatósága alá tartozó minden személy számára az Egyezségokmányban elismert jogokat, minden megkülönböztetés nélkül.

Az USA, hogy ezt a nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségét látszólag betartsa, létrehozta (az intézményt a Bush-adminisztráció a 9/11-es támadásokot követve nem sokkal, 2002. január 11-én alakította) a Guantánamói-öbölben található katonai támaszpontján a hírhedt fogolytáborát, megoldván így, hogy saját területén ne kövessen el jogsértést. Számos hír látott napvilágot, amely szerint az USA a guantánamói táborhoz hasonló, titkos börtönöket működtetett Lengyelországban, Romániában és Litvániában is. (Az Európai Tanács emberi jogi biztosa szerint az USA Központi Hírszerző Ügynöksége, Central Intelligence Agency, (a továbbiakban: CIA) a jelzett országokban is tartott fent titkos börtönöket [99]). Ezekben a börtönökben a gyanúsítottakat nem állították bíróság elé, és több esetben is kényszervallatásnak vetették alá őket. Az amerikai álláspont szerint ezt azért tehették meg, mert nem amerikai joghatóság alatt álló területen található büntetés-végrehajtási intézményekben történt a fogva tartás.

A fogva tartások jogosságának bizonyítására az USA egyéb vonatkozásban is rendelkezik magyarázattal és gyakorlattal.

Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv 1. cikk 4. pontja alapján az Afganisztánban harcoló al-Kaida- vagy a Szíria, Irak területén található IÁ-tagok állításuk szerint idegen megszállás ellen küzdenek.

A 44. cikk 1. pontja értelmében: *„bármely harcos, aki a szembenálló fél hatalmába kerül, hadifogolynak minősül.”*

Az egyezmények rendelkezéseiből megállapítható, hogy azok a személyek, akikre a fent megjelölt szakaszok nem vonatkoznak és nem minősülnek harcosnak, polgári személynek tekinthetők, akiknek a IV. genfi egyezmény (a polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény) biztosít védelmet.

Az 1949. augusztus 12-én kötött genfi egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló jegyzőkönyv 75. cikk 2. pont rendelkezései előírják a tiltott viselkedési formákat, például a kínzás, megcsonkítás, stb.

A fenti kötelek ellenére az USA a terroristákat egyik kategóriába sem sorolja, hanem a *törvényen kívüli kombattáns*⁴⁸ fogalmát alkalmazza rájuk. Így figyelmen kívül tudta hagyni az egyezményekben foglaltakat és jogellenesen tartott fogva külföldi állampolgárokat.

A jogellenes kombattáns intézménye az USA Legfelsőbb Bírósága által tárgyalt EX PARTE QUIRIN, 317 U.S. 1 (1942) ügyben került kifejtésre [100]. (A II. világháború idején Németországban kiképzett merénylőket küldtek az USA-ba azzal a céllal, hogy a háború ideje alatt szabotőr⁴⁹ akciókkal hadiipari létesítményeket semmisítsenek meg, hátráltatva ezzel a fronton harcoló alakulatok lőszerutánpótlását. Az FBI elfogta a feltételezett merénylőket, akik nem kapák meg a jogszabályok által biztosított jogi garanciákat.) Ennek értelmében az USA még a hadban álló felek katonáinak sem minden esetben köteles megadni a hadifogoly státuszt, ami jogi biztosítékokkal, illetőleg a bűncselekmények miatti felelősségre vonás mellőzésével járhat.

Ezzel szemben, ahogy arra az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottsága (Inter-American Commission on Human Rights) által kiadott jelentés [101] is rámutat, a harcoló félnek végül is joga és tevékenységének lényege, hogy megölje, illetőleg megsebesítse a másik harcoló felet, továbbá, hogy elpusztítsa harci eszközeit. A kombattáns jogállású harcos olykor civil áldozatokkal járó eseményt is előidézhet. A harcost ezekért a tettekért jogszerűen nem lehet felelősségre vonni akkor sem, ha azok békeidőben kiemelt bűncselekménynek minősülnek. Kivételnek számít ebben a tekintetben az emberiesség elleni és a háborús bűncselekmények elkövetése.

Meglátásom szerint, ha adott jogállam, akár a terrorizmus elleni küzdelem nevében, kiüresíti az alapjogok által garantált biztosítékokat, az előbb-utóbb a jogállam erodálásához⁵⁰ vezet. Végző soron kijelenthetjük, hogy a jelenlegi tendencia a biztonságra rövidtávon kedvezőleg, míg a jogállamra hosszú távon negatívan hat. Azt kell mérlegelni, hogy mi a nagyobb közérdek: a társadalom megóvása egy újabb 9/11-es támadástól vagy adott esetben ártatlan emberek jogtalan fogva tartása. A kérdés eldöntését tovább nehezíti, hogy a terroristák új utakat és eljárásokat próbálnak találni a minél jelentősebb terrortámadások kivitelezésére.

---

⁴⁸ Harcos, támadó kedvű.

⁴⁹ Merénylő.

⁵⁰ Lassú puszulás.

Álláspontom szerint a terrorizmus olyan jelenség, amelynek kapcsán az esélyét sem szabad megadni annak, hogy például egy bioterrorizmus megtörténjen, és egy ország lakosainak jelentős része veszélybe kerüljön. Így a jogi probléma tükrében fenntartandónak tartom a Patriótatörvény által kínált megoldást, de csakis további garanciális elemek beépítése mellett. Ilyen garancia lehetne például – a határozatlan idejű fogva tartás esetében –, ha a pár napot meghaladó fogva tartást nem a legfőbb államügyész, hanem kizárólag illetékes bíróság (a jelen értekezés összegzésében vázolt szempontoknak megfelelően) rendelhetné el. A fogva tartásnak pedig időbeli korlátot kellene szabni, ami észszerű határidőt jelentene, két évben maximálva azt, lejárta után a fogvatartottat szabadon kellene bocsátani, vagy ki kellene toloncolni az országból. Lehetőséget kellene biztosítani a jogellenes fogva tartások tényleges kivizsgálására, és mulasztás esetén megfelelő kártérítést kellene a jogosultaknak biztosítani.

A felhatalmazás aggályosnak tűnik, mivel a rendelkezés nem ír elő célhoz kötöttséget, a rendszer alkalmazását minden külföldi állampolgárságú diákkal szemben elrendeli, miközben még csak gyanú meglétét sem követeli meg. A 9/11-es támadások tükrében potenciális elkövetői körként tekint a Patriótatörvény a külföldi diákokra, azonban véleményem szerint a teljes körű adatgyűjtés és -tárolás nem jogállami megoldás. Ezt megfelelő hírszerzési pozíciók létesítésével ki lehet váltani, éppen ezért a rendelkezés oly mértékben sérti az alapjogokat, hogy annak törvényi módosítása indokolt lenne.

Összegzésként kijelenthető, hogy a Patriótatörvény megfelelő választ tudott adni az USA terrorizmus elleni küzdelmében felmerülő alapvető kérdésekre. A törvény számos olyan rendelkezést vezetett be, ami a párhuzamosságokat kizárta, illetőleg a terrorellenes küzdelem észszerű, megfelelő koordináció melletti folytatását eredményezte. Több olyan intézményt és rendszert hozott létre és dolgozott ki, ami a terrorfelderítést jelentős mértékben segíti. Megszüntetett olyan akadályokat is, amelyek a büntetőeljárásokat korábban hátráltatták. Azonban mint szinte minden drasztikus⁵¹ változást hozó törvény, ez is rendelkezik olyan elemekkel, amely a szabadságjogokat sértheti.

Véleményem szerint a terroristákra felderítési szakban nem bűnelkövetőkként kell tekinteni, de nem is jogellenes kombattánsokként, hanem egy idegen hatalom harcosaiként. Velük szemben azonban, adott esetekben a nemzetközi szerződéseken túlmutató, szigorúbb metódusok⁵² (pl. korlátozott fizikai kényszer) alkalmazása is indokolt lehet. Az állam egyik

---

⁵¹ Kíméletlen, nyers, durva.

⁵² Módszerek, eljárások.

kötelessége, hogy állampolgárainak életét és személyes biztonságát szavatolja, olykor megelőző intézkedések megtételével is. Ezeket a megelőző intézkedéseket viszont legtöbb esetben kínzásokkal, illetve más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmóddal lehet csak elérni. A Landau-modell értelmében az ilyen tevékenységet folytató kihallgató tisztet bár formálisan jogszabály nem jogosítja fel ezen hathatós módszerek alkalmazására, és az általa folytatott kényszervallatás bűncselekménynek minősül, mégis a terrorcselekmények bekövetkeztének ezáltal történő elhárítása jogos védelmi eszköznek tekinthető, mivel az állampolgárok védelme által az állam biztonságát szavatolja. Ennek értelmében a kihallgatást végző személy mentesül a büntetőjogi felelősségre vonás alól.

A jelentés említette az Emberi Jogok Európai Bírósága IRA-terroristák kihallgatása tárgykörében hozott döntését is, amely rendelkezés értelmében a „korlátozott fizikai kényszernek” el kell érni egy bizonyos szintet ahhoz, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének tilalmát megsértse. A szintet el nem érő bánásmód éppen ezért nem tekinthető a nemzetközi jogi rendelkezések megsértésének sem.

Szerintem a „korlátozott fizikai kényszer” azonban kizárólag szigorú eljárási rendben lehet alkalmazni, megfelelő ellenőrzési garanciák maximális betartása mellett, csak olyan országok vonatkozásában, ahol a terrorizmus komoly, valós biztonsági kockázatot jelenthet a társadalomra.

A kemény fellépésre, álláspontom szerint, azért van szükség, mert a terrorizmus olyan speciális terület, ahol mindent el kell követni annak érdekében, hogy a terroristák ne találhassanak új utakat nemzetek ártatlan állampolgáraival szembeni támadás kivitelezésére. Fontos azonban, hogy a fenti módszert csak felderítési célból lehetne alkalmazni, használatát a büntetőeljárás során továbbra is tilalmazni kell. A „korlátozott fizikai kényszerrel” megszerzett információkat kizárólag felderítési akciókban és eljárásokban lehetne felhasználni, büntetőeljárásban bizonyítékként történő értékelését továbbra is tilalmazni szükséges.

Az új eszközrendszer ellenőrzését, véleményem szerint, az igazságszolgáltatáshoz kellene telepíteni, ennek a rendszernek kellene szavatolni a tevékenységek végrehajtásának engedélyezését is. A mindenkori politikai hatalomtól leginkább független igazságszolgáltatásnál a legcélszerűbb elhelyezni az engedélyezés megvalósítását. Az ellenőrzést pedig elkülönített szervezeten belül, vegyes bizottságok által válogatott tagokkal, az adatvédelem maximális betartása mellett lenne szabad végezni, mivel ez a terület nagyon érzékeny hírszerzési adatokkal foglalkozik. Visszaélések feltárása esetén feljelentési

kötelezettséggel kellene élni, és a bűnösöket a lehető legrövidebb időn belül felelősségre kellene vonni. Ezzel elkerülhetővé válna, hogy a terrorizmus elleni küzdelem nevében politikai ellenfeleket megfigyelhessenek, velük szemben intézkedhessenek.

Álláspontom szerint a Patriótatörvénynek és a hozzá kapcsolódó törvényeknek köszönhetően mára az al-Kaida és az IÁ globális csapásmérő ereje rendkívüli mértékben csökkent. Ezt bizonyítja, hogy sem Osama bin Laden, sem Abu Bakar Al-Baghdadi halálát követően, sem pedig a 9/11-es támadások tizedik évfordulóját követően nem tudtak a terroristák jelentős támadást végrehajtani a nyugati hatalmak ellen. A TFTP-rendszernek, illetőleg a folyamatos dróntámadásoknak köszönhetően az AQ-mag és az IÁ mára teljesen meggyengült. Jelenleg a tagok egy része regionális szervezetekbe, illetőleg szövetséges terrorszervezetekbe menekül, hogy tevékenységüket ott folytathassák.

2.4. Következtetések

A terroristák elleni küzdelem eredményesnek tekinthető, de új kihívásokat jelentenek a magányos elkövetők (pl. Anders Behring Breivik), akik elfogásának nehézségét a Teréz körüti robbantás (2016. szeptember 24-én) gyanúsítottja elleni nyomozás mutatta meg Magyarországon. Emellett az interneten keresztüli radikalizáció fokozódása várható, mivel állampolgársággal, kapcsolati tőkével, helyismerettel rendelkező személyeket így a legkönnyebb továbbra is kiképezni. Véleményem szerint azonban az EU intézményrendszere az új tendenciára is fel van készülve.

Ugyanakkor meggyőződésem, hogy a jelenlegi terrorizmus elleni küzdelem legalább annyi embert rettent el attól, mint amennyit fanatizál.⁵³ Bár jelentős számban estek áldozatul ártatlan emberek a küzdelemben, a nagy többség mégis érzi, hogy a terrorista tettek nem maradhatnak megtorlatlanul. Számos ingadozó személyt éppen a kemény fellépés rettent el attól, hogy terroristává váljon. Ugyanakkor az ártatlanok halálával járó események a terroristák felé mozdíthatja a túlélő rokonokat. Ezek száma azonban nem akkora, mint akiket el lehet rettenteni attól, hogy terroristává váljon.

Mindemellett az emberi élet államok általi célzott kioltása nagyon kényes kérdés. Aki az életét képes egy cél elérésére áldozni az általa törvénytelennek tekintett jogállam minden

---

⁵³ Feltüzel, fellelkesít.

egy-állampolgárával szemben, az semmilyen hajlandóságot nem fog mutatni az együttműködésre. A terroristák fő célja, hogy minél több emberéletet követelő cselekményt véghezvigyenek. Tekintettel arra, hogy maguk sem adnak egyéb kiutat a konfliktusok rendezésére, velük szemben sem marad sok lehetőség.

Célzott likvidálást több jogállam titkosszolgálat, hadserege végez. Erre például szolgálhatnak az Afganisztánban, Pakisztánban, Szíriában végrehajtott dróntámadások. Mindez a nemzetközi szervezetek hallgatóságos beleegyezésével történik, mivel köztudott, hogy ez szinte az egyetlen célravezető eszköz a terroristákkal szemben. Véleményem szerint ezt azonban csak jogilag szabályozott módon lenne szabad végrehajtani, mivel nem az a jogállamiság vége, hogy adott esetben a társadalom érdekében embereket likvidálnak, hanem az, ha azt valós jogi garanciák nélküli felhatalmazással teszik [102].

Úgy gondolom, hogy az emberi élet megfelelő jogi eljárás melletti elvétele a lehető legsúlyosabb eszköze egy államnak, ezzel azonban jelenleg több ENSZ-tagállam is él.

Véleményem szerint az USA Patriótatörvénye, az értekezésben vizsgált pontok egy részének kivételével, az EU-ban is követendő példának tekintendő. Ilyen pontok a jogellenes kombattáns fogalmának alkalmazása, illetőleg ennek következményeként a személyek határidő nélkül történő fogva tartása. Aggályosnak tartom továbbá a célhoz kötöttség nélküli felderítés folytatását bizonyos csoportokkal szemben is, mivel véleményem szerint adott jogállamok rendelkeznek olyan képességekkel, hogy megfelelő humán erőforrással csak releváns személyekkel szemben folytassanak hírszerzési tevékenységet.

A törvény egyébként a biztonságot megfelelő mértékben szolgálja, míg az alapjogokat, az említett példák egy részének kivételével, még elfogadható mértékben korlátozza. Bár a fent leírt jogi felhatalmazás meghozatala szükséges lenne a jogállamiság fenntarthatósága szempontjából.

A terrorizmus tehát komoly kockázatot jelent az EU-ra és tagállamaira mind Európa területén, mind pedig a külföldi európai érdekeltségek tekintetében, ezért a közös biztonság-és védelempolitika szerves része. A terrorizmus ugyanakkor a kritikus infrastruktúrákat is valóban veszélyezteti.

A következőkben az értekezés egy kevésbé közismert európai kitétséget vizsgál, amely szoros összefüggésben áll a kritikus infrastruktúrák szektoraival is. Ez a kockázat a

későbbiekben tárgyalt európai uniós ambíciók⁵⁴ – digitális társadalmakká történő átállás – tekintetében a jövőben fokozódhat, ha ellensúlyozására rövidtávon nem találnak megoldást.

---

⁵⁴ Törekvés, buzgóság, igyekezet.

3. Energiabiztonság

Az Európai Biztonsági Stratégia (amit szakértők az EU kül- és biztonságpolitika fejlődésének egyik mérföldköveként tartanak számon) már 2003-ban kockázatként értékelte Európa energiától való függését, de ekkor még nem sikerült áttörést elérni a közösségi energetikapolitika területén. Az energiabiztonságnak a dokumentumban való megjelenése viszont azt jelentette, hogy a KBVP szerves részeként kell rá a jövőben tekinteni. Az EU egységes energiapolitikájának igénye 2005-ben (az olajár emelkedése és a klímaváltozás okozta kihívások miatt) érte el azt a szintet, hogy döntés szülessen a jövőbeni, közösségi fellépésről. Ennek eredményeként 2006-ban megjelent az EU „Európai Stratégia a fenntartható, versenyképes és biztonságos energiáért” című Zöld Könyve (amely könyv hangsúlyozza a KKBP területén történő egységes, európai fellépést), a 2006-os Energiahatékonysági Cselekvési Terve, 2007-ben az EU első Energia Cselekvési Terve, majd 2009-ben az EP által elfogadott harmadik energiacsomagot alkotó jogszabálya. Az EU alapvető energiapolitikára vonatkozó elveit pedig az Energia 2020 Stratégia tartalmazza. A meglévő szabályozók és ajánlások értelmében az EU a gazdaságának átalakítását tűzte ki célul (az ellátásbiztonság, a versenyképesség és a fenntarthatóság maximális figyelembevételével), aminek eredményeként egy energia-hatékony és alacsony CO₂-kibocsátású rendszert hozna létre a gazdasági növekedés megtartása mellett. Ez a cél tükrözi azt a szemléletet, miszerint „*a biztonságos, biztos, fenntartható és megfizethető energia jólétünk, iparunk és gazdaságunk alapja*” [103]. Ha ezt nem sikerül biztosítani, akkor az az EU versenyképességét aláássa, és megnöveli a fogyasztók költségeit, kitétséget. Ugyanakkor a Közösségnek a jövőbeni energiaigény kielégítésére és az elavult infrastruktúrák miatt, az elkövetkező húsz évben megközelítőleg 1000 milliárd eurót kell költenie. A belső piacok töredezetek (egy versenyképes, belső piac biztonságos ellátást és alacsonyabb árakat eredményezhet), és a beruházások és a technológiai haladás késedelme tovább mélyítik a kitétséget. Az európai villamos energia közel fele (45%) alacsony CO₂-kibocsátású forrásokból, illetve atom- és vízi energiából származnak, amely energiaforrások létesítményeinek élettartama behatárolt, hét éven belül termelőkapacitásuk mintegy harmadát elveszíthetik. Az EU a világ energiafogyasztásának mintegy 20%-át teszi ki, a nemzetközi energiapiacra mégsem rendelkezik komoly befolyással (amire viszont nagy hatással vannak az ázsiai és közel-keleti országok), noha gazdasági súlya indokolná. Ez a mértékű kitétség önmagában is biztonsági kockázatot jelent. Ennek enyhítésére az Európai Tanács 2007-ben éghajlat-politikai

célkitűzést fogadott el, aminek részeként a megújuló energiaforrások arányát 20%-ra tervezik emelni az EU-ban. A könnyebb áttekinthetőség érdekében az eltérő energiaszektorokat a következőkben külön tárgyalom.

3.1. Földgáz

A British Petrol (a továbbiakban: BP) 2020-ban kiadott éves energiaipari jelentése [104] értelmében Oroszország 38 ezer milliárd m³ gáztartaléka mögött Irán 32 ezer milliárd m³ gáztartalékkal rendelkezik. A harmadik helyezett Katar 24,7 ezer milliárd m³-rel, a negyedik helyen pedig Türkmenisztán található 19,5 ezer milliárd m³-rel, az USA pedig ötödik lett a 12,9 ezer milliárd m³ gáztartalékával. A kimutatás alapján megállapítható volt, hogy az EU tagállamainak csupán 0,7 milliárd m³ tartalékuk van. Fontos megemlíteni, hogy az Amerikai Egyesült Államok időben észlelte saját energiakitettségeinek veszélyét, ezért új technológiák bevezetésével sikeresen kezdhették bele a területén található palagáz-kitermelésbe. Ennek köszönhetően 2019-ben is az USA termelte ki a legtöbb földgázt a világon, mintegy 920,9 milliárd m³-t. A másodikként Oroszország 679 milliárd m³-rel, harmadikként Irán 244,2 milliárd m³-rel, negyedikként Katar 178,1 milliárd m³-rel, ötödikként Kína 177,6 milliárd m³-rel végzett. Európa 235,9 milliárd m³ földgázt termelt ki 2019-ben, amelyből 114,4 milliárd m³-t Norvégia, 19,6 milliárd m³-t pedig Ukrajna adott. Így, ha csak az EU-ra lebontva tekintek a statisztikai adatokra, megállapítom, hogy Európa kitermelése csupán 101 milliárd m³ volt. Ezzel szemben a fogyasztás ellentétes adatokkal szolgál. Az első helyezett az USA volt 846,6 milliárd m³-rel, az EU 496,6 milliárd m³-rel a második (amiből levonandó Norvégia 4,5 milliárd m³, Ukrajna 28,2 milliárd m³, míg az Egyesült Királyság 78,9 milliárd m³ fogyasztása), a harmadik Oroszország 444,3 milliárd m³-rel, a negyedik Kína 307,3 milliárd m³-rel, ötödik pedig Irán volt 223,6 milliárd m³-rel. A statisztikai adatok megmutatják, hogy a földgázfogyasztás szempontjából az EU a második legnagyobb felhasználó a világon, a világ összes fogyasztásának mintegy 11,9 százalékát teszi ki. Ennek ellenére tartaléka a világ összes gáztartalékának még a fél százalékát sem, kitermelése a világ gázkitermelése vonatkozásában pedig a 2,5 százalékot éri el. Az előző adatokból levezethető, hogy az EU szinte teljes mértékben ki van szolgáltatva Oroszországnak, hiszen gázszükségleteinek egyharmadát az orosz energiacégek biztosítják. Az Ukrajnán keresztül érkező orosz gáz kockázatát a 2006-os és 2009-es orosz-ukrán gázvitából fakadó gázszállítási nehézségek is megmutatták [105]. Ennek ellenére Oroszország EU-val való viszonya összetett

és konfliktusokkal terhelt. Az EU-Orosz Tanács a különféle területeken történő együttműködést hívatott elősegíteni. Ennek azonban nagy gátja az, hogy jelenleg vízumkötelezettség van a felek között. Az EU továbbá kritizálta Oroszországot a korábbi csecsenföldi és grúzai beavatkozása és politikája, illetőleg a Krím félsziget annektálása miatt. Súrlódáshoz vezet az is, hogy számos szovjet utódállam, mint Ukrajna, Moldova a Keleti Partnerségi Program keretein belül egyre inkább közeledik az EU felé, amit Moszkva nem néz jó szemmel és próbálja gátolni a folyamatot. Az ukrán válság ezt a problémakört tovább mélyítette. Oroszország az energiaéhes európai piac egyik fő ellátója, amiből egy újabb konfliktus adódik, miszerint Oroszország államilag támogatja a hazai energetikai fogyasztókat, oly módon, hogy olcsóbb árszabással juttatja őket kőolajhoz vagy földgázhoz. Az EU szerint ez piacellenes magatartás és Oroszországnak, mint a Kereskedelmi Világszervezet, World Trade Organization (WTO) tagjának, nem szabadna differenciált árakat alkalmaznia. Ugyanakkor a fentiekben kifejtett kitétséget, a konfliktusokkal terhelt állapotot tovább árnyalja az orosz gáznak Európába való juttatása területén felmerülő problémakör, elsősorban, hogy a vezetékek jelentős része azon az Ukrajnán haladna keresztül, amellyel Oroszország jelenleg háborús konfliktusban áll. A Déli Áramlat gázvezeték lett volna arra hivatott, hogy az EU számára nélkülözhetetlen orosz gázt alternatív úton a térségbe juttassák. A Déli Áramlat projektjét véglegesen 2014. december 1-jén állították le (főként a folyamatos bolgár akadályok, és a krími konfliktus miatti EU-s szankciók bevezetése következtében), amikor is Vlagyimir Putyin orosz elnök ankarai látogatásán az ez irányú döntést bejelentette. A projekt keretében az orosz földgáz a Fekete-tengeren, Bulgárián, Szerbián, Magyarországon és Szlovénián keresztül jutott volna el Ausztriáig, a másik ágán pedig Görögországon keresztül Olaszországba. A jelenlegi folyamatok mégis arra engednek következtetni, miszerint az alternatív gázvezeték kiépítéséről az oroszok nem tettek le, hiszen a Török Áramlat átadását követően a Balkáni Áramlat megépítése is újfent napirenden van [106]. A tervről magas szintű tárgyalások folytak, a Török Áramlat a tervek szerint évi 63 milliárd köbméter kapacitású lenne [107]. A kivitelezés azonban jelentős veszélybe került a török légierő által lelőtt orosz vadászbombázó miatt kialakult feszültség következtében. Oroszország szankciói közé tartozott az áramlat, valamint egy törökországi atomreaktor megépítésének felfüggesztése.

Az Északi Áramlat 2011 és 2012 óta üzemelő két 1224 kilométer hosszú csővezetéke mintegy 55 milliárd m³ orosz gáz szállítására alkalmas évente, amely 26 millió európai háztartás energiaigényét tudja biztosítani. Az ikervezetékek a Balti-tengeren keresztül az oroszországi

Viborgból a németországi Lubminba vezetnek. Az Északi Áramlat útvonala áthalad Oroszország, Finnország, Svédország, Dánia és Németország kizárólagos gazdasági övezetein, valamint Oroszország, Dánia és Németország felségvizein. Ez a vezeték kapcsolja össze legközvetlenebb módon az oroszországi gáztartalékokat az EU energiapiacával [108]. Az Északi Áramlat 2. is elkészül az év végére, ami a nyomvonalon érkező orosz gáz mennyiségét 110 m³-re fogja emelni évenként.

A Balti gázvezeték – amely dán és norvég gázbeszállítási lehetőséget teremt – tengeri szakasza három állam, Dánia, Lengyelország, és Svédország tengeri övezetét keresztezi. A gázvezeték kapacitása 10 milliárd m³ évenként, és az Északi-tenger norvég vizein indul. Az első tengeri szakasz 110 km hosszú lesz és a dániai Blabjergnél éri el a szárazföldet. A második vezetékszakasz 230 km-en fog haladni, dán szárazföldön. A harmadik rész, egy 275 km hosszú, kétirányú tengeri vezeték rész lesz. A vezeték utolsó szakasza 280 km hosszan halad majd szárazföldön Lengyelországban. [109] A vezeték kapacitása igazából nem teszi alkalmassá arra, hogy EU-s szinten elégséges alternatívát nyújtson az orosz gázzal szemben.

A Nabucco gázvezeték a fenti függést lett volna hivatott orvosolni, hiszen Oroszország helyett Azerbajdzsánból, Türkmenisztánból, majd Kazahsztánból, illetőleg a közel-keleti térségből látta volna el gázzal Európát. Az eredeti Nabucco vezeték a törökországi Ahiboztól az osztrák Baumgarten an der Marchig tartott volna, mindösszesen 3300 kilométer hosszan. Az ezt követő terv, a Nabucco West szerint a vezeték a török-bolgár határtól kezdve haladt volna az eredeti útvonalon (Ausztrián 47, Magyarországon 383, Románián 475, Bulgárián pedig 424, mindösszesen tehát 1329 km hosszan). Végül az azerbajdzsáni Shah Deniz II. földgázmező kitermelői bejelentették, hogy a Transz-adriai földgázvezeték, Trans Adriatic Pipeline (TAP) vezetéken terveznek Görögországon és Albánián keresztül Olaszországba földgázt szállítani. A döntés jelentőségéről a Gazprom akkori elnöke (Alekszej Miller) a következőképpen nyilatkozott: *„Európa kezdett vereségeket szenvedni más régiókban, ahonnan gázt remélt. Ha ez folytatódik, az kockázatot jelent az Európai Unió energiabiztonságára”* [110]. Az orosz álláspont ellenére a Déli Gázfolyosónak köszönhetően 2020 végén Azerbajdzsán megkezdte földgázexportját Európába [111]. A gázfolyosó magába foglalja a dél-kaukázusi vezeték kiterjesztését, a Transzanatóliai gázvezetékét, a fent említett Transzadriai gázvezetékét, majd a Transzkaspi vezetékét. Így a gázfolyosó az orosz gáz helyett azeri, majdán türkmén gázt juttat Grúzián, Törökországon, Görögországon és Albánián keresztül Olaszországba. Ezzel az EU azonban csak bizonyos mértékben oldotta meg az orosz gáztól való függetlenedését, hiszen a nyomvonal teljesen elkerüli a déli és keleti térség tagállamait (pl. Magyarországot,

Bulgáriát, Romániát, Horvátországot, Szlovéniát). Ezentúl, mint arra a Bankfigyelő Hálózat „Pipe Dreams” 2015. januári jelentése [112] is rámutat, komoly problémát vetett fel a gázvezeték finanszírozása is. Bár a projekteket leginkább magáncégek kivitelezték, azokat jelentős közpénzzel támogatták, amelyeket végső soron az uniós polgárokkal fizettettek meg. Joggal merül fel a kérdés, miszerint mekkora kockázattal jár, hogy a hatalmas összegekbe kerülő beruházás nem is az EU, illetőleg tagállamainak tulajdonát képezi, hanem különféle magáncégekét? A magánvállalatok elsődleges célja ugyanis a profit maximalizálása, míg az alternatív gázellátás pontosan a gázár csökkentését szolgálná, hiszen Oroszország érdeke az, hogy a gáztartalékait eladja Európának, lehetőleg a legmagasabb áron. Emiatt tudja Európát sakkban tartani, ez generálja a gázfüggőséget jelentő kockázatot. Ha azonban a másik oldalon az alternatív ellátást magáncégek biztosítják, lehet, hogy az EU nem kerül közelebb a megoldáshoz, hiszen a magáncégek egy idő után szintén a profitjukra fognak koncentrálni, tehát számukra is az lesz a legfontosabb, hogy gázt adjanak el az EU-nak, szintén a lehető legmagasabb áron. Így, ha a kérdést tovább boncolgatjuk, azt is láthatjuk, hogy Oroszországnak ezzel a befolyásoló képessége tovább nöhetett, hiszen a jövőben olyan nemzetközi cégeknek kell csak kedvezményeket adnia, amelyek ugyanabban az üzletágban érdekeltek, mint maga az orosz állam. Nem kell így diplomáciai bonyodalmaktól tartaniuk, hiszen a magáncégek vonatkozásában az átláthatóság kérdésköre igazából kizárható, nincsenek egymást követő, ellentétes érdekű vezetőváltások, mint a tagállamokban vagy akár az EU szerveinél. A jelentés szerint azonban az is problémát fog jelenteni, hogy a projekt nincs összhangban az EU jövőbeni gázfogyasztási trendjével, hiszen a tervek szerint az EU folyamatosan csökkenti a fosszilis energia használatát. Ezt támasztja alá az is, hogy az EU gázfogyasztása már a gazdasági világválságot megelőző időszakban is csökkenést mutatott. Összegzésként megállapítottam, hogy a Déli Gázfolyosó a jelenlegi konstrukcióban lehet, hogy látszólag az orosz energiatülség ellen hat, de jelentős pénzügyi kockázatnak minősül. További megoldást jelenthetne az USA-ból, illetőleg Kanadából származó cseppfolyósított földgáz, liquefied natural gas (a továbbiakban: LNG), hiszen ezzel Európa Oroszországtól való függősége is jelentősen enyhülne. Ez a lehetőség az USA számára is nagy előnnyel járna, hiszen újból meghatározó szereplője lehetne a globális energiapiacnak. Ehhez azonban új LNG-terminálok építése és az elmaradt hálózati töredezettségek felszámolása szükséges. Nem hagyható figyelmen kívül ugyanakkor az sem, hogy az LNG-technológia során a gáz cseppfolyósítása, majd újbóli visszaalakítása olyan pluszköltségekkel járna, ami az LNG árát

olyan mértékűre emelné, amely az orosz gáz árát meghaladná, így valós megoldást mégsem jelenthet.

3.2. Kőolaj

A földgázkitettség mellett foglalkozni szükséges az EU kőolajszükségleteinek problémakörével is. A BP 2020-ban kiadott éves energiaipari jelentése [113] szerint Venezuela 303,8 milliárd hordó tartalékával világelső, második Szaúd-Arábia 297,6 milliárd hordóval, a harmadik Kanada 169,7 milliárd hordóval, negyedik Irán 155,6 milliárd hordóval, míg az ötödik Irak 145 milliárd hordóval. Oroszország a hatodik helyen található 107,2 milliárd hordóval. Európa kőolajtartaléka csupán 5 milliárd hordó.

A tartalékokkal szemben a kitermelési adatok azonban mást mutatnak, ami továbbra is az amerikai palaolaj-kitermelésnek köszönhető leginkább. A tavalyi évben napi 17 045 000 hordóval az első az USA, a második 11 832 000 hordóval Szaúd-Arábia, 11 540 000 hordóval pedig Oroszország lett a harmadik. A negyedik-ötödik helyen jelentősen kevesebb produkttal Kanada 5 651 000 hordó, Irak pedig 4 779 000 hordó napi kitermeléssel végzett. Az EU napi produktuma 1 531 000 hordó volt naponta.

A fogyasztás adatai alapján megállapítható, hogy az USA napi 19 400 000 hordónyi felhasználását követve az EU napi 12 913 000 hordónyi felhasználásával a harmadik (második Kína 14 056 000 millió hordóval), a világ napi összefogyasztása 98 272 000 hordó.

A statisztikai adatok megmutatják, hogy a kőolajfogyasztás szempontjából az EU a harmadik legnagyobb felhasználó a világon, a világ összes fogyasztásának mintegy 13,1 százalékát teszi ki. Ennek ellenére tartaléka a világ összes kőolajtartalékának még a fél százalékát sem éri el, a kitermelése világviszonylatban pedig 1,6 százalék.

Bár Norvégia jelentős olajvagyonnal rendelkezik az Északi-tenger mélyén – amely 6,37 milliárd hordóra tehető [114], és az új feltárások szerint a valós mennyiség ennek a duplája – az EU viszonylatában mégsem jelent mennyiségi megoldást a kitermelés tekintetében.

Megállapítható tehát, hogy az EU kőolajfüggősége hasonló mértékű a földgázfüggőségéhez, az azonban mégsem jelent ugyanakkora kockázatot, hiszen a kőolaj globális tömegtermék, szemben a földgázzal, ami regionális tömegtermék [115]. Emiatt Oroszország az EU kőolajkitettségére tekintettel, nem tud hasonló érdekérvényesítést eszközölni, mint azt a földgáz területén teszi.

A kockázatot tovább csökkentette a világméretűvé vált koronavírus-járvány. A járvány megfékezésére a gazdasági szereplők jelentősebb része mérsékelte vagy szinte leállította tevékenységét. Ez az ágazatban – leginkább a turizmus drasztikus visszaesése miatt – a légi közlekedés korlátozott üzemanyag-felhasználását eredményezte. Szaúd-Arábia és Oroszország vezetésével a fő kőolaj-kitermelő országok nem tudtak megállapodni az egységes csökkentésről, ami így túlermelést okozott a világpiacon, áprilisra az olajkészletek felhalmozódtak. Ezek együttes hatására a kőolaj ára meredeken zuhant, az átlagosan 67,3 amerikai dollárba kerülő 1 hordó nyersolaj ára 2020. április elején nem érte el a 20 dollárt, amire ezt megelőzően 2002-ben volt példa [116].

Az Kőolaj-exportáló Országok Szervezete, Organization of the Petroleum Exporting Countries, (OPEC) kitermelési adatai azonban rejtett indokokat is szolgálnak. A kitermelési többlet ugyanis pontosan Szaúd-Arábia egyik legfőbb szövetségesét, az Amerikai Egyesült Államokat erősíti geopolitikai szempontból, hiszen ezzel Oroszországot is arra készítette, hogy a fosszilisenergia-exportra épülő gazdasága egyik legfőbb forrásának árát csökkentse, jelentős kiesést okozva így Moszkvának. Mindkét elmélet megmutatja ugyanakkor, hogy a kőolajat milyen geopolitikai célok elérésére lehet felhasználni.

A kőolajvezetékek területén a kelet-európai nyersolajszállító és a nyugati infrastruktúrák közötti összeköttetési hiányosságok még ma is jellemzők. Így a közép-kelet-európai térség és a nyugati térség között nem biztosított a kőolaj- és petróleumtermékek alternatív vezetékeken történő szállítása, ami egy tartós ellátási zavar esetén okozhatna nehézséget. Ez azonban nem jelentene érezhető ellátási zavart, de jelentős mértékben megnövelné a Balti-tengeren, a Fekete-tengeren és a rendkívül forgalmas török szorosoknál a tartályhajók forgalmát, ami ezáltal fokozná a balesetek és olajkatasztrófák kockázatát. A szárazfölddel körülvett EU-tagállamok helyzetére megoldást jelentő Schwechat–Pozsony kőolajvezeték megépítése teljesen elvetésre került [117]. Ennek kiváltását eredményezte azonban az Adriai kőolajvezeték teljes rekonstrukciója [118]; további részek az ukrán kőolajvezeték rekonstruálása, valamint lengyelországi meghosszabbítása. Ezt szolgálná a Fekete-tenger és a TAP-vezeték összekötő összeurópai olajvezeték megépítése is. Az ellátás biztonságát tovább növelné a kapacitások szűk keresztmetszeteinek felszámolása, illetőleg az ellenirányú áramlások engedélyezése. Ennek szükségességét a 2019-ben a Barátság kőolajvezetékbe került szennyezett kőolaj és a kármentesítéssel okozott kiesés szemléltette legutóbb [119].

3.3. Atomenergia

Az energiafüggőségre megfelelő válasz lehet Európa számára az atomenergia felhasználásának megtartása. Az EU területén jelenleg 14 tagállamban mindösszesen 126 atomreaktor működik [120]. A korábbi pontokban is figyelembe vett BP 2019-es évre vonatkozó energiaipari jelentése alapján megállapítható, hogy az atomenergia felhasználásának területén az USA-t 181,5 millió tonna olajnak (tonna olajegyenérték: TOE) megfelelő energiát állított elő ily módon, míg második helyen az EU 175 millió tonna olajnak megfelelőt. A harmadik helyen Kína 74,2, negyedik helyen Oroszország 44,4, ötödik helyen pedig Dél-Korea végzett 31 tonna olajnak megfelelő energia előállításával.

Az adatok tükrében megállapítható, hogy az EU tagállamai az energiafüggőséget az atomenergia segítségével kívánták leküzdeni. Ebben jelentős változást okozott a fukushimai atomkatasztrófa, aminek hatására Németország (amely tagállam egymaga az EU atomenergiájának 9%-át adta 2019-ben) kormánya 2011-ben azonnal leállított nyolc reaktort, majd határozatban döntött arról, hogy 2022 végéig bezárja az ország 17 atomerőművét [121]. Ennek egyik lépése volt, hogy 2015 júniusában végleg leállították az ország legrégebben működő atomreaktorát. Az energiatermelést gáz- és szénerőművek fejlesztésével és a megújuló energiaforrások jelentősebb igénybevételével tervezték kiváltani. A gyakorlatban ez azonban úgy valósult meg idáig, hogy a 17 atomerőműből 6 maradt üzemben, helyettesítésüket szénerőművekkel oldották meg, ami, szakértők véleménye szerint, közvetve 1100 ember megbetegedéséhez járult hozzá a megnövekedett károsanyag-kibocsátás miatt. A környezet fokozott szennyezése mellett a szénerőművek drágább fenntartása óriási költségnövekedést is generált az országnak [122]. A tagállamok közötti atomvitát ez az eset újból kiújította, hiszen Franciaország (amely tagállam a tavalyi évben az EU atomenergiájának csaknem felét állította elő, saját energiamixében az atomenergia 80%-ot ért el) továbbra is ragaszkodik az atomhoz. Az európai egység hiányát szemlélteti az is, hogy Franciaország mellett Finnország, Magyarország és Szlovákia is új atomreaktorok üzembe helyezését tervezi. Az EU azonban világviszonylatban kezd lemaradni, különösen igaz ez Kína, India és Szaúd-Arábia atomprogramjainak ismeretében.

Annak megállapítására, hogy az atomenergia biztonságos energiaforrás-e, és alkalmazása mekkora kockázattal járhat, továbbá a jövőben mekkora szerephez juthat az EU-ban, Bana Jánossal, az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. baleset-elhárítási vezetőjével folytattam konzultációt, amely alapján az alábbi következtetéseket vontam le.

Az atomenergiával való szembenállás egyik legmeghatározóbb érve a balesetektől való félelem. Az atomenergia polgári célú energiafelhasználásának mintegy 70 éves történelmében azonban csupán három komolyabb balesetről beszélhetünk, az első a Three Mile Island (USA) atomerőműben 1979-ben bekövetkezett baleset volt, amely regionális szintű katasztrófának tekinthető, amit egy téves kezelői tevékenység (tehát emberi hiba, nem pedig technológiai meghibásodás váltotta ki) okozott, aminek következtében megolvadt a reaktorzóna. A katasztrófának nem volt jelentős környezeti hatása, mert a sugárzó anyagot az épületen belül tudták tartani. Ez után történt az 1986-os csernobili baleset, ami az első és egyetlen nukleáris katasztrófa volt, amelynek világméretű hatásai voltak. Ezt szintén egy téves kezelői beavatkozás okozta, amit az akkori grafit-moderátoros technológia (Csatorna-típusú nagy energia kimenetű reaktor, Reaktor Bolsoj Mosznoszyi Kanalnij, RBMK-technológia, amit azóta kivontak) tovább súlyosbított. A reaktorépület teteje lerobbant, így a sugárzó anyag a légkörbe juthatott. A harmadik pedig a 2011-ben bekövetkezett fukushimai baleset volt, ami szintén regionális szintű katasztrófát okozott. A balesethez egy természeti katasztrófa (cunami), egy tervezési hiba (a reaktorok hűtését biztosító biztonsági dízelgenerátorokat a földszinten helyezték el, amit a beáramló víz tönkretett), valamint emberi mulasztás (korábbi ellenőrzések során megállapították, hogy a védőgátakat szükséges lenne megemelni, de azt – lévén, hogy kifutó erőművekről volt szó – nem hajtották végre) együttes bekövetkezése vezetett. A reaktorhűtés mellett gondot okozott, hogy a folyamatok során hidrogén képződött, ez robbanáshoz vezetett, ami pedig megrongálta a reaktorépületeket, így a sugárzó anyagot nem sikerült épületen belül tartani. A három balesetben, a közvetlen hatások miatt, néhány tucat ember halt meg, míg közvetetten, a környezeti sugárzás hatásainak áldozatai néhány ezerre tehetőek. Az áldozatok számát jelentősen emelték a csernobili elhárítás során használt nem megfelelő védőeszközök és a megfelelő védőeszközök helytelen alkalmazása. Mindemellett látható, hogy az atomenergia majdnem hetvenéves, békés célú, polgári felhasználása a Föld viszonylatában mekkora veszteséggel járó katasztrófákhoz vezetett.

A fukushimai katasztrófát követően az európai atomerőműveket egy úgynevezett „stresszteszten” keresztül vizsgálták meg, amelynek eredményét és következményeit az Európai Nukleáris Biztonsági Hatóságok Csoportja 2012. április 25-én hagyott jóvá felülvizsgálati jelentésében. Ebben kielégítőnek találták az európai atomerőművek jelenlegi védelmét, ennek ellenére új eszközöket és biztonsági előírásokat vezettek be minden országban (amelyek leginkább a végső hőelnyelő képességek növelésére és a villamos energia

üzemzavar esetén történő biztosítására koncentrálnak). A fentiek tükrében kijelenthető, hogy az atomenergia polgári célú felhasználása Európában biztonságosnak tekinthető.

Komoly kihívásként szokás emlegetni, hogy az atomerőművek évente 7000 m³ radioaktív hulladékot termelnek a világban. Kutatásom során ezzel kapcsolatban az alábbiakat állapítottam meg. Meg kell különböztetni kis és közepes aktivitású (munkaruha, szerszám, mentesítő-dekontamináló folyadék stb.), valamint nagy aktivitású (használt üzemanyag, valamint bizonyos felaktiválódott berendezések) radioaktív hulladékot. A kis és közepes aktivitású radioaktív hulladékokat pl. Magyarországon 200 literes acélhordókba helyezik, amiket betonba öntenek, majd a Bábaapátiban erre kialakított földalatti tárolóba raknak, amit szintén bebetonoznak. A nagy aktivitású radioaktív hulladékokat pedig az atomerőmű területén nagy aktivitású kutakba (amiket betonba ágyazott acélcsővek alkotnak), a kiégett kazettákat pedig átmeneti tárolókba helyezik (50 évig), amiket később végső helyükre vagy reprocesszállásra⁵⁵ szállítanak. A fűtőelemeket célszerű véglegesen földalatti tárolókba elhelyezni, ez a legnagyobb biztonságot jelenti, így akár földrengés esetén is megfelelően védve vannak. A kiégett fűtőelemek ugyanakkor akár több száz évig is veszélyesek maradhatnak a környezetre. Az EU első mélységi tárolói a tervek szerint éveken belül Finnországban, Svédországban és Franciaországban készülhetnek el. A kiégett fűtőelemek kezelésének területén azonban paradigmaváltás is megfigyelhető, hiszen a kiégett fűtőelemekre ma már nem hulladékként gondolnak elsődlegesen, hanem abból reprocesszállással új üzemanyagot gyártanak, így jelentősen kevesebb radioaktív hulladék marad (a maradékot üvegtömbbe helyezik és visszaadják a származási országnak) vissza. Egyébként a paksi atomerőművel megegyező nagyságú atomerőmű éves összes nagy aktivitású hulladéka elfér egy 3×3×2,5 m-es konténerben, ami kezelhető mennyiség.

A fűtőelemek őrzése magas biztonsági szinten történik. Ugyanakkor komoly biztonsági kockázatot egyedül a kiégett fűtőelemek jelenthetnének, de ezek sem kimagasló mértékűt, mivel még ha illetéktelen személyek kezébe is jutnának (a kiégett fűtőelemeket 20 cm falvastagságú acéltárolókban tartják, amelyek illetéktelen mozgatása szinte kivitelezhetetlen logisztikát feltételez) ilyen elemek, atombombát vagy piszkos bombát akkor sem lennének képesek készíteni belőlük, mivel szerkezeti felépítésükből adódóan azt kizárólag ipari környezetben tudnák megvalósítani, amellyel a terrorszervezetek nem rendelkeznek.

---

⁵⁵ A szó a kiégett fűtőelem feldolgozását, és a benne maradt (235U), illetve az üzem során képződött (239Pu, 241Pu) hasadóanyagok újrahasznosítását jelenti.

Biztonsági kockázatként merült fel a kérdés, hogy az atomerőművek fűtőelem-ellátottsága miatt nem kerülhet-e az EU újból függőségi viszonyba, ugyanúgy, mint a földgáz területén? A válasz a kérdésre: nem. A jelenlegi szabályozás szerint az atomerőműveknek ugyanis kétéves fűtőelem készlettel kell rendelkezniük. A fűtőelemeket ugyanakkor nemcsak Oroszországban, hanem nyugat-európai gyártók által is le lehet gyártatni, ami ugyancsak a függés ellen hat. Az importot egyébiránt az urán világpiaci ára serkenti, mivel az Ausztráliából származó urán (köszönhetően a külszíni fejtés által nyújtotta lehetőségeknek) szállítással együtt olcsóbb, mint ha pl. Magyarország saját kitermelésbe kezdene. Az urán mint nyersanyag több tagállam rendelkezésére áll. A fentieket tovább erősíti a Kazahsztánban 2017-ben megnyitott nukleáris bank, amely egy nagyobb város háromévi energiáját fedezni tudó urán raktározására alkalmas, ráadásul az teljesen a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség birtokában van és felügyelete alatt áll [123].

Ugyanakkor jelenleg komoly erőfeszítéseket tesznek a fúziós reaktorok létrehozására, amelyek biztonságos használata esetén nem keletkeznének nagy aktivitású hulladékok. Ez lehet az atomenergia új generációja, amelynek működése azonban kb. 50 év múlva válhat realitássá. Ugyancsak új típusú atomenergia-felhasználást jelentenek a tóriumos reaktorok, amelyek alkalmazása során lényegesen kevesebb radioaktív hulladék keletkezik, ráadásul ezek lebomlási ideje is gyorsabb. Az új atomerőművek – mint a Paks II. – ugyanakkor már nem zsinóráramú erőművek, amelyeknél a technológiából adódóan a 100%-os termelés a tervezési élettartam biztosítására a legmegfelelőbb (a reaktor élettartama a teljesítményváltoztatásokkal csökken), hanem olyan típusúak (harmadik generációs atomerőművi technológia), amelyek teljesítménye 50 és 100% között viszonylag könnyen változtatható, ami a gazdaságosságukat tovább növeli.

Összegezve az előzőeket arra az eredményre jutottam, hogy az atomerőművi villamosenergia-termelés gazdaságilag hatékony, hosszútávon alkalmazható, biztonságos áramellátást tesz lehetővé, üzemanyaga több forrásból stabil, kiszámítható áron beszerezhető, hosszabb ideig tárolható. A fentiek miatt bár Németország mentesítheti energiamixét az atomenergiától, azt nem fogja tudni rentábilisan kiváltani alternatív, illetőleg megújuló energiával. Emiatt a villamos energia ára tovább fog emelkedni, ezt a lakosságnak és az iparnak kell majd megfizetnie, ami pedig a gazdaság bővülését visszaveti. Az atomenergia nélküli energiamix negatív hatása megfigyelhető Japánban, ahol 2015 augusztusában visszakapcsolták a Szendai erőművet, és a jelenlegi vezetés célja a többi atomerőmű újraindítása [124]. Azért szükséges ez a lépés az ország számára – az igen jelentősnek ítélt lakossági ellenállással szemben is

–, mivel ezáltal a villamos energia ára újból csökkenni fog, ami a termékek árát mérsékelni fogja, így a gazdaságra élenkintő hatással lehet.

A paksi új atomerőművi blokkok létesítésének előmozdítása céljából elvégezték a villamosenergia-termelés alternatíváinak környezeti szempontú összehasonlítását a CML 2001-es módszer alkalmazásával. A módszert a hollandiai Leideni Egyetemen fejlesztett ki, ami egyeztetve normalizálja az egyes ágazati emissziókat a referenciaanyagok mennyiségére. Az elemzés rendszerhatárai az üzemanyag kitermelésétől egészen annak átalakításáig terjednek. Az atomenergia felhasználásának elemzésekor nemcsak az energiatermelést, hanem az erőmű építésével és felhagyásával, valamint a hulladékgazdálkodással kapcsolatos terheléseket is vizsgálták. Ennek során megállapítást nyert, hogy a savasodási potenciál (azaz mennyire járul hozzá a környezet pH-jának változásához az adott rendszer [kg SO₂-ekv]), az eutrofizációs potenciál (a környezet tápanyag-feldúsulásának jellemzése foszfátra vonatkoztatva [kg foszfát-ekv]), a globális felmelegedés potenciál (a hozzájárulás a globális felmelegedés hatásához szén-dioxidra vetítve [kg CO₂-ekv]), a humán toxicitási potenciál (az emberre gyakorolt mérgező hatást jelenti, ami a dikloro-benzolra van normalizálva [kg DCB-ekv]) és a fotokémiai ózonképzési potenciál (a folyamat alacsony légköri ózon képződésének elősegítésében játszott szerepe az etilénre normalizálva [kg etilén-ekv]) tekintetében az atomtechnológiának a legkedvezőbb a környezetterhelése, tehát legkisebb a káros hatása.

3.4. Megújuló energia, fenntartható energia

Az EU-stratégia alapján a megújuló energiaforrások két meghatározott területe a szél- és napenergia, de mellettük meg kell említeni a geotermikus, a biomasszából, illetőleg a szemétből származó energiaforrásokat is. A korábbi pontokban is hivatkozott BP 2019-es évre vonatkozó energiaipari jelentése alapján megállapítható, hogy a megújuló energia területén az EU vezet a világon, 66 millió tonna olajnak (TOE) megfelelő energiát (ebből 19,2 tonna olajnak megfelelő energiát Németország, 6,6 tonna olajnak megfelelő energiát Spanyolország, 5,8 tonna olajnak megfelelő energiát Olaszország, 4,7 tonna olajnak megfelelő energiát pedig Franciaország) állított elő általa a tavalyi évben, míg második helyen Kína 62,9 millió tonna olajnak megfelelő mennyiséget. A harmadik helyen az USA 42,1 millió tonna olajnak megfelelő energiával állt. Ez után, egy jelentős szakadékot követve, negyedik helyen India 11,5, ötödik helyen pedig Japán végzett 10,4 tonna olajnak megfelelő energia előállításával.

A tervek vonatkozásában fontos kiemelni az 1995. november 27-28-án (az Euromediterrán Külügyi Konferencián) elfogadott Barcelonai Nyilatkozat által életre keltett Euromediterrán Partnerséget. A kezdeményezést az Európai Tanács 2008. március 13-14-én hagyta jóvá, és a Barcelonai folyamat: Unió a mediterrán térségért (a továbbiakban: UMT) elnevezést kapta. Ennek fő célkitűzései az energiabiztonság területén, hogy az UMT megújuló energia- (különösen a szél- és napenergia) termelésének 20 GW új kapacitással történő bővítése megvalósuljon, a villamosenergia-hálózatok infrastruktúráinak (különösen a Földközi-tenger déli partján) megerősítése, a transz-euro mediterrán elektromos, gáz- és kőolajhálózatok összekapcsolása megtörténjen. Ezentúl a cseppfolyós gáz (LNG-technológia) fejlesztése és tengeren történő szállításának előmozdítását is megjelölte [125].

Az UMT stratégiának köszönhetően 2009-ben létrejött a Desertec Foundation [126], amely jelenleg Egyiptomban, Tunéziában és Marokkóban működik. Az alapítvány támogatja a TuNur céget, amely 2014-re 2000 MW teljesítményű naperőmű építését tervezte Tunézia déli részén, de a beruházás a mai napig nem valósulhatott meg az eredeti tervek szerint; azt 2030-ra halasztották [127]. A Medgrid elnevezésű cég szintén Észak-Afrikában és a Közel-Keleten akar megújuló energiaforrásokra telepített erőműveket építeni és összekapcsolni a Földközi-tenger két partját. A cégek beruházásait az arab tavasz történései jelentősen visszavetették, új határidőnek szintén 2030-at célozták meg [128].

Az UMT működése és végrehajtása szempontjából azonban nélkülözhetetlen az észak-afrikai és a közel-keleti térségek békéjének újrateremtése és hosszú távú fenntartása. Ez további KBVP körébe tartozó feladatokat szab, amelyek közül jelenleg a Szíriában zajló polgárháború jelenti a legnagyobb kihívást. A térség biztonságát az AQIM működése is jelentősen veszélyezteti, ami a beruházásokat hátráltatja, és ez ellen szintén a KBVP égisze alatt lenne szükség hatékonyan fellépni.

Az értekezésem további részében azokat a megújuló energiaforrásokat érintő kérdéseket vizsgálom elsődlegesen, amelyekről kevés tudományos megalapozottságú elemzés készül, amelyek egyéb, olykor negatív tényezőkre vonatkoznak. A megújuló energia fejlődésének fő mozgatórugója ugyanis a klímaváltozás visszaszorítása, a környezetvédelem, az, hogy minél kisebb ökológiai lábnyomot hagyjunk a Földön. Ezt azonban kiegészíti az energiakitettség csökkentése is, valamint a gazdasági szféra jövőbeli érdekeltsége.

Tudományos szakirodalomban korábban nem került lényegi kifejtésre, hogy a megújuló energia milyen környezeti szennyezést okozhat, és alkalmazásuk során mekkora ökológiai lábnyomot hagyunk, aminek hatása ellen azokat igazából telepítjük. Nem köztudott ugyanis,

hogy bizonyos napelem-parkok hány napelemből állnak, és az sem, hogy mi történik az elhasználdott elemekkel. Mekkora károsanyag-kibocsátása van azok előállításának, szállításának, majd újrahasznosításának vagy megsemmisítésének? Nem köztudomású tény az sem, hogy az Európa energiaellátásában számottevő szélenergia-erőmű vagy napelem-parkok mekkora területeket kell, hogy elfoglaljanak telepítésük során, hogy a tagállamok számára is érezhető mennyiségű energiát állítsanak elő.

Magyar viszonylatban elmondhatjuk, hogy a paksi atomenergia villamos teljesítményével (2000 Mw.) megegyező napelem-parknak 9 664 000 napelemből kellene állnia, aminek telepítéséhez 4000 hektár terület lenne szükséges. Ahhoz pedig, hogy Magyarország teljes áramellátását napenergiából tudjuk biztosítani, legalább egy Balaton-nagyságú napelem-parkot kellene telepíteni [129]. Ugyanakkor az Egyesült Királyság jelenlegi energiafogyasztásának biztosítását úgy lehetne elérni, hogy az ország 5-10%-át napelemmel működő áramtermelő telepekkel kellene borítani, miközben Wales területének kétszeresét foglalná el a tengerparti szélenergia-erőművek. Ennek során fogalmazódott meg a következő kijelentés: *„Ha valaki a megújuló energiaforrásokra akarja alapozni az életét, de azt hiszi, a megújuló energiát termelő létesítményeknek nem kell nagyoknak és toladóknak lenniük, az becsapja saját magát.”* [130 p. 5]

Le kell számolnunk tehát azzal a tévképzettel, hogy a megújuló, alternatív energiára történő átállás ne okozza a Föld vonatkozásában komoly arculatváltozást. Ennek során azt is tisztázni kell, hogy valójában egy atomerőmű, illetőleg az általa termelt nagy aktivitású hulladék nagyobb kockázat a bolygónk számára, vagy a sokkal jelentősebb területet igénylő megújuló/alternatív energiát előállító erőművek, illetőleg azok elemeinek elhasználtságából származó hulladék.

A megújuló energia előállítását szolgáló, nagy területeket elfoglaló erőművek helyett azonban megoldást jelenthet a napjainkban Németországban alkalmazott módszer, miszerint a napelemeket épületekre telepítik, így azok az ökológiai lábnyomot nem növelik, hiszen már létező mesterséges objektumokra kerülnek felszerelésre. Így a napfényvel működő vízmelegítő, valamint villamos energia előállítása helyben megvalósítható, amelyek hőszivattyúk (amelyek nem kiváló minőségű kémiai anyagok elégetésével, hanem minőségi energia felhasználásával termelnek hőt) kiegészítésével szinte öfenntartó házakat eredményezne. Ennek nagy előnye, hogy a megtermelt energia helyben van, nem kell a szállítással törődni, hátránya azonban, hogy a fogyasztás nem mindig esik egybe a napelemek által megtermelt teljesítmény keletkezésével. Ha ez egyéb alternatív energia biztosításával

kiküszöbölhetővé válik, akkor már csak az ipar, illetőleg az egyéb infrastruktúrák energiaigényét kellene orvosolni.

Erre szolgálhatnának az Európába telepítendő szélerőművek, amelyek az Európai Szélerőenergia Szövetség, European Wind Energy Association (a továbbiakban: EWEA) 2015. novemberi jelentése [131] értelmében 2030-ra elérhetnék a 392 GW teljesítményt. Az EWEA korábbi jelentése kitért arra, hogyha az EU megteszi a szükséges befektetéseket, akkor 2050-re az energiafogyasztásának felét szélerőenergiából tudná biztosítani. Álláspontom szerint ez komoly lépés lenne az energiabiztonság területén, ugyanakkor az 50 százalékos további igény előállításának módja még így is kérdéses marad. A szélerőenergia melletti európai kiállást mutatják a megkezdett beruházások, például a brit partoknál telepítendő szélerőmű-park (a Dong Energy megbízásából a Siemens 91 szél-turbinát telepít összesen 580 megawatt teljesítménnyel egy 62 négyzetkilométeres területen a brit Lincolnshire tartomány partjaitól 30 kilométerre a nyílt tengeren, és a 154 méteres rotorátmérőjű szél-turbinák 26 méter mély vízben állnak majd) vagy az ABB különleges tengeri transzformátora [132], ami a nyílt tengeri platformon termelt energiát alakítaná át egyenárammá (az egyenáram/váltakozó áram lényegét a következő fejezetben részletesen fejtem ki). Nem elhanyagolható ugyanakkor az sem, hogy a szélerőenergiát biztosító északi- és balti tengeri térség fokozottabb biztonságpolitikai kockázatot nem jelent.

Nincs ugyanakkor pontos kimutatás arra, hogy az energiatermelést biztosító elemek elhasználtságuk következtében, mekkora mennyiségű hulladékot jelentenek, lehetséges-e azok újrahasznosítása. Arra sincs, hogy ekkora kiterjedésű parkok mekkora mértékben változtatják meg a telepítés helyszínének állat- és növényvilágát.

Fontos szempont, hogy a megújuló/alternatív energia ellátására való átállás igen jelentős anyagi ráfordítást feltételez (a fent említett szélerőmű-képesség kiépítése 13 milliárd € költséget eredményezne). Éppen ezért elképzelhetetlennek tartom az éles határvonal mentén történő váltást. Álláspontom szerint ez csak az új alternatív lehetőségek folyamatos telepítése mellett, az elavult korábbi erőművek kivezetésével valósulhat meg észszerűen, ami azonban több évtizedes átmenetet követel meg. A fő kérdés, hogy az éghajlatváltozás egyre sürgetőbb problémája, vagy az EU energiakitettsége engedi-e ezt.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, ami a következő alponban részletesebben kifejtésre kerül, miszerint a megújuló energiából származó teljesítmény nem minden esetben esik egybe a fogyasztással, így az energia tárolása területén is jelentős lépéseket szükséges tenni.

A továbbiakban a téma egyik kiemelkedő szakértőjének, David JC MacKay: Fenntartható energia – mellébeszélés nélkül című könyvében (ISBN: 0954452933) felvetetteket tekintem át.

Ennek értelmében kijelenthető, hogy nem elég csupán áttérni kevésbé szennyező energia előállítására, az energiafogyasztást is csökkenteni kell a jövőben. Ez viszont megköveteli az emberek életmódjának megváltoztatását (pl. a hőmérséklet minden egyes fokkal történő csökkentése 10 százalékkal mérsékli a fűtésszámlát) is, ami talán az egyik legnagyobb kihívást jelentheti. Ez magában foglalja azt is, hogy hatékonyabb technológiára kell átállni az energiafelhasználás területén, ami történhet úgynevezett okosházak (amelyek megfelelő mérőeszközök, szoftverek segítségével az épület energiafogyasztását valós időben mutatják, a költségek szerepeltetése mellett) létrehozásával. Erre kiváló példa a Malmöben működő Hállbarheten épülete [133], de ezt jelenti az épületek külső hőszigeteléssel történő ellátása is. Ugyanakkor az ipar számára történő energiafogyasztás csökkentése nem biztos, hogy minden esetben kivitelezhető. Ezen a területen a „tisza szén” eljárás mód alkalmazása áttörést jelenthet. Ennek során ugyanis nem engednék a szén-dioxidot a légkörbe jutni, hanem azt elkülönítve tárolnák.

Mind a lakossági, mind pedig az ipari felhasználás területén fontos figyelembe venni, hogy a fenti újítások jelentős anyagi ráfordításokat igényelnek, amelyek kizárólag uniós támogatásokból nem valósíthatók meg, így a tagállamoknak és az állampolgároknak is hozzá kell járulniuk a jövőben ezen nélkülözhetetlen fejlesztések megtételéhez.

Fontos belátnunk, hogy bármely tagállam, amelyik nem számol a jövőben az atomenergiával, vagy a „tisza szén” jelentős mértékű felhasználásával, az energiaegyensúlyát csak más országokból származó megújuló energiával fogja tudni pótolni. Ez ugyanakkor szintén kitettséget fog eredményezni az energiaellátottság tekintetében, tehát nem jelenthet végleges megoldást. (Ebben a vonatkozásban közömbös, hogy orosz gázt vagy adott esetben tunéziai napenergiából származó energiát kell importálni.)

Meg kell említeni ugyanakkor, hogy a közlekedés területén is jelentős változáson kell átesni, az értekezés értelmében sem a hidrogénhajtású járművek (amely 100 kilométeren 254 kWh energiát fogyaszt, míg az átlagos, fosszilis tüzelőanyaggal hajtott járművek 80 kWh-t), sem pedig a jelenlegi hibrid hajtású járművek (ezek csupán 30 százalékkal hatékonyabbak a fosszilis tüzelőanyagot használó autóknál) nem jelenthetnek fenntartható megoldást. Ezt csupán elektromos járművekkel lehet megtenni (ezek energiafogyasztása 100 kilométeren 6-20 kWh közé tehető), ami azonban az áramfogyasztást fogja megnövelni.

Ez előzőekből összegzésként azokat a következtetéseket vontam le, hogy a megújuló/alternatív energia hosszú távon megoldást jelenthet az EU számára az energiakitettség területén. Fontos azonban, hogy ezek lehetőség szerint leginkább már létező létesítményekre kerüljenek telepítésre, ne hatalmas területeket elfoglaló napelem-parkokba. Ezzel a lakosság saját magát láthatná el a szükséges teljesítménnyel. Az ipar és egyéb infrastruktúrák ellátását pedig szélerőmű-parkok telepítésével lehetne könnyíteni. Megállapítható azonban az is, hogy a jövőben sem lesznek nélkülözhetetlenek az állandó teljesítményű erőművek sem, hiszen a termelés a megújuló energiánál nem minden esetben esik egybe a fogyasztással. Ennek kiküszöbölésére rentábilis tárolási lehetőségeket kellene feltalálni és kidolgozni az elektromos energia tárolására. Ugyanakkor ezek a beruházások nem valósulhatnak meg jelentős anyagi javak bevonása nélkül. Amennyiben mégis, álláspontom szerint elodázhatatlan a jelenlegi energiapocsékoló életmódunkon való változtatás is.

3.5. Villamos energia

Az előző alfejezetek tartalmazzák, hogy a villamos energia előállításának több lehetősége is rendelkezésre áll, hiszen az energiahordozók igény szerint változtathatók. (Politikai döntés függvénye, miszerint a fosszilis energiát, az atomenergiát vagy a megújuló energiát fogja a jövőben az EU előnyben részesíteni.) A villamosenergia-ellátás fontos eleme, hogy nem elegendő a fogyasztók számára szükséges energia mennyiséget előállítani, hanem azt el is kell juttatni a felhasználás helyszínére.

Kutatásom során, a villamos energia szállításának módjáról Kapás Mihály mérnökkel, a Magyar Villamosenergia – Ipari Átviteli Rendszerirányító Zrt. (a továbbiakban: MAVIR) Országos Diszpécser Szolgálat osztályvezetőjével folytatott konzultációm alkalmával, a következő megállapításokra jutottam.

Az ipar és a háztartások működéséhez napjainkra az egyik legfontosabb igény az elektromos áram elégséges biztosítása. Ennek a feladatnak az ellátására a villamosenergia-rendszerek szolgálnak, amelyek üzemeltetésénél számos tényezőt kell figyelembe venni. Az első és legfontosabb irányelv, miszerint a hálózatok ott és akkor kell, hogy teljesítményt (ez alatt a köznyelvben elterjedt energiát kell érteni, de szakmailag ez tekinthető a helyes megfogalmazásnak) szolgáltatassanak, ahol és amikor arra a fogyasztóknak szükségük van. Ebből egyenesen következik a második irányelv, amely szerint elengedhetetlen a felhasználók

számára a mindig megfelelő tartalékok biztosítása, pl. forrásoldalon be kell tervezni azt a többletszükségletet, ami többek között az időjárás változásokból is következhet, a hálózatok átviteli kapacitásainak pedig követni kell a jelentkező tranzitigényeket is.

A hálózatoknak technikailag alkalmasnak kell lenniük arra, hogy az elvárt teljesítményt biztosítani lehessen rajtuk keresztül. Az európai országok hálózatainak összekapcsolása az 1950-es években kezdődött. A kis kapacitású, 110-120 kV-os hálózatot az 1960-as években jellemzően a 220 kV-os, az 1970-es években a 400 kV-os hálózatok fejlesztése követte. A növekvő feszültség szintek egyre nagyobb mennyiségű villamos energia szállítását tették lehetővé. A nyugat-európai országok együttműködő villamosenergia-rendszereire (pl. az Európai országok villamosenergia-rendszeregyesülése, Union for the Coordination of Electricity, UCPTÉ) a nagymértékű önállóság volt a jellemző, mivel kialakításuknál az elsődleges irányelv az önellátás és a szomszédos országoknak nyújtott segítség biztosítása volt. A villamosenergia-piac szabaddá tételével a rendszerek között szállított villamos energia mennyisége jelentősen megnőtt. A volt Kölcsonös Gazdasági Segítség Tanácsának (KGST) országaiban a Szovjetunióból érkező villamos energia fogadására és továbbítására alkalmas rendszerek kerültek kiépítésre. A keletről történő nagy mennyiségű villamosenergia-szállítás érdekében – Európában egyedülálló – 750 kV-os távvezetékek is épültek, ami az akkori technológia szintjén igen kimagasló teljesítmény volt.

A fenti irányelvek teljesülését nehezíti, hogy a villamos energiát a jelenlegi technikai fejlettség szintjén nem lehetséges jelentős veszteségek nélkül tárolni. (Ennek egyik módja a szivattyús tározós vízi erőmű, amely az egyetlen, rendszerszinten valóban működő, nagy kapacitású energiatárolási lehetőség. Az erőmű leegyszerűsítve két víztározóból áll, amelyek között egy szivattyúval és vízturbinával felszerelt egység található. A villamosenergia-rendszer alacsony terhelésű időszakában az elektromos szivattyúk felpumpálják a vizet a felső tározóba. Innen a fogyasztási csúcsidőszakban a turbinákon keresztül visszaeresztik a vizet az alsó tározóba, így termelve villamos energiát a rendszer számára. A tározós erőművek hatásfoka ugyanakkor csupán 65-75 százalékos.) A rendszerirányítók számára komoly feladat a termelt és felhasznált teljesítmény egyensúlyának folyamatos fenntartása. A termelés növelése forgó vagy hideg tartalékokból, esetleg határon kívüli vásárlásokból pótolható, problémás viszont az a helyzet, amikor a termelés meghaladja a felhasználást és ennek szabályozása eléri a műszaki alsó határértéket. Gondot okoz ugyanakkor maga az elektromos áram biztonságos szállítása is, mivel az áramlása nem befolyásolható, mint például az olaj vagy a gáz esetében. Az elektromos áram természetéből fakad ugyanis, hogy az áramlását a

fizika törvényei határozzák meg, a szállítására szolgáló hálózat villamos paramétereinek megfelelően. Kereskedelmi oldalról a szállítások tervezhetők, de a tényleges áramlások ettől sokszor jelentősen eltérnek, a fizikai szállítás nem minden esetben olyan irányból, módon és akkora mértékben érkezik/távozik, ahogy az éppen a legszükségesebb. Az elektromos hálózati elemek is igényelnek karbantartást, amihez ki kell kapcsolni őket, és a meghibásodásokat is el kell hárítani, emiatt kijelenthetjük, hogy a rendszerek állandó változásban vannak. Ezért a villamos energia szállítását szolgáló hálózat üzemét, az előre látható munkákat a biztonság fenntartása mellett megfelelően elő kell készíteni, meg kell tervezni. Ennek során figyelembe kell venni, hogy milyen irányból, mekkora teljesítménnyel várhatók szállítások. Erre azért is szükséges odafigyelni, mivel az áram eladása során nemcsak az árát, hanem a hálózatok áteresztőképességét is ki kell fizetni (erre különféle aukciók állnak rendelkezésre). Az elektromos hálózatok üzemének megbízhatóságát a rendszerbiztonsági együttműködések segítik. (Magyarország pl. a TSC tagja, amely 13 rendszerirányító együttműködését biztosítja.) Ezáltal a szállításokat is optimalizálni⁵⁶ lehet, de a rendszerek biztonságos működését támogató nemzetközi együttműködést is elősegítik.

Ugyanakkor az EU-ban liberalizált⁵⁷ villamosenergia-piac működik, a piaci tevékenységben részt vevő vállalatok elsődleges célja a profit maximálása, amit minél több elektromos áram eladásával tudnak elérni. A villamosenergia-kereskedelem tevékenységének köszönhetően az európai rendszereken a kontinenst átszelő, egyre nagyobb távolságú és növekvő nagyságú áramlások figyelhetők meg, amelyek a hálózatokat komolyan megterhelik. A rendszerek teljesítőképességének azonban vannak korlátai, meg van határozva, hogy egy adott időszakban mekkora teljesítményt lehet behozni, illetőleg kiáramoltatni rajta, aminek használatát ezek a cégek maximális mértékben ki is használnának. Azért, hogy az irányelveknek megfelelően a rendszerek komolyabb hiba nélkül működhessenek, ezt szabályozott keretek között kell végezni, emiatt szabályozó hatóságokat hoztak létre a tagállamokban. A rendszerirányítók, amelyek egy európai rendszerirányító szövetségnek, az Európai Villamosenergia-átviteli Hálózatnak, European Network of Transmission System Operators for Electricity (a továbbiakban: ENTSO-E)⁵⁸ a tagjai, szabályozni tudják, hogy működési területükön adott időben mekkora teljesítmény mehessen át. A rendszerirányítók nem profitorientáltak, hanem elsődleges feladatuk a rendszerek működésének szavatolása. Az

---

⁵⁶ Tökéletesíteni, finomítani.

⁵⁷ Korlátokat megszüntetett, szabaddá tett.

⁵⁸ Amely villamosenergia-rendszer Európában a legnagyobb, 24 országban közel 500 millió fogyasztót lát el.

ENTSO-E pedig a tagállamokon túlmutató együttműködési szabályokat, biztonsági kérdéseket hivatott koordinálni.⁵⁹

Az EU területén működő elektromos hálózat jelenleg biztonsági szempontból kielégítőnek tekinthető, elemei ugyanakkor kritikus infrastruktúrának is minősülnek, ezért azok védelme kiemelt biztonsági érdek. Köszönhetően a jelenlegi együttműködési platformoknak, ha jelentősebb probléma merülne fel, akkor az átmeneti üzemzavarból fellépő hiányt más rendszerből is pótolni lehetne. A rendszerek összeköttetése és a dominóelv jelentette kockázat azonban egyben sebezhetővé is teszi azokat. Ezt szemlélteti a 2006. november 4-én bekövetkezett, Németországból kiinduló európai rendszerszétválás. Ez a rendszerhiba egy 380 kV-os távvezeték túlterheléséből indult ki, aminek hatására a szinkrón üzemelő európai villamosenergia-rendszer három részre szakadt. A rendszerirányítók gyors intézkedéseinek volt köszönhető, hogy az esemény alkalmával nem alakult ki európai szintű áramkimaradás [134].

Az elektromos hálózatokat azonban szükséges továbbfejleszteni, mivel a megújuló energia kihasználhatósága kizárólag a rendkívül fejlett, nagy áteresztőképességű rendszerek esetén nyújthat alternatívát. A megújuló erőforrásokból származó energia tervezése ugyanis sok bizonytalanságot tartalmaz, és különösen igaz ez a szél- és naperőművek tekintetében, ugyanis úgy a széljárás, mint a napsütéses órák száma az időjárástól és a napszaktól függenek. Tehát olykor többlettermeléssel, olykor pedig alultermeléssel kell számolni, ugyanakkor a fentebb említett irányelvek figyelembevétele mellett mindig biztosítani kell a fogyasztóknak a szükséges teljesítményt.

A jelenlegi rendszert célszerű lenne kiegészíteni a jövőben különböző alternatív vezetékekkel, például egyenáramú vezetékek (amelyek a nagy távolságú szállítást is lehetővé tennék) kiépítésével Németországban, amelyek az északi szél-erőművek által megtermelt energiát közvetlenül transzportálnák⁶⁰ a déli területeken fekvő ipari létesítményekhez. Ennek – mindamelllett, hogy alternatív átviteli kapacitást jelentene a jelenlegi váltakozó áramú hálózatok mellett, ami a komoly biztonsági kockázatot enyhíthetné – rendkívüli előnye, hogy – szemben a váltakozó áramú vezetékekkel – szabályozható a rajta szállított teljesítmény, ami a gazdaságosságot is erősíthetné.

---

⁵⁹ Összeegyeztetni, összehangolni.

⁶⁰ Szállítanak.

Fontos állomás lehetne az EU elektromos hálózatainak biztonsága területén, ha nemcsak a tagállamok közötti rendszerek összeköttetése valósulna meg, hanem a Balti Gyűrű (Norvégia–Svédország–Finnország–Dánia–Németország–Lengyelország) is teljesen kiépülne, így a balti államok elektromos hálózatai, illetőleg a tengeri szél erőművek összekapcsolásra kerülnének. Nehézséget okoz, hogy a balti államok jelenleg Oroszországgal üzemelnek párhuzamosan és nem az ENTSO-E hálózattal), valamint a Földközi-tengeri villamosenergia-gyűrű is megépülne (Spanyolország–Marokkó–Algéria–Tunézia–Líbia–Egyiptom–a közel-keleti országok–Törökország közötti, illetőleg Tunézia és Olaszország közötti elektromos hálózatok összekapcsolása).

Fontos kérdés, hogy ezek a beruházások milyen forrásokból oldhatók meg. Ha kizárólag a magántőke bevonásával lehetséges a kivitelezés, akkor az az általuk tulajdonolt infrastruktúrákból szintén minél nagyobb profitot próbálnak behajtani, ami pedig újfent a tagállamok kitettségéhez vezethet.

3.6. Következtetések

Összegezőként megállapítottam, hogy az EU energiafüggősége 2030-ig várhatóan 60 százalékra (jelenleg ez az érték megközelítőleg 50%), a fosszilis tüzelőanyagoktól való függőség 80 százalékra (a jelenlegi 57% körüli értékről) fog emelkedni [135 p. 31]. Ennek a megnövekvő energiafüggőségnek viszont számos biztonságpolitikai vetülete van. Itt nemcsak a sebezhetőséget kell látnunk, hanem a megoldások megvalósítását övező biztonsági kihívásokat is. A célok elérése érdekében (új déli földgázfolyosó vagy a balti összeköttetés terve, illetőleg a földközi-tengeri energiagyűrű által biztosított lehetőség) az EU jelentős magántőkét is bevon, mivel anélkül nem tudja ezeket megvalósítani. Ehhez azonban biztosítani kell a különböző térségekben a stabilitást (Észak-Afrika, Grúzia, Balkán stb.), mivel a magántőke olyan területekre nem fektet be, ahol a pénzt jelentős profittal ne kapná vissza. Ezért az említett térségek stabilizálása felértékelődött.

Megoldást jelenthet a kihívásokra a megújuló/alternatív erőforrások minél nagyobb arányú alkalmazása az EU energiamixében, de az időjárás változékonysága miatt azok teljes mértékben nem helyettesíthetik az állandó erőforrást biztosító erőműveket. Álláspontom szerint ezért az energiamixben fontos szerepet kellene kapnia az atomenergiának is, hiszen

ennek az erőforrásnak a legkedvezőbb a környezetterhelése. Az EU energiamixének ilyen módon történő megváltoztatása jelentős mértékben csökkentené a közösség energiakitettséget, visszavetné továbbá a jelenlegi magas környezetszennyezését.

Hosszú távra biztosíthatóvá válnának ugyanakkor a vegyipar számára azon nélkülözhetetlen nyersanyagok, amelyeket jelenleg elégetünk azért, hogy energiát nyerjünk. A jelenlegi energiapolitika mellett fosszilis energiakészleteinket ötven éven belül teljesen feléljük, ami a hétköznapi életünkre is kihatással lesz.

Mindemellett be kell látnunk, hogy eddigi energiapocsékoló életünk nem fenntartható, jelentős életmódváltáson kell átmennünk, hogy hosszú távon elkerülhessük a rendszerek visszafordíthatatlan összeomlását.

Az EU energiafüggőségének leküzdése kiemelt feladat, hiszen fejlődésének záloga a növekvő energiaigény folyamatos biztosítása. Ezeket a kritikus infrastruktúra egyes szektorain keresztül tudja csak szavatolni. Ezt azonban a KBVP eszközszerkezetei helyett, inkább az egységes fellépést biztosító KKBP eszközszerkezettel (úgy mint az egyeztetési mechanizmus [pl. a Nabucco gázvezeték megvalósítását biztosító egyeztetések], a közös stratégiák [pl. az Európai Stratégia a fenntartható, versenyképes és biztonságos energiáért], közös álláspontok [pl. a Tanács 34/2005/EK közös álláspontja az energia-végfelhasználás hatékonyságáról és az energetikai szolgáltatásokról], nyilatkozatok [pl. az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság Közös Nyilatkozata a Közös válasz az energiaügyi kihívásokra az európai közösségek segítségével]) képes megvalósítani.

Az értekezés ezt követően, az előző fejezetben már részben érintett kritikus infrastruktúrák védelmének kialakulását, szektorait és európai védelmét vizsgálja meg.

4. A kritikus infrastruktúrák védelmi politikája az EU-ban

A kritikus infrastruktúrák védelmének területén az Amerikai Egyesült Államok ismerte fel mintegy úttörőként, hogy egyik állam sem képes – legyen az bármennyire erős – egymaga saját infrastruktúráinak védelmére, ezért e területen nemzetközi együttműködést kezdeményezett [136]. Az USA gondolatát elsőként a NATO vette át, amely ösztönözte a tagállamait, hogy tanulmányok és hatásvizsgálatok segítségével lépéseket tegyenek kritikus infrastruktúráik védelme érdekében [137]. Ezt követően csatlakozott a kezdeményezéshez az EU, amelynek a témában hozott intézkedéseit a későbbiekben foglalom össze.

Ezt megelőzően fontosnak tartom megvizsgálni a jelentősen megváltozott nemzetközi biztonsági környezetet, amely a kritikus infrastruktúrák vonatkozásában is komoly relevanciával bír. Ezen a területen fontos megállapítások kerültek már megfogalmazásra [138], napjainkra megváltozott azon koncepció,⁶¹ miszerint a nemzetállamok és azok polgárai attól érzik magukat biztonságban, hogy egy háborút a reguláris haderejük segítségével meg tudnak-e nyerni vagy sem. A tömegpusztító fegyverek megjelenésével ugyanis ez a megközelítés háttérbe szorult, mivel pl. a nukleáris fegyverek mindkét fél katonai erejére hatnak. Így a hadászati megközelítés fokozatosan veszít jelentőségéből, azt a politikai eszközök és a gazdasági beavatkozások, szankciók váltják fel. A második világháborút követően olyan jóléti társadalmak alakultak ki, ahol a víz, az élelem, az energia, a közlekedés és egyéb ellátás, szolgáltatás folyamatos rendelkezésre állása jelenti az országok és állampolgáraik számára a biztonságot. Ugyanakkor a szektorokban található infrastruktúrák sebezhetősége és ezáltal azok védelme felértékelődött. A védekezést nehezíti napjainkra a proliferáció⁶² komoly léptékű terjedése, és a kialakult, de emellett állandóan fejlődő aszimmetrikus hadviselés⁶³ jelentette kihívások, amelyek a technikai újításokat is folyamatosan kihasználják.

A fenyegetések ezen új fajtái így átalakították a tradicionális biztonsági paradigmákat, hiszen az erőteljes katonai haderők többé nem tudják garantálni napjainkban az államok szociális békéjét.

A fentiek mellett ugyanakkor a NATO-ra és az EU-ra az egyik legnagyobb veszélyt jelentő Oroszország katonai gondolkodásában is változások álltak be [139]. Lényegi eleme a hibrid

---

⁶¹ Elgondolás, ötlet, terv.

⁶² A (tömeg)pusztító fegyverek elterjedése.

⁶³ Gyűjtő fogalom, amely magában foglalja pl. a gerillaműveleteket.

hadviselés (amely eredetileg a William J. Nemeth által megfogalmazott csecsen hadviselés meghatározásától eltér), amelyben Moszkva az irreguláris és a konvencionális hadviselést állami entitásként⁶⁴ valósítja meg, ahogy jelenleg Ukrajnában. A Carnegie Moscow Center igazgatója elemzésében [140] továbbá kifejtette, miszerint a hibrid háború Oroszország és a Nyugat közötti szembenállás új korszaka, amely egyebek mellett a hidegháború analógiájaként is értelmezhető. Az orosz Hadtudományi Akadémia tagja, Alekszandr Bartos szerint: „*A hibrid háborúk tulajdonképpen új típusú nemzetközi szembenállássá alakulnak, és a stratégiai nukleáris elrettentés mellett hatékony, nem nukleáris elrettentési eszközt jelentenek Oroszország ellenfelei számára*” [141 p. 2]. Jójárt elemzésében azt valószínűsíti, hogy a hibrid háború a jövő meghatározó hadviselési formájává válik. Bartos egy másik elemzésében (Hibrid háború – átmenet a kudarcból a győzelembe címmel, 2018) kifejtette, hogy a Krím „újraegyesítése” és a szíriai polgárháborúban való részvétel az orosz nem lineáris stratégia sikerét megmutatta [142]. Kifejtette azt is, miszerint a hibrid háborút a legitimitás és a nemzetközi normák hiánya segítik, amelyek így lehetőséget adnak rejtett műveletek igénybevételére, ebbe terroristákat, szervezett bűnözőket, kiberbűnözőket és katonai magánvállalatokat is bevonhatnak [143].

Ukrajnában 2014 júliusa és 2018 júliusa között több kritikus infrastruktúra (energiaellátás, közlekedés, ivóvízellátás, bankrendszer és pénzügyi piacok) ellen folytattak támadást Oroszországhoz köthető hackercsoportok. 2014 júliusában a CyberBerkut és a GreenDragon orosz hackercsoportok jutottak be illetéktelenül a PrivatBank rendszerébe, és hoztak nyilvánosságra bizalmas információkat (számlaadatokat, telefonszámokat stb.). 2015. december 23-án az APT 28 csoport, több hónapos előkészítő tevékenység után, távoli hozzáféréssel megzavarta a Kyiv, a Prykarpattia és a Chernivtsi villamosenergia-ipari rendszer irányítóit. A támadás miatt körülbelül kétszázhuszonezer fogyasztó maradt energia és fűtés nélkül hat órán át. Ez volt az első nyilvánosan dokumentált, sikeres kibertámadás elektromos hálózatot irányító rendszer ellen [144]. A BlackEnergy nevű malware-t (lásd a következő fejezetben) egy hónappal később a Kijev melletti Borispili nemzetközi repülőtér hálózatában is felfedezték, időben, így sikeres támadást itt nem tudtak általuk végrehajtani. Kutatók szerint az előző támadások párhuzamba állíthatók a 2015. november és december közötti időszakban elkövetett kisebb kísérletekkel, amelyek ukrán bányászati és vasúti rendszereket céloztak (a KillDisk és a BlackEnergy-hez hasonló malware-vel). 2017-ben a

---

⁶⁴ Az entitás tetszőleges dolog, amelynél a hangsúly magán a létezésén van.

NotPetya zsarolóvírus (amely eredetileg Ukrajnát célozta, de üzleti köröket világszerte érintett) több kritikus infrastruktúra-szektorra érintett. A kibertámadások során az ukrán kormányzatot, az energiaszektorra (a Csernobili Sugárzásfigyelő Állomás), a bank- (az Ukrán Nemzeti Bank, illetve országszerte található ATM-ek) és a közlekedési szektorra (Kijevben a metró elektronikus fizetőrendszerét) célozták. 2018 júliusában egy ukrán ivóvízellátást szolgáló vízmű elleni szabotázsakciót sikerült az Ukrán Biztonsági Szolgálatnak elhárítani. Az infrastruktúra kiemelt szerepe miatt, ha a támadás sikerrel járt volna, akkor komoly vízellátási gondokat okozott volna országos szinten [145].

Összegzésként arra az álláspontra jutottam, miszerint a kritikus infrastruktúrák nemcsak a jövő, hanem már a jelen támadásainak célkeresztjében állnak. Ennek indoka egyrészt, hogy a jóléti államokban bekövetkezett életszínvonal-növekedés miatt az emberek biztonságérzete átalakult, amely a jelenlegi hadászati doktrínák folyamatos halványodásához vezetnek. A Nyugat (ami alól az USA hadereje miatt eltérést mutat) államai mára a nemzeti stratégiájukban inkább a szociális biztonságot szavatoló politikai, titkosszolgálati, illetve gazdasági erejükre támaszkodnak, ami nemzetközi szinten is megmutatkozik (pl. Smart defence). Másrészt a NATO és tagállamaira jelenleg legnagyobb fenyegetést jelentő Oroszország szintén paradigmaváltáson esett át a hadászati stratégiája tekintetében. A gyakorlatban is kipróbált és jelenleg is alkalmazott hibrid hadviselés nemcsak Szíriában, hanem Ukrajnában is sikert hozott Moszkvának. Habár Oroszország vádolja a Nyugatot az ellene folyó hadviseléssel, éppen ő tökéletesítette a legújabb harcmodort, ami a „hidegháború” analógiájaként is értelmezhető, így számítani kell annak időbeli elhúzódására. Ezeknek legfőbb eszközei a kibertámadások, amelyek a következő fejezetben kerülnek kifejtésre. Célpontjai pedig a kritikus infrastruktúrák, amelyek sikeres támadása esetén olyan működési zavarokat okozhatnak a társadalmakban, amely egy sikeres reguláris hadművelet előfeltételei lehetnek. Szerencsére ezt a kockázatot az EU és azok tagállamai időben felismerték, és fontos lépéseket tettek ezen kockázatok csökkentésére. A következő fejezetben az érintett ágazatok és azok legfőbb jellemzői kerülnek áttekintésre.

4.1. A kritikus infrastruktúrák ágazatai, főbb jellemzői

A Tanács 2008/114/EK számú, az európai kritikus infrastruktúrák azonosításáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről szóló irányelvének

I. mellékletében meghatározásra került az európai kritikus infrastruktúrák ágazati és alágazati listája.

Ennek értelmében az energiaágazat, a villamos energia (a villamosenergia-termelésre és -továbbításra szolgáló infrastruktúrák és létesítmények a villamosenergia-ellátás tekintetében), olaj (olaj termelése, finomítása, feldolgozása, tárolása és vezetékes szállítása) és gáz (gáz termelése, finomítása, feldolgozása, tárolása és vezetékes szállítása) alágazatokra oszlik. Ezen ágazat részletes bemutatása az előző fejezetben már megtörtént.

A közlekedéságazat közúti (autópályák, autóutak, hidak, veszélyes anyagot szállító járművek, tömegközlekedési járművek stb.), vasúti (vasúti sínpályák, vasútállomások, vasúti átkelőhelyek, vasúti szerelvények stb.), légi (repülőgépek, légi közlekedést irányító rendszerek, repülőterek, heliportok stb.), belföldi vízi, valamint óceáni és rövid távú tengeri hajózás és kikötők (partszakaszok, kikötők, hajók, folyami szakaszok stb.) alágazatokra bomlik. A szektornak köszönhetően valósulhat meg a személyek és áruk gyors és biztonságos mozgatása.

Tekintettel arra, hogy az EU a közösségi szabályozás tekintetében nem bontotta további ágazatokra a kritikus infrastruktúrákat, az USA Kiberbiztonsági és Infrastruktúra-biztonsági Ügynöksége, Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (továbbiakban: CISA) által kidolgozott ágazati megosztás alapján szemléltetem a további szektorokat [146].

A kémiai szektor azért képezi részét a kritikus infrastruktúra rendszerének, mivel a létesítményekben olyan anyagokat állítanak elő, amelyek egyéb infrastruktúrák működéséhez is nélkülözhetetlenek. A termeléshez szükséges alapanyagok, valamint az előállítás utáni termékek szállítása szintén az ágazat részét képezik.

A kereskedelmi létesítmények ágazata azért került besorolásra, mivel emberek hatalmas tömegét vonzza a vásárlások, szállás, üzleti tevékenységek vagy szórakozási lehetőségek szempontjából. Az ágazaton belüli létesítményekben a személyek szabadon, elrettentést jelentő biztonsági korlátok nélkül mozoghatnak. Ezen infrastruktúrák sebezhetőségét a 2021. március 22. napján a coloradói Boulderben elkövetett lövöldözés mutatta meg utoljára. Ezek az alágazatok a szórakoztatás és média (mozik, távközlési média), szerencsejáték (kaszinók), szálláshely-szolgáltatók, szabadtéri események, közösségi összejövetelek, ingatlan alszektor (iroda- és apartman házak, társasházak), kiskereskedelem (bevásárlóközpontok) és a sportligák sportrendezvényei.

A kommunikációs ágazat is jelentős szektor, amely napjainkra a gazdaság integrált részének számít. A kommunikáció az üzleti élet, a kormányzás és a közbiztonság szavatolását biztosító

szervezetek működését biztosító, nélkülözhetetlen szerelem, amely a kritikus infrastruktúrák rendszerében is rendkívül fontos szerepet tölt be, a rendszerirányításért és az engedélyezésért is szavatol.

A kritikus gyártási ágazat kiemelt szerepet tölt be a gazdasági növekedés folyamatossága tekintetében. Egy közvetlen támadás vagy egyes szerelemek működésének megzavarása alapvető funkciókat sértene az ágazaton belül. Alágazatai a fémgyártás és -feldolgozás (színesfém, vas, vasötvözet és alumínium), gépgyártás, elektromos berendezések, készülékek és alkatrészek gyártása, illetve szállítóeszköz gyártása.

A gátszektor, mint a kritikus infrastruktúrák ágazata, fontos szerepet tölt be a hidroelektromos áramtermelés, városi és ipari vízellátás, mezőgazdasági öntözés és az árvízszabályozás területén. Kulcsszolgáltatás, amely több kritikus infrastruktúra-szektor is támogat.

A védelmi ipari ágazat a kritikus infrastruktúra következő ágazata, amely alapvető termékeket és szolgáltatásokat nyújt katonai műveletek telepítéséhez, mobilitásához és fenntartásához. Lehetővé teszi a katonai fegyverrendszerek, alrendszerek, alkatrészek tervezését, gyártását, szállítását és karbantartását.

A vészhelyzeti szolgáltatások ágazata magasan képzett személyekből és olyan szerelemekből állnak, amelyek széles körű prevenció,⁶⁵ reagálási és helyreállítási szolgáltatásokat nyújtanak mind a napi rutint jelentő működés, mind pedig kiemelt események elhárítása során. Földrajzilag elkülönült létesítményeket, valamint felszereléseket is magába foglal országos, regionális és helyi szinten, mind a rendvédelem, mind a mentőszolgálat, mind pedig a tűzoltóság (katasztrófavédelem) területén.

A pénzügyi szolgáltatások szektora létfontosságú elem a kritikus infrastruktúrák rendszerében. Jelentőségét a kifinomult kibertámadások számának növekedése is bizonyítja. Az ágazat számos letétkezelő intézményből, befektetési alapból, biztosítási társaságból, egyéb hitel- és finanszírozó szervezetből áll. A pénzügyi intézmények nagysága és működési területe nagyon eltérő, kezdve a több ezer embert foglalkoztató nagyvállalatoktól a kis létszámú hitelszövetkezetekig.

Az élelmiszer- és mezőgazdasági ágazat található a legnagyobb arányban magánkézben. Ez a szektor függ a legnagyobb mértékben a többi, különösen a víz és szennyvíz (öntözéshez), a közlekedési (a termények és élő állatok szállítása szempontjából), az energia (az élelmiszer-

---

⁶⁵ Megelőzési.

feldolgozáshoz szükséges berendezések áramellátásához) és a vegyi (műtrágyák és növényvédő szerek) ágazattól.

A kormányzati szolgáltatások ágazata széles felhasználási körű létesítményeket foglal magában, az általános funkciójú irodáktól a speciális használatú katonai és rendvédelmi létesítményekig. Ide tartoznak a bírósági épületek, laboratóriumok, külföldön található nagykövetségek és olyan funkciókat ellátó szervezetek épületei, amelyek kritikus berendezéseket, rendszereket és hálózatokat használnak. A fizikai elemek mellett az ágazatba kell venni az IT-elemeket (beléptető rendszerek, CCTV stb.) és azon humán erőforrásokat, akik a védelem tekintetében alapvető funkciókat látnak el, vagy operatív és stratégiai ismeretekkel rendelkeznek.

Az egészségügyi és közegészségügyi szektor védi a lakosságot a káros veszélyek hatásaitól, amit pl. a terrorizmus, a fertőző betegségek kitörése vagy a természeti katasztrófák okozhatnak. Az ágazat elsősorban a lakosság egészére összpontosít – így az állampolgárokon keresztül közvetve minden ágazatra hatást gyakorol –, közegészségügyi elemét a közösségi, tagállami, regionális és helyi szinten is biztosítja.

Az információs technológiai ágazat nemcsak a kritikus infrastruktúrák, hanem a nemzeti biztonsági stratégiáknak is központi eleme. A virtuális és a megosztott funkciók, hardverek, szoftverek és egyéb informatikai rendszerek, a kommunikációs ágazattal együttműködve biztosíthatók. A szektor komplex és dinamikusan változó környezete megnehezíti a fenyegetések feltárását és a sebezhetőségek időben történő felismerését, azok elhárításához a legújabb technikai vívmányokat kreatív módon kell alkalmazni.

Az atomreaktorok, a hozzá tartozó anyagok és atomhulladékok szektor az USA besorolása szerint kritikus infrastruktúra-ágazat. Az EU az atomenergiát nem a kritikus infrastruktúra-rendszerbe sorolja, azt külön szabályozza.

A víz- és szennyvízrendszerek ágazata az utolsó azonosított szektor. A biztonságos ivóvíz előfeltétele a közegészség megteremtésének, hiszen elengedhetetlen a betegségek megelőzése területén. A szennyvízkezelés pedig az egészséges környezet fenntartását hivatott szolgálni. Az ágazat által biztosított feltételek elengedhetetlenek a modern élet és a nemzetgazdaság szempontjából. Az ágazat számos támadásnak lehet kitéve, úgymint a halálos ágensekkel⁶⁶ vagy egyéb mérgezőanyagokkal való megfertőzés, vagy a kibertámadások. Ezeknek a

---

⁶⁶ Vegyi, biológiai vagy fizikai entitás.

következményei nagyszámú halálozáshoz vagy megbetegedéshez vezethetnek. A szektor kiszolgáltatott a természeti katasztrófáknak is.

Az ágazati áttekintés után fontosnak tartom a kritikus infrastruktúrák legfőbb jellemzőinek a meghatározását is, amit Vass Gy. és Bognár B. a Kritikus infrastruktúra védelem című előadásának fonalára fűztem fel.

Az első jellemző az interdependencia,⁶⁷ amely a rendszerek közötti kölcsönös függőséget mutatja meg, ennek értelmében egyik ágazat (és ez igaz az alágazatokra is) sem működőképes a másik ágazat nélkül. Ezek közül is kiemelkedő: *„A kritikus infrastruktúrák egyes ágazatai leginkább a villamos-energetikai rendszertől és a telekommunikációs rendszerektől, illetve a kiberkockázatoktól függenek. Túlzás nélkül kijelenthető, hogy az elektromos áramkimaradások következményei minden szektorra hatnak”* [147 p. 218]. A kritikus infrastruktúrák függése fizikailag, információs technológiailag, földrajzilag és logikailag is csoportosítható. Fizikai függés abban az esetben merül fel, ha az ágazat rendeltetészerű működéséhez másik ágazatra van szükség. IT-függésről akkor beszélünk, ha az ágazat irányítása információs technológiával valósul meg. Földrajzi függés az, ha az ágazati elemek egymáshoz földrajzi közelségben kerültek telepítésre, így üzemzavar esetén egymásra hatnak. Logikai függés pedig az emberi tényező vonatkozásában érhető tetten elsődlegesen.

A következő jellemző a hálózatszerűség, amely a kritikus infrastruktúrák egymással való összekapcsolódását jelenti, egy olyan komplex rendszert, amelynek ágazati elemei folyamatos kölcsönhatásban állnak egymással.

Az interdependenciából és a hálózatszerűségből egyenesen következtethető a dominóelv vagy dominóhatás, mint a kritikus infrastruktúrákra jellemző tulajdonság. Ennek értelmében egy kritikus infrastruktúra-ágazat sérülése több ágazat működésére is kihatással lehet, amely így együttesen komoly társadalmi, gazdasági és ezáltal politikai hatást okozhat. Ennek egyik kiemelt példája a 2003-ban Olaszországban és Svájcban bekövetkezett áramkimaradás volt, amely rövid időn belül elérte Ausztriát, Szlovéniát és Franciaországot. Az esemény következtében 50-60 millió ember maradt áram nélkül.

Minden kritikus infrastruktúra-ágazatot jellemez egy működési sajátosság, amely egyedileg arra a szektorra vonatkoztatható.

A kiterjedés és elhelyezkedés nagyon fontos tulajdonsága a kritikus infrastruktúráknak. Egy rossz elhelyezés adott esetben katasztrófhhoz vezethet, mint ahogy az a fukushimai reaktorok

---

⁶⁷ Kölcsönös függőség.

hűtését biztosító biztonsági dízelgenerátorok nem árvízmentes területre történő telepítése is megmutatta, amely a katasztrófa bekövetkeztét jelentős mértékben segítette. Példának vehetjük az Európai Nukleáris Kutatási Szervezet, European Organization for Nuclear Research (továbbiakban: CERN) elhelyezkedését is, amelynek nagy hadronütköztetője, Large Hadron Collider, LHC-gyorsítója igen közel esik a genfi repülőtérhez.

Az IT, mint a kritikus infrastruktúrák legfőbb jellemzője, megmutatja, hogy minden ágazat IT-rendszerek segítségével, szinte teljesen automatizálva működik. Emiatt minden szükséges védelmi intézkedést meg kell tenni, hogy a bevezetőben meghatározottak alapján ne érhesse sikeres támadás egyik ágazatot sem egy tagállam területén.

A következőkben az ágazatok és a főbb jellemzők alapján azonosítom be az EU kiemelt jelentőségű kritikus infrastruktúráit.

4.2. Jelentős európai kritikus infrastruktúrák

A felsorolást az álláspontomat tükröző fontossági sorrendben teszem meg, amelynél fontos megjegyezni, hogy nem a teljességre törekvő (hiszen egyes európai kritikus infrastruktúrák léte illetve, elhelyezkedése sem nyilvános információ), inkább példálózó jellegű a specifikáció⁶⁸ [148].

A magasfeszültségű villamosenergia-hálózatok (pl. a korábbiakban hivatkozott UCPTÉ-tagországok hálózatainak összessége vagy a tervezett Balti Gyűrű, valamint a Földközi-tengeri villamosenergia-gyűrű) és a velük összekapcsolt ágazatok és alágazatok infrastruktúrái, de például a rendszerirányítók vagy egyéb kiemelt transzformátorállomások is. A páneurópai gázellátó hálózat és létesítményei is kiemelt jelentőségű európai kritikus infrastruktúráknak tekinthető, amelynek mind a tárolási, mind a szállítási, mind pedig a felhasználási célú elemei létfontosságúak az egyéb ágazatok, illetve az európai uniós tagállamok és az uniós polgárok vonatkozásában.

Az EGNOS (az európai geostacionárius navigációs lefedési szolgáltatás), a Galileo (európai műholdas navigációs rendszer) és a Kopernikusz program (az EU Föld-megfigyelési programja, amely figyelemmel kíséri bolygónkat és környezetét az európai polgárok érdekében) is európai kritikus infrastruktúráknak tekintendő. Célkitűzéseik alapján a programok kifejezetten polgári célokat szolgálnak.

---

⁶⁸ Részletezés, leírás, felsorolás.

Az Európai Szervezet a Légiközlekedés Biztonságáért, European Organisation for the Safety of Air Navigation, (a továbbiakban: Eurocontrol) egy páneurópai polgári-katonai kormányközi szervezet, amelyet 1963-ban hoztak létre a légiforgalmi szolgáltatások biztonságának fenntartása céljából. Az Eurocontrol és az EU együttműködési megállapodást kötött az egységes európai égbolt (single european sky) megvalósítása céljából. Ez a program, meglátásom szerint, kiemelt európai kritikus infrastruktúra.

A CERN Európai Részecskefizikai Laboratóriuma, amely a legnagyobb, az elemi részecskék vizsgálatára szolgáló tudományos mérőberendezést is felépítette. A nyitott társadalom politikáját folytatja, kutatási eredményei nyilvánosak, a lezárt területeket leszámítva szabadon látogatható, mindenütt szabad felvételeket készíteni az épületekről.

A következőkben a fentiekben bemutatott (részben európai) kritikus infrastruktúrák közösségi védelmét vizsgálom, amely nemcsak a jogi keretre, hanem egyéb intézményi tevékenységek megvalósulására is kiterjed.

4.3. Az EU a kritikus infrastruktúra-védelem érdekében hozott intézkedései

Az európai kritikus infrastruktúra védelme fejlődéstörténetének összegzésében a Bognár, Bonnyai, Görög, Kátai-Urbán, Vass szerzők által készített Létfontosságú rendszerek és létesítmények védelme című kézikönyvnek (2015) III. fejezete nyújt segítséget [149]. A Madridban 2004. március 11. napján elkövetett terrorcselekmény következményeként az Európai Bizottság 2004. október 20. napján közleményt fogadott el „*A létfontosságú infrastruktúrák védelme a terrorizmus elleni küzdelemben*” címmel. A közleményben a létfontosságú infrastruktúrákat érintő jövőbeni terrortámadások elkerülésére javaslatok lettek megfogalmazva, amely három fő területen (megelőzés, felkészültség és reagálás) szorgalmazott előrelépést.

2004. december 16-17. napján az Európai Tanács elfogadta a Bizottság által előterjesztett Kritikus Infrastruktúrák Európai Programját, European Programme for Critical Infrastructure Protection (a továbbiakban: EPCIP), valamint jóváhagyta a Kritikus Infrastruktúrák Figyelmeztető Információs Hálózatának, Critical Infrastructure Warning Information Network (a továbbiakban: CIWIN) Bizottság általi felállítását.

Az EPCIP rendeltetése, hogy az EU területén található kritikus infrastruktúrák tekintetében egységes és megfelelő szintű védelmet biztosítson. Az EPCIP folyamatos felülvizsgálatra szorul, mert az új igényeknek és kockázatoknak meg kell, hogy feleljen. Ezek biztosítására az alábbi alapelveknek kell megfelelnie.

Szubszidiaritás,⁶⁹ ami a kritikus infrastruktúra-védelem területén azt jelenti, hogy azok elsősorban tagállami hatáskörbe tartoznak, az EU az Európai Kritikus Infrastruktúrákra, European Critical Infrastructures (a továbbiakban: ECI) összpontosítana.

Kiegészítő jelleg, miszerint az EPCIP-keret kiegészíti a meglévő intézkedéseket.

Titkosság, hiszen a kritikus infrastruktúrákkal kapcsolatos információk működésük szempontjából rendkívül fontosak, azok birtokában sokkal könnyebben lehetne ellenük sikeres támadást kivitelezhetni. Ezen elv a kritikus infrastruktúrák védelme szempontjából fontos információk cseréje alkalmával is kiemelkedő.

A szereplők közötti együttműködés értelmében, a kritikus infrastruktúra védelmében részt vevő minden szereplőnek (a tagállamok, az EU szervei, a tulajdonosok, az üzemeltetők stb.) feladatait és felelősségét tekintve együtt kell működni az EPCIP kidolgozásához és végrehajtásához.

Arányosság elve, amely értelmében a védelmi stratégiáknak és intézkedéseknek arányosnak kell lenniük az aktuális kockázattal, hiszen nem reális elvárás, hogy minden kritikus infrastruktúra minden veszélyre fel legyen készítve, kizárólag azokra, amelyek valós veszélyt jelentenek számukra.

Az EPCIP három meghatározó munkafolyamatból áll. Az első a stratégiával, valamint a horizontális intézkedések kidolgozásával kapcsolatos, a második az ECI-k védelmével, a harmadik pedig a tagállamokat – a kritikus infrastruktúrák védelmében – segítő nemzeti keret.

A CIWIN egy olyan sürgősségi riasztó- és biztonsági adattovábbító rendszer, amely egyrészt a működést befolyásoló eseményekkel kapcsolatos azonnali, másrészt a kritikus infrastruktúrák védelmét, illetve bevált módszerek cseréjét biztosítja. Fő célja, hogy a kritikus infrastruktúrák védelme területén innovatív és hatékony eszközöket, módszereket, eljárási rendeket találjon.

Fontos megemlíteni az Európai Referencia Hálózat a Kritikus Infrastruktúrák Védelmére, European Reference Network for Critical Infrastructure Protection (a továbbiakban: ERNCIP) vonatkozó projektet, amely a kritikus infrastruktúra védelem (ezen belül kiváltképp az EPCIP) egyik végrehajtási eszközeként került létrehozásra.

---

⁶⁹ Alapelv, aminek értelmében minden döntést, végrehajtást a lehető legalacsonyabb szinten kell meghozni.

2005. november 17. napján a Bizottság elfogadta Zöld Könyvét a kritikus infrastruktúrák védelmére vonatkozó európai program elnevezéssel. A Zöld Könyv – a fentiekben már meghatározott megelőzés, felkészülés, ellenálló képesség tekintetében – három védelmi stratégiát kínált; a) mindenfajta veszéllyel szembeni, b) a minden veszéllyel szembeni, különös tekintettel a terrorizmusra, és c) a terrorveszélyekkel szembeni védelmet. A Zöld Könyvben megjelenik már az öt alapelv (szubszidiaritás, kiegészítő jelleg, együttműködés, titkosság, arányosság), amelyet a 2008/114/EK Irányelv is magában foglal [150].

Az EU Tanácsa 2008. december 8. napján elfogadta (hatályos: 2009. január 12. napjától) a 2008/114/EK számú irányelvét (a továbbiakban: Irányelv) az európai kritikus infrastruktúrák azonosításáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről. Könnyebb értelmezhetősége érdekében kiadásra került egy nem kötelező iránymutatás, az európai kritikus infrastruktúrák meghatározásáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről szóló Tanácsi Irányelv alkalmazásához néven (EUR 23665 EN, 2008). Az iránymutatás a tagállamoknak nyújt segítséget feladataik részletesebb levezetésével.

Az Irányelv értelmében, a kihirdetését követő két évben (2011. január 12. napjáig) az abban előírt intézkedéseket a tagállamoknak meg kell valósítaniuk. Kiemelt feladat számukra az évi rendszerességgel készítendő jelentések, amelyek a szektoronkénti olyan tagállami kritikus infrastruktúrákat kell, hogy megjelölje, amelyek kijelölésével és azonosításával kapcsolatosan eljárást vezetnek. Kétévente pedig olyan összefoglaló jelentést kell előterjeszteniük, amely magában foglalja a területükön található sebezhető pontokat. Mindezek mellett a tagállamoknak tájékoztatási kötelezettségük áll fenn a Bizottság irányába a területükön található, szektoronként kijelölt európai kritikus infrastruktúrák számáról, valamint az érintett tagállamokról. Az Irányelv elsősorban az energiaágazatra és a közlekedésre fókuszál, tehát ezen ágazati kritériumokat szükséges előtérbe helyezni. Az Irányelvben meghatározott ágazati kritériumok mellett a tagállamoknak a horizontális kritériumok alapján is értékelni szükséges a tagállami kritikus infrastruktúra-elemeket.

Megállapítja, hogy az EU területén több olyan infrastruktúra található, amelynek működési zavara vagy megsemmisítése több tagállam működését is megzavarná, ezek elhárítására pedig közös minimumszabályokat kell meghatározni.

Az Irányelv meghatározása értelmében, minden kritikus infrastruktúrát működtető szereplőnek a kijelölést követő egy éven belül üzemeltetői biztonsági tervet kell kidolgoznia, amit ezt követően rendszeresen felül kell vizsgálnia. Emellett kijelölt kritikus infrastruktúra

esetén kötelezettséget ír elő biztonsági összekötő tisztviselő alkalmazására, valamint a tagállamok területén található európai kritikus infrastruktúra esetében kockázatértékelés lefolytatására.

Az Irányelv vonatkozik a villamosenergia-termelési és -továbbítási módszerekre, továbbá az atomerőművek villamosenergia-továbbítására szolgáló részeire, de a kifejezett nukleáris elemekre nem. Azokat más szabályozók határozzák meg. Az irányelvnek való megfelelés érdekében a tagállamoknak további végrehajtandó kormányzati feladatai is telepítésre kerültek a nemzeti kritikus infrastruktúrák azonosításával, kijelölésével és védelmének javításával kapcsolatban.

Az Európai Tanács 2010. március 25–26. napján tartott ülésén elfogadta az EU belbiztonsági stratégiáját. A kritikus infrastruktúra védelme területén a stratégia különös figyelmet szentelt a modern technológiák által jelentett kockázatoknak.

Az Európai Parlament és a Tanács 2016/1148 számú irányelvet fogadott el a hálózati és információs rendszerek biztonságának, Network Information Systems Directive (a továbbiakban: NISD) az egész EU-ban az egységesen magas szintet biztosító intézkedésekről. A direktíva meghatározása szerint a hálózati és az információs rendszerek, valamint az internet alapvető segítség az áruk, a szolgáltatások és a személyek határokon átnyúló szabad mozgásában. Az irányelvben megfogalmazásra került, miszerint a meglévő képességek nem elegendők ahhoz, hogy az EU-ban garantálják a hálózati és információs rendszerek magas biztonsági szintjét, ez globális megközelítést igényel. Ennek ki kell terjednie a kapacitásépítésre és -tervezésre vonatkozó minimumkritériumokra, az együttműködésre és az információcserére, valamint a szereplőkre vonatkozó egységes biztonsági követelményekre.

A következőkben a tagállami kritikus infrastruktúra-védelmet tekintem át, valamint a közösségi szabályozás naprakészségét, illetve annak hiányosságát.

4.4. Tagállami kritikus infrastruktúra-védelem a gyakorlatban

A kritikus infrastruktúra-védelem tagállami megvalósulását a Németország által bevezetett intézkedésekkel szemléltetem. Azért esett a választásom erre a tagállamra, mivel Berlin nemcsak az EU vezető nagyhatalma, hanem a Közösség jogalkotása és a jogharmonizáció területén is úttörőként jár elől. Mindemellett a világ élvonalába tartozó telekommunikációs

rendszerekkel rendelkezik – ami a kritikus infrastruktúrák tekintetében is releváns –, továbbá Európa legnagyobb lakosságú állama.

1990 óta az Információbiztonsági Szövetségi Hivatal, Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik, (a továbbiakban: BSI) látja el a kritikus infrastruktúra-védelem területén felmerülő feladatok koordinációját, önálló szervként [151]. Tevékenységét támogatja a 2011-es stratégiának megfelelően életre hívott Nemzeti Kibervédelmi Központ, Nationales Cyber-Abwehrzentrum (a továbbiakban: NCAZ), amelynek fő feladata a kormányzati szervek közötti műveleti szintű együttműködés megteremtése a kiemelt IT-incidensek⁷⁰ esetén. Egyéb fontos funkcióit tekintve nemzeti irányítási-vezetési és elemzőközponti tevékenységeket is ellát. Számos egyéb szervezet is segíti a kritikus infrastruktúrák védelmét, mint például a Civil Védelem és Katasztrófavédelmi Szövetségi Hivatal, Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe (továbbiakban: BBK). Ilyenek továbbá – igaz, leginkább a kibervédelmen keresztül érintve – a Nemzeti Kiberbiztonsági Tanács, Nationaler Cyber-Sicherheitsrat, a Szövetségi Kormányzati Információtechnológiáért Felelős Megbízott/Biztos, Beauftragter der Bundesregierung für Informationstechnik, a Kiberbiztonsági Szövetség, Allianz für Cyber-Sicherheit, a Nemzeti Információtechnológiai Szituációs Központ, Nationales IT-Lagezentrum, valamint a Németországban működő számos Számítógépes Vészhelyzeti Reagáló Csoport, Computer Emergency Response Team (a továbbiakban: CERT) [152]. A fentiek megmutatják, hogy a kritikus infrastruktúra-védelem területén a komplex védelmi, szervezeti rendszer megteremtése az egyik kulcskérdés az eredményesség tekintetében.

A számos szervezet, intézmény felállítása mellett Németország egyéb területen is jelentős lépéseket tett, hiszen megalkotta Digitális Stratégiáját, amely a 2015–2025 közötti időszakra vonatkozik. Meg kell említeni a Digitális Agendát is, ami a 2014–2017 közötti időszakban volt érvényben. Ezt megelőzte a 2009-re datálható Kritikus Infrastruktúra Védelem Nemzeti Stratégiája [153] és a 2011-es Kiberbiztonsági Stratégiája, amely az első generációs stratégiák közé sorolható, így elsődleges célja az online bizalom megteremtése volt. Ezt a stratégiát a 2016-os új Kiberbiztonsági Stratégia, másodgenerációs stratégiaként, váltotta fel, amelyben már holisztikus⁷¹ megközelítés került alkalmazásra, így valamennyi biztonsági szektorra – kiemelten a kritikus infrastruktúrákra – kiterjed a hatásköre. Emellett a német alkotmányban

---

⁷⁰ Váratlan, többnyire kellemetlen esemény, összetűzés.

⁷¹ Teljességre törekvő.

is megfogalmazásra került, miszerint az állam feladata garantálni a biztonságot és biztosítani a lakosság alapvető ellátását, amiből következik a kritikus infrastruktúra-védelem kiemelt szerepe is. Ezek a dokumentumok megmutatják, hogy Németország nemcsak szervezetrendszerében, hanem a kodifikáció,⁷² valamint mindennapi biztonságpolitikájának alakításában is jelentős lépéseket tesz az infrastruktúra-védelem tekintetében.

Németország 2001-ben még a terrorizmust értékelte a legkiemeltebb kockázatnak a kritikus infrastruktúra-védelem tekintetében. Azóta a különböző kiberfenyegetések lettek a prioritások, amelyek több irányból származhatnak. Ezt a kockázatot fokozta a D21-kezdemenyezés, amelynek célja, hogy ösztönözzék Németország ipari társadalomból információs társadalomba történő transzformálását. 2003-ban az ország bevonta a közműszolgáltatókat a terület védelmébe, ami komoly segítséget nyújtott a definíciós környezet pontosításához, és a korábbi szektorok újragondolása mellett kilenc ágazat került nevesítésre (energia, egészségügy, állam- és közigazgatás, élelmiszeripar, szállítás és közlekedés, pénzügy, IT és telekommunikáció, média és kultúra, víz) [154]. Fontos tény, hogy a kritikus infrastruktúrák kilencven százaléka magánkézben van, emiatt a kormánzatnak – az előbbieken nevesített szervezeteken keresztül – hatékony ellenőrző és beavatkozó hatáskört kellett biztosítani, amit a jövőben is fent kell tartani.

Ebben az alfejezetben áttekintésre került, hogy a közösségi jogszabályok és intézkedések mellett a tagállamok mennyire komplex jogszabályalkotást és intézkedéssorozatot kellett, hogy bevezessenek a hatékony infrastruktúra-védelem elérése érdekében. A vizsgálat ezen része, álláspontom szerint, indokoltá teszi azt, hogy az EU-nak újra kell gondolnia a kritikus infrastruktúra-védelem területén hatályban lévő szabályozásait.

4.5. Következtetések

Összegezve a fentieket megállapítom, hogy a világszerte számos kritikus infrastruktúrát ért támadások bebizonyították a nyitott társadalmak sebezhetőségét. Ezek a társadalmak biztonságukat nem a reguláris hadviselés sikerében, hanem hétköznapi életük zavartalan működésében látják. Az EU, és ezáltal tagállamaik, gazdasági fejlődésük kulcsát az ipari társadalmakból információs társadalmakba történő átállással tartják biztosíthatónak a jövőben,

---

⁷² Jogszabályalkotás.

a digitális térben tervezik a gazdasági tevékenységük nagy részét bonyolítani (ezt a német példán keresztül láttuk, de az EU kritikus infrastruktúra szabályozásának, stratégiáinak az IT-biztonság irányába való eltolódásán is tetten érhető). Ez az irány azonban felértékelte a kritikus infrastruktúrák védelmének hatékonyságát, amelynek ágazatai megkerülhetetlenek a digitális környezet megteremtésében és fenntartásában. Az EU-ra az egyik legnagyobb biztonsági kihívást jelentő Oroszország katonai doktrínájának változása és annak gyakorlatban történő kipróbálása sikeres modell, amelyet az ukrajnai hibrid hadviselés kristálytiszta megmutatott. Itt számos támadás érte a kritikus infrastruktúrák ágazatait, amelyek nem voltak kellően felkészülve ezen akciókra, jelentős hátrányt okozva a reguláris hadműveletek vonatkozásában. A hibrid hadviselésre egyébként a hidegháború analógiájaként gondolhatunk, és huzamosabban fennálló kockázatként kell rá tekinteni. Emiatt a modern ipari/digitális társadalmak számára a kritikus infrastruktúrák kiberdimenziója egyre növekvő jelentőséghez jut. Éppen ezért a kritikus infrastruktúráknak a legjelentősebb mértékben az IT-támadások ellen van szükségük a legkiemelkedőbb védelemre. Az ukrajnai események azt is megmutatták, hogy a kritikus infrastruktúrákat ért támadások országos szinten mekkora gazdasági károkat okozhatnak, így a beazonosított európai kritikus infrastruktúrákat érő esetleges támadások regionális kiterjedésű hatásaival is számolni szükséges. A Közösség jogalkotásának és intézkedéseinek megvizsgálása során arra az álláspontra jutottam, hogy az EU-nak felül kellene vizsgálni a kritikus infrastruktúrákkal kapcsolatos szabályrendszerét (pl. az ágazati felosztást), és a megváltozott külpolitikai dimenziók, illetve kiberfenyegetések tükrében újabb elemekkel kellene azt kiegészíteni. A tagállamok ugyanis eltérő mértékben (gazdasági erejük függvényében) tudnak ezen a téren előrejutni, azonban a kritikus infrastruktúrák interdependenciája, illetve a dominóelv veszélye egységes, erős fellépést kíván meg ezen a területen. Figyelemmel kell lenni arra a tényre is, hogy a kritikus infrastruktúrák tulajdonosainak/üzemeltetőinek nagy része a magántőkéhez köthető, és mivel a biztonság jelentős anyagi ráfordítást igényel, ezért a biztonság területén történő optimalizálás nem megengedhető. Emiatt az EU szerveinek, illetőleg a tagállamok hatóságainak továbbra is hatékony ellenőrző, illetőleg igényérvényesítő szerepet kell biztosítani ezen a területen. A következő fejezetben az EU-t fenyegető biztonsági kihívások közül a kritikus infrastruktúra-védelem legkomolyabb kihívását és egyben védelmének kulcsát vizsgálom.

5. Kibervédelem és kiberbiztonság

Egy 2020. december 11-én publikált sajtóhír [155] nagy visszhangot keltett az IT világában. Ebben Alaa Abdulridha írta le, hogyan talált komoly sebezhetőségeket a Facebook subdomainjaiban. Mindez azért történt meg, mert a Covid-19 vírus miatti távmunka alatt sok szabadideje maradt, amit „hasznosan” kívánt eltölteni. Érdekesség, hogy a sajtóhírt olvasva a cikkben megjelölt Twitter-hivatkozásra [156] kattintva egyből üzenetet kaptam, miszerint illetéktelenek hozzáfértek az általam használt fiókhoz, így jelszó módosítást javasoltak. Mindez elegendő motivációt adott számomra ahhoz, hogy a témát mélyrehatóbban kezdjem el vizsgálni.

5.1. Kiemelt európai IT-támadások a közelmúltban

2018 decemberében, egyfajta adventi naptár formájában, egy 16 ezer követővel rendelkező Twitter-fiókra töltötték fel folyamatosan csaknem ezer német közszereplő személyes adatait és magántitkait, köztük jelentős számban politikusokét is, úgymint Angela Merkel kancellár és Frank-Walter Steinmar államfőjét is. Az ismeretlen elkövetők a legtöbb esetben kizárólag telefonszámokhoz, e-mail-címekhez jutottak hozzá, de körülbelül ötven esetben személyes levelezésekhez és családi fotókhoz is. Az incidens a hatóságoknak hetekig fel sem tűnt [157].

2019 szeptemberében hackerek bejutottak az Osztrák Néppárt (ÖVP) informatikai rendszerébe és több hétig információkat szivárogtattak a választásokkal és a párt tevékenységével kapcsolatban. A mintegy 1300 gigabájt adat között kampánytervek, érzékeny tartalmú e-mailek, politikai ellenfelekről készült jelentések is szerepeltek, de az illetéktelen behatolók hamis tartalmú információkat is megkíséreltek feltölteni [158].

2020. január 5-én súlyos kibertámadás érte Ausztria külügyminisztériumát, aznap, amikor az Osztrák Zöld Párt koalíciót kötött a konzervatív oldallal. A támadás hátterében újfent Oroszországot sejtik [159].

2020 tavaszán hackerek kilencmillió ügyfél adatait lopták el az angol EasyJet diszkont légitársaságtól. A támadók utazási adatokat, e-mail-címeket és kb. 2200 esetben hitelkártya-információkat is megszereztek. Belső források szerint a háttérben kínai hackerek álltak [160].

2020 szeptemberében egy düsseldorfi kórházat ért kibertámadás során leállt az intézmény IT-rendszere, így számos tervezett beavatkozást kellett elhalasztani. Köztük volt egy sürgős eset is, amelynek során egy beteg – másik egészségügyi intézetbe történő átszállítását követően – életét veszítette, mivel a szükséges segítséget nem tudta időben megkapni. A kibertámadás eredeti célja a Düsseldorfi Egyetemet érintő, zsarolóvírus útján történő jogtalan haszonszerzés volt. Ez az első eset Európában, amely kritikus infrastruktúrát érő kibertámadás alkalmával halált okozott [161].

2020 szeptemberében minden eddiginél nagyobb túlterheléses támadást (DDoS) indítottak három magyar pénzintézet, valamint a Magyar Telekom telekommunikációs cég ellen. A több hullámban indított kibertámadás elsősorban Oroszországból, Kínából és Vietnamból indult. Minden eddigi, hasonló jellegű, Magyarországot érintő támadáshoz képest az akció tízszer nagyobb és jóval komplexebb volt [162].

2020. december 9-én támadás érte az Európai Gyógyszerügynökséget, amely az illegális akció során éppen a koronavírus-vakcinák forgalomba hozatali engedélyezését végezte. A hackertevékenység eredményeként különböző dokumentumokhoz fértek hozzá [163].

A REvil hackercsoport 2020 decemberében az Egyesült Királyság Transform Hospital Group kórházláncától 900 gigabájtnyi adatot – köztük jelentős számú intim képet – loptak el páciensekről [164].

2021 februárjában Franciaországban, a délnyugati Dax és az ország középső részén fekvő Villefranche-sur-Saône kórházakat kibertámadás érte. A zsarolóvírusok lebénították az egészségügyi intézmények IT-rendszereit, amelynek következtében fontos műtéteket kellett elhalasztani, és betegeket átszállítani más egészségügyi intézetekbe.

A helyzetet a Covid-19-pandémia tovább súlyosbítja, a betegadminisztráció jelenleg papíralapon folyik [165]. A támadások sokszínűsége megmutatja, hogy a kérdést megfelelően csak komplex intézkedésekkel lehet kezelni. Ennek közösségi vetületét a következő fejezetben vizsgálom.

5.2. Az EU az IT-biztonság érdekében hozott intézkedései

Az értekezés következő részében az EU jogalkotását [166], majd egyéb intézkedéseit – köztük különböző szervezetek létrehozását – vizsgálom meg, amelyek az előzőkben azonosított kockázatok leküzdését hivatott előmozdítani.

Az EU első témában megalkotott sarokköve az Európai Tanács 9. (89.) számú ajánlása (Számítógépekkel kapcsolatos bűncselekmények, Computer-Related Crime) volt, amelyben található lista (a témában hozott új tagállami jogszabályoknak vagy módosításoknak tartalmazniuk szükséges a listában szereplő meghatározásokat, pl. számítógépes csalás, hamisítás, szabotázs, jogellenes titokszerezés stb.) iránymutatásul szolgált a tagállamoknak az elfogadandó, új jogszabályok tekintetében. Az ajánlás – a hatékony eljárások érdekében – egy egyetemes, kötelező erejű jogi norma megalkotását tartja megfelelőnek a tagállamok számára, a szükséges cél elérése érdekében.

A jogfejlődés ezen szakaszában viszonylag hamar felismerésre került, hogy az anyagi jogi mellett az eljárásjogi szabályok (az elektronikus adatok bizonyítékként történő felhasználásának eljárási rendje, pl. lefoglalásuk, kezelésük) is fejlesztésre szorulnak, ami az Európai Tanács 95. (13.) számú ajánlásához vezetett. Ennek egyik legfontosabb dimenziójának a kölcsönös, határon átnyúló együttműködés tekinthető.

Az egyik legnagyobb előrelépést az Európai Tanács 2001. november 23-án, Budapesten kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye (Convention on Cybercrime) jelentette. Az egyezmény preambulumban kifejtésre került, miszerint egy olyan közös büntetőjogi politika megteremtését hivatott szolgálni, amelynek elsődleges célja – a megfelelő jogszabályok elfogadásával és a nemzetközi együttműködés elősegítésével – a társadalom védelme a számítástechnikai bűnözéssel szemben. A joganyagban újabb jogi kategóriák kerültek meghatározásra, biztosítva ezzel az IT-fogalmak egységes értelmezését. Ugyanakkor nemcsak anyagi, hanem eljárásjogi szabályokat is tartalmaz.

Az Európai Parlament és a Tanács 2002/58/EK irányelve (2002. július 12.) az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről („Elektronikus hírközlési adatvédelmi irányelv”) elsősorban a felhasználók személyes adatainak és a magánélet tiszteletben tartásához való joguk védelmét hivatott biztosítani a korszerű digitális technológiák által jelentett veszélyekkel szemben. Elsődlegesen a spamek (kéretlen elektronikus üzenetek) visszaszorítására, a felhasználó előzetes beleegyezést kérő rendszerekre (opt-in) és a cookiek (a süti olyan apró adatrészletek, amelyeket a webhelyek tárolnak a felhasználók számítástechnikai eszközein) telepítésére határoz meg szabályokat. Ezt később az Európai Parlament és a Tanács 2009/136/EK irányelve (2009. november 25.), az úgynevezett „süti”-irányelv egészítette ki.

A következő fontos szabályozásnak a Tanács az információs rendszerek elleni támadásokról szóló 2005/222/IB (2005. február 24.) kerethatározata tekinthető. A határozat elsődleges célja

a tagállamok közötti együttműködés fokozása, amelyet az országok információs rendszerek elleni támadásokra vonatkozó büntetőszabályainak közelítése által lát biztosítottak. Ebben a szabályozásban már megjelent a kritikus infrastruktúrákat irányító IT-rendszerek elleni támadások egyre növekvő kockázata. Az aggodalmakat akkor még a terrorizmushoz kötötték elsődlegesen, de mára a hibrid hadviselés fejlődése következtében [167] más nagyhatalmak beavatkozása is komoly kihívást jelenthet [168].

Jelentős lépés volt a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló Európai Parlament és a Tanács 2011/92/EU irányelve (2011. december 13.). A szabályozás legfőbb indoka, hogy a gyermekpornográfia vagy a gyermekek szexuális bántalmazásának, kizsákmányolásának egyéb súlyos formái az internet használata révén egyre növekvő méreteket öltenek [169].

2013-ban került elfogadásra az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, az Európai Parlament és Tanács 2013/40/EU irányelve, melynek (1) pontja a következőket állapítja meg. Az irányelv célja, hogy: *„A bűncselekmények tényállására és vonatkozó szankcióikra vonatkozó minimumszabályok megállapítása révén közelítse a tagállamok büntetőjogát az információs rendszerek elleni támadások terén, és hogy javítsa a tagállamok illetékes hatóságai, így a rendőrség és az egyéb büntetőszakszolgálatok, valamint az Unió illetékes szakosított ügynökségei és szervei – például az Eurojust, az Europol és annak a számítástechnikai bűnözés elleni európai központja, valamint az Európai Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökség (ENISA) – közötti együttműködést.”* A döntéshozók az információs rendszerekre az EU kulcstényezőiként tekintenek a politikai, a társadalmi és a gazdasági dimenziók vonatkozásában. Fontos újdonsága, hogy a robothálózatokra (az NKI definíciója szerint, a botnet egy fertőzött informatikai eszközökből álló hálózat, amelyet a gazdája többféle károkozásra is alkalmazhat) vonatkozó tiltott cselekményeket is definiálta⁷³ és büntetni rendelte.

2014-ben az Európai Parlament és a Tanács a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 910/2014/EU számú rendeletet

---

⁷³ Pontos adatokkal behatárol.

adott ki, amelynek elsődleges célja az online környezet iránti bizalom, valamint a jogbiztonság megteremtése, mélyítése [170].

2016. július 6. napján került elfogadásra az Európai Parlament és a Tanács a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész EU-ban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről szóló (EU) 2016/1148 irányelve (az úgynevezett NIS-direktíva), mivel megállapításra került, hogy a rendelkezésre álló képességek nem voltak elégségesek ahhoz, hogy garantálják a hálózati és információs rendszerek magas biztonsági szintjét. A biztonsági kihívások hatékony kezelése globális megközelítést igényel EU-s szinten ezt hivatott biztosítani az irányelv, egyfajta jogi keretet biztosítva [171].

2017 szeptemberében megszületett a Bizottság a nagyszabású kiberbiztonsági eseményekre és válsághelyzetekre való összehangolt reagálásról szóló 2017/1584 ajánlása [172], valamint az Európai Parlament és a Tanács az Ellenálló képesség, elrettentés és védelem: az Unió erőteljes kiberbiztonságának kiépítése (JOIN [2017] 450 final) című közös véleménye [173].

A jogi szabályozások mellett az EU az alábbi intézkedéseket fogantatosította a témában [174].

2013-ban került kiadásra az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának közös közleménye (JOIN [2013] 1 final), Az EU kiberbiztonsági stratégiája: Nyílt, megbízható és biztonságos kibertér címmel [175]. A stratégiában megfogalmazásra került, hogy az információs és kommunikációs technológia vált a Közösség gazdasági növekedésének gerincévé, az egységes digitális piac évi 500 milliárd EUR körüli összeggel növelhetné az EU GDP-jét [176]. Ehhez azonban a kibertér biztonságát is szavatolni szükséges, mivel riasztó mértékben nő a kiberbiztonsági események előfordulása.

2016 júniusában az Európai Tanács a kibertérben elkövetett bűncselekmények elleni fellépés irányvonaláról állapodott meg, amelynek keretében két tanácsi következtetés került elfogadásra, az egyik a kibertérben gyakorolt büntető igazságszolgáltatás javításáról, a másik a számítógépes bűnözés elleni európai igazságügyi hálózatáról [177]. Ugyanabban az évben a Tanács elfogadta a Federica Mogherini nevével fémjelzett Közös jövőkép, közös fellépés: erősebb Európa, globális stratégia az EU kül- és biztonságpolitikájára vonatkozó szakanyagát, amelyben a kibervédelem ugyancsak kiemelt szerepet kapott.

2017 októberében a Tanács megállapodott egy, az EU kiberbiztonsági reformját célzó cselekvési terv elkészítéséről. Ugyanazon év decemberében az uniós intézmények intézményközi megállapodást kötöttek, amelynek eredményeként létrejött a Számítógépes Európai Vészhelyzeti Reagáló Csoportok, European Computer Emergency Response Team (a

továbbiakban: CERT-EU); tevékenysége az összes uniós intézményre, szervezetre és hivatalra kiterjed. Feladata az EU-s intézmények elleni kibertámadások védelmének összehangolása [178].

2018 áprilisában az Európai Tanács következtetéseket fogadott el a rossz szándékú kibertevékenységekről, komoly aggodalmának hangot adva, megállapítva hogy nem állami szereplők és nem tagállamok bizonyos céljaikat rosszindulatú kibertevékenységek révén szándékozzák véghezvinni [179]. 2018 szeptemberében a Tanács tárgyalásokat folytatott az Európai Parlamenttel a kiberbiztonsági jogszabály létrehozásáról, amelynek elsődleges célmeghatározása az EU kiberezilienciájának⁷⁴ fokozása, emellett az ENISA megerősítése volt [180]. Az Európai Tanács ugyanazon év októberében következtetéseket fogalmazott meg a kiberbiztonság fokozása, valamint a jogellenes és a rossz szándékú kibertevékenységek elleni küzdelem megfelelő erőforrásokkal történő biztosítására, a technológiai fejlődésből eredő új kihívások ellenében [181]. 2018. november 19-én a Tanács elfogadta az uniós kibervédelmi szakpolitika kereteinek frissített verzióját, ami a 2014-es keret óta felmerülő biztonsági kockázatokra is megfelelő válaszokat tudott immáron biztosítani [182]. 2018 decemberében a tagállamok állandó képviselői jóváhagyták a kiberbiztonsági jogszabályt, amely az ENISA állandó kiberbiztonsági uniós ügynökséggé alakításáról határozott. Emellett elfogadásra került egy mechanizmus, amely kiberbiztonsági tanúsítási rendszerek kialakítását szolgálja, ezek létrejöttüket követően, minden tagállamban érvényesek lesznek [183].

2019 márciusában az Európai Tanács által biztosított keretrendszerben működő Állandó Képviselők Bizottsága felhatalmazást adott, hogy az elnökség folytasson tárgyalásokat az Európai Parlamenttel egy Európai Kiberbiztonsági Ipari, Technológiai és Kutatási Központ létrehozásáról és nemzeti koordinációs központok hálózatának felállításáról [184]. Az Európai Tanács 2019 májusában egy jogszabályi keretet hozott létre, amely az EU számára olyan célzott korlátozó intézkedések bevezetését biztosítja, amelyek alkalmasak arra, hogy az EU-n kívülről származó kibertámadásoktól elrettentsen, illetve megfelelő reagálási képességet biztosítson [185]. 2019. december 3-án az Európai Tanács következtetéseket fogadott el az 5G jelentősége az európai gazdaság számára és az 5G-hez kapcsolódó biztonsági kockázatok enyhítésének szükségessége témakörében. Ebben megfogalmazásra került, hogy az 5G létfontosságú az EU gazdasági funkciói működtetése céljából [186].

---

⁷⁴ Rugalmas ellenállási képesség.

2020 júniusában az Európai Tanács következtetéseket fogadott el Európa digitális jövőjének alakításáról, ebben az uniós digitális stratégia végrehajtásával kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott. Ennek egyik kiemelt eleme a társadalom és a gazdaság jövőbeli digitalizációja az EU-n belül, aminek fontosságát és időszerűségét a Covid-19- pandémia mutatta meg [187]. 2019. július 30-án az Európai Tanács intézkedést fogantatosított hat személlyel és három szervezettel szemben, mert különböző kibertámadásokban voltak érintettek. A kapcsolódó szankciók utazási tilalomból és pénzeszközök befagyasztásából állt. Az intézkedés jelentőségét mutatja, hogy ez volt az első uniós szankció fogantatosítása kibertámadások elkövetőivel, illetőleg egyéb érintettjével szemben [188]. 2020. december 2-án az Európai Tanács következtetéseket fogadott el a csatlakozott eszközök kiberbiztonságáról, amelyben megítélése szerint szükséges felmérni egy horizontális jogszabály megalkotását, amely a csatlakoztatott eszközök összes releváns biztonsági szempontját (pl. az elérhetőség, az integritás, valamint a bizalmas jelleg) tartalmazná [189]. 2020. december 9-én kijelölésre került az új Európai Kiberbiztonsági Kutatási és Kompetenciaközpont székhelye Bukarestben. Feladataként lett meghatározva, hogy javítsa a kiberbiztonsági kutatások és innováció koordinációját az EU-ban. December 11-én az Európai Parlament ideiglenes megállapodásra jutott az Európai Tanáccsal az Európai Kiberbiztonsági Ipari, Technológiai és Kutatási Kompetenciaközpont és a nemzeti koordinációs központok hálózata létrehozásáról szóló javaslattal kapcsolatban, ami várhatóan fokozni fogja az EU kiberbiztonság terén fennálló autonómiáját [190]. 2020. december 15-én következtetéseiben a reziliencia megerősítésére és a hibrid fenyegetések, többek között a dezinformáció⁷⁵ elleni küzdelemre szólított fel. Megállapításra került az is, hogy az új technológiai lehetőségek és a Covid-19-világjárvány kiszolgáltatottabbá tette az EU-t és annak tagállamait a hibrid fenyegetésekkel szemben [191]. Az értekezés következő részében az EU kibervédelmét támogató szervezeteit mutatom be. Az EU 2004-ben létrehozta az Európai Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökséget, European Union Agency for Network and Information Security (a továbbiakban: ENISA), amely arra volt hivatott, hogy biztosítsa az EU és tagállamai számára a minél sikeresebb felkészülést az információbiztonsági kihívások felderítésében, kezelésében és megelőzésében. Az ENISA gyakorlati tanácsokkal látta el az uniós intézményeket, valamint a közösség köz- és magánszektorának képviselőit az információbiztonság területén [192]. Az ENISA feladatköre – már a korábbiakban is említettek szerint – 2018 decemberében kibővült, s az EU

---

⁷⁵ Félretájékoztatás.

hálózat- és információbiztonság európai szakértői központjaként folytatja tevékenységét [193].

2012. december 1-jén megkezdte működését a Szabadságon, a Biztonságon és a Jog Érvényesülésén Alapuló Térség Nagyméretű IT-rendszereinek Üzemeltetési Igazgatását Végző Európai Ügynökség, European Agency for the Operational Management of Large-scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice (a továbbiakban: eu-LISA). A tallinni székhelyű ügynökség igazgatja a schengeni övezet biztonsága érdekében a Vízuminformációs Rendszert (VIS), a SIS II-t és Eurodac-ot [194].

2013-ban került felállításra az EC3, amely arra hivatott, hogy támogassa az EU-ban a bűnüldöző szervek hatékony fellépését a kiberbűnözéssel szemben. Létrehozása óta számos nagy horderejű ügyben volt érintett, több száz sikeres letartóztatáshoz nyújtott helyszíni segítséget, és elemző tevékenysége során több százezer fájl átvizsgálását hajtotta már végre. Minden évben elkészíti az IOCTA jelentését, amely az adott időszakra a számítógépes bűnözés legfontosabb megállapításait, valamint az új fenyegetéseket is magába foglalja [195]. A szervezetten belül a Focal Point Cyborg egység hatáskörébe tartozik az elsődlegesen az európai kritikus infrastruktúrákat veszélyeztető high-tech bűncselekmények elleni küzdelem. Az EC3 képességei az igazságügyi informatika szakterületén is kimagasló, ennek a tevékenységnek a támogatására létrehozott laboratóriumában saját IT-kutatást és -fejlesztést is folytat.

Szintén 2013-ban került létrehozásra az Európai Tanács Kiberbűnözés Programirodája (C-PROC), amelynek feladata, hogy a jogállami normákkal összhangban támogassa a kiberbűnözésre és az elektronikus bizonyítékokra vonatkozó jogszabályok fejlődését, biztosítsa a bírák, az ügyészek és a rendvédelmi szervek tagjainak képzését. További feladatköre a kooperáció előmozdítása az igazságügy területén, az állami és magánszféra közti párbeszéd mélyítése, és a nemzetközi együttműködés fokozása a kiberbiztonság témakörében. Kiemelt terület a programiroda számára a gyermekek védelme az online szexuális erőszakkal szemben [196].

Érdemes röviden bemutatni a 2000-ben létrehozott a Megbízható Bevezető, Trusted Introducer (a továbbiakban: TI) szolgáltatást, amit a CERT-EU hívott életre. A TI legfontosabb szolgáltatása egy megbízható gerinchálózat biztosítása az eseménykezelő szervezetek számára.

Ugyancsak említést érdemel a Közép-európai Kiberbiztonsági Platform, Central European Cyber Security Platform (továbbiakban: CECSP), amely Magyarország, Lengyelország, Ausztria, Csehország és Szlovákia kiberbiztonsági együttműködési platformja.

Végezetül pedig két nonprofit szervezet tevékenységét érdemes megismerni; az egyik a 2012-ben alapított Európai Kiberbiztonsági Hálózat, European Network for Cyber Security (a továbbiakban: ENCS), amelyet az európai kritikus infrastruktúrák biztonságos támogatására hívtak életre, a másik a 2016-ban létrehozott Európai Kiberbiztonsági Szervezet, European Cyber Security Organisation (a továbbiakban: ECSO), amely az ipari szereplőket képviseli az Európai Bizottság előtt a kiberbiztonság témakörében [197].

5.3. A digitális Európa jövőképe

Tekintettel arra, hogy az EU-ban a kritikus infrastruktúrának számító szektorokban, így a közlekedésben, az energetikában, az egészségügyben és a pénzügyi ágazatban a digitális technológiák fokozatosan átveszik az alapvető tevékenységeket, jelentősebb kockázatok keletkeznek, amelyekre megfelelő válaszokat kell adni. Az Európai Bizottság és az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviselője 2020. december 16-án előterjesztette az új uniós kiberbiztonsági stratégiát. Ez lehetővé fogja tenni, hogy az EU megőrizze vezető szerepét a kibertérrel kapcsolatos nemzetközi normák kidolgozása vonatkozásában, és jelentősen hozzájáruljon a globális, stabil, szabad és nyitott kibertér biztosításához. A stratégia azonban nemcsak az egységes gazdasági térség kiberbiztonságát célozza, hanem a demokratikus értékeken, így az emberi és alapvető szabadságjogokon alapuló jogállamiság teljes érvényesülését is. Az EU elkötelezettségét a témában jól szemlélteti, hogy a 2021–2027 közötti költségvetésében a Digitális Európa Programra 7,5 milliárd EUR összeget különít el [198], jelentősen támogatva ezzel a digitális átállás megvalósulását.

Kiemelkedő javaslat az Európai Parlament és Tanács a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész EU-ban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről szóló 2016/1148 irányelvének (2016. július 6.) felülvizsgálata, ami az állami és magánszektor kiberezilienciáját hivatott emelni. Ugyanakkor fontosnak tartja kiterjeszteni az Európa Tanács az európai kritikus infrastruktúrák azonosításáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről szóló 2008/114/EK irányelvének hatáskörét is.

Az Európai Bizottság egy mesterséges intelligenciával működő műveleti központ kialakítására is javaslatot tett, amely az EU számára egy kiberbiztonsági pajzsot jelentene. Ez egy EU ellen intézett kibertámadást lenne hivatott időben észlelni, és azt biztosítani, hogy a támadást proaktív⁷⁶ fellépéssel – még a kár bekövetkezete előtt – elhárítsa. Fontos intézkedésként jelölik a digitális innovációs központok keretében történő kis- és közepes vállalkozások célzott támogatását, valamint a kutatásfejlesztésbe való befektetések ösztönzését. A stratégiában megfogalmazásra került egy új, közös kiberegység felállítása, amely az EU szervei és a tagállamok hatóságai közötti együttműködést lenne hivatott előmozdítani, aminek köszönhetően egységesen nőne a kibertámadások elleni megelőzés, elrettentés és válaszadás eszköztára. Az előbbiek erősítésére a főképviselő az EU kiberdiplomáciai eszköztárának bővítésére is javaslatot tett, különös tekintettel arra, ha kritikus infrastruktúrákat, ellátási láncokat vagy demokratikus intézményeket érnének rosszindulatú támadások.

Az Európai Bizottság az ENISA támogatásával arra ösztönzi a tagállamokat, hogy az 5G-hálózatok kiberbiztonságról szóló bizottsági ajánlásban [199] foglaltak minél szélesebb körben megvalósuljanak. Az Európai Bizottság további célja az EU kiberbiztonsági ipari és technológiai kapacitásának erősítése, amelynek fontos eleme a felhőszolgáltatások, az új generációs processzorok technológiája, a kiemelt biztonságú összeköttetés és a 6G-hálózatok területén történő előrelépés [200].

5.4. Következtetések

Összegzett következtetésként arra a megállapításra jutottam, hogy Európa lakosságának 87,1 százaléka használt internetet 2020 negyedik negyedévében, nála Észak-Amerika mutat egyedül magasabb arányszámot 89,9 százalékkal. A világ összlakosságának 63,2 százaléka élt a vizsgált időszakban a világháló nyújtotta lehetőségekkel [201]. Ennek ellenére a svájci székhelyű Nemzetközi Távközlési Egyesület, International Telecommunications Union (a továbbiakban: ITU) Globális Kiberbiztonsági Indexe Európát a legbiztonságosabb régiónak értékeli évek óta. A rangsor kialakításában a jogszabályalkotást, technikai, szervezeti, kapacitásfejlesztési és együttműködési intézkedéseket veszik elsődlegesen figyelembe [202].

---

⁷⁶ Előrelátóan cselekvő, kezdeményező.

Tekintettel arra, hogy az EU fejlődésének fő irányvonala az egységes digitális piac megteremtése, szükséges is ez a kimagasló teljesítmény a kiberreziliencia szavatolása érdekében. Ugyancsak ezt szorgalmazza az a tény, miszerint az információs és kommunikációs technológia vált az Európai Közösség gazdasági növekedésének gerincévé. Ugyanakkor erre a fejlődési irányvonalra a külföldi nagyhatalmak – leginkább titkosszolgálatok segítségével – vissza nem térő lehetőségként tekintenek.

A kibertérre nemcsak mint a modern kori hírszerzés új irányára, hanem egyéb operációk, műveletek új, kedvezőbb helyszínére tekintenek. Oroszország Ukrajnával szemben vezetett hibrid hadviselése is megmutatta, hogy napjainkra a rendelkezésre álló eszközök kombinatív alkalmazása a leghatékonyabb módja egy sikeres katonai konfliktusnak. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a bűnözés is folyamatosan alkalmazkodik a gazdasági fejlődés nyújtotta lehetőségekhez. A digitális piac kiépítése nemcsak az uniós polgárokat, hanem a nagyvállalatokat is az új generációs bűnözők célpontjává teszi. Mindemellett a hacktivizmus és a terrorizmus a kibertérben [203] történő megjelenése is komoly kihívásokat jelenthetnek a jövőben. Álláspontom szerint az EU megfelelő válaszokat ad a jogszabályi keretek és a szervezeti struktúra alakításában, de a védelmi ipari kutatás, fejlesztés, innováció területén folyamatos előrelépéseket kell tennie, mivel az euroatlanti szövetségen kívülről származó technikai eszközök biztonsági kockázatot jelenthetnek. Paradigmaváltás szükséges abban a tekintetben, hogy a biztonságra proaktív módon kell gondolni, amire olykor jelentős összegeket kell fordítani, mert az esetleges kibertámadásokra adandó reakciók már nem képesek az elvárt rehabilitációra.⁷⁷ Fontosnak tartom továbbá az uniós polgárok és a közösség gazdasági szereplőinek képzését, valamint annak elérését, hogy felismerjék a biztonságtudatos viselkedés jelentőségét. Hiszen csupán a technikai megoldások sosem fognak elégséges védelmet nyújtani a kibertámadásokkal szemben. A fentiek miatt kijelenthető, hogy a kiberkihívások az EU-ra komoly kockázatot jelentenek és ezen a téren – a közösség gazdasági céljaira tekintettel – enyhülés sem várható a jövőben. Ugyanakkor a szektor szoros összefüggésben van a kritikus infrastruktúra-védelemmel, azzal való kölcsönös egymásra hatása jelentősnek tekinthető.

A következő fejezetben az értekezés azt vizsgálja, hogy az irreguláris migráció milyen mértékű kockázatot jelent az EU-ra és tagállamaira.

---

⁷⁷ Helyreállítás, visszaállítás.

6. Az irreguláris migráció

Mint az már korábban kifejtésre került, az irreguláris migrációt az EU biztonsági kockázatának értékelem, amely nézetemmel 2014-ben még szinte egyedül álltam. Ezt a veszélyforrást egy Európán kívülről származó kockázatként kezeltem, amit a külföldi kapcsolódási pontokon történő kapacitásfejlesztés nélkül nem lehet hatékonyan kezelni, így a korábbi KKBP területeként lehetett értékelni. Ezen álláspontomat alátámasztották a 2015-ben bekövetkezett, Európát elérő irreguláris migránsáradat, illetőleg az arra való felkészületlenségnek a nemzetbiztonsági kockázata, következményei. A korábbiakban bemutatott eszközrendszer egy részét szintén alkalmazhatónak tartom ezen a területen is, de számos új megoldás is született, ami a probléma kezelését elősegíti.

2015-ben a korábbiakhoz nem fogható migránsáradat érte el Európát, amely 1 822 180 fő érkezését jelentette a tárgyévben. A tagállamokat teljesen felkészületlenül érte a migránsok hatalmas létszáma, akik ellenőrzés nélkül haladhattak az általuk kiválasztott, leginkább észak- vagy nyugat-európai célországokba [204].

Az UNCHR közzétett legújabb, Global Trends 2019 kiadványában 79,5 millió főre becsülte az otthonukból elűzött emberek számát. A szervezet története óta drasztikus mértékben nő a menekültek aránya, hiszen az egy évvel korábbi jelentésben az arányszám 70,8 millió fő volt. A 79,5 millió menekültből 45,7 millió országuk határain belül telepedett le, jelenleg 4,2 millió menedékkérő él a Földön [205].

Ha megvizsgáljuk a jelenlegi mértéket kiváltó faktorokat, akkor láthatjuk, hogy erre a társadalmi jelenségre konstans kihívásként kell tekinteni. Az Ázsiában (pl. Afganisztán, Pakisztán), illetve a Közel-Keleten fennálló biztonsági deficit, valamint az Afrikában fokozódó vízhiány, ami a fekete kontinens lakóit elvándorlásra kényszeríti az élet ellehetetlenülése miatt [206], folyamatos utánpótlást nyújt ennek a modern kori, ösztársadalmi jelenségnek. Tekintettel arra, hogy a migránsok számára továbbra is Európa a legvonzóbb elérhető úti cél, továbbá az észak-afrikai térségben huzamosabb ideje fennálló politikai instabilitásban – ami a közbiztonságra, így a határőrizetre is negatív hatást gyakorol – kiemelkedő javulása nem prognosztizálható a közeljövőben, kijelenthetjük, hogy az EU intézményeire és tagállamaira egyaránt kiemelt terhet fog róni hosszú távon ennek a biztonsági kockázatnak a kezelése [207].

A fennálló kockázatok és azok kezelését külön földrajzi megosztásban tárgyalom a továbbiakban.

6.1. Kelet-mediterrán/nyugat-balkáni migrációs útvonal

2015-ben hatalmas embertömegek gyalog, autópályák mentén, illetőleg tömegközlekedési eszközökön jutottak tagállamról tagállamra, mindezt regisztráció nélkül. A migránsok számos köztörvényes bűncselekményt követtek el a lakosság sérelmére, jogtalanul behatolva házakba, udvarokba, ruhát és élelmiszert tulajdonítottak el. Jelentős számú bűncselekmény maradt látenciában, tekintettel arra, hogy a migránsok egymás sérelmére elkövetett jogsértéseit nem tárják a hatóságok elé. Magyarország gyorsan reagálva belátta, hogy az új társadalmi jelenségre egyetlen hatásos módszer, ha a külső schengeni határokon technikai határzárakat hoz létre. Ezzel együtt jogszabályokat vezetett be (pl. az egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról szóló 2015. évi CXL. törvény), illetőleg módosított (pl. Magyarország Alaptörvényét), amelynek következtében a határőrizetben a Honvédség is részt vehet immáron. A köznyelvben csak „jogi határzárnak” nevezett jogintézménynek köszönhetően, az országhatártól 8 kilométerre, majd ezt követően az ország egész területére kiterjesztve visszakisérhetik a tranzitónákba az illegálisan bejutott személyeket. Megkésve bár, de hazánkat több más tagállam is követte, átvéve egyes intézkedéseket, amely az úgynevezett nyugat-balkáni migrációs útvonal beszűküléséhez vezetett. Ez az Európát ért migrációs nyomás tekintetében is jelentős változást hozott, tekintettel arra, hogy 2016-ra a migránsok száma 511 050 főre, 2017-ben 204 720 főre, 2018-ban 150 100 főre esett vissza. 2019-ben és 2020-ban ez a szám tovább redukálódott.⁷⁸ A bevezetett intézkedések mellett bűnszervezetek jelentek meg, amelyeknek fő profilja⁷⁹ az embercsempészség lett [208]. Ez a tevékenység rendkívül javadalmazó, hiszen széles réteget tudnak kiszolgálni, a migránsoktól útvonalanként 1000-5000 euró közötti összegeket kérnek el fejenként. Amennyiben nem sikerült az átjutás, újra próbálkoznak velük, egy későbbi alkalommal. Akik kifogynak az anyagi erőforrásaikból, azok különböző tevékenységüket bocsátják áruba, kábítószer, fegyvert csempésznek, illetőleg prostituáltakká válnak, olykor családtagjukat teszik azzá. A fentiek miatt kijelenthetjük, hogy az irreguláris migrációnak ezáltal számos nemzetbiztonsági kockázata van, amely nem tagállami, hanem regionális szintű probléma.

---

⁷⁸ Apadt, csökkent.

⁷⁹ Arculata.

Az útvonal forgalmának csökkenésében (amely 2019. július végére elérte a 21 000 főt) fontos szerepet játszott Törökország határvédelmi tevékenysége, illetőleg a 2016. március 18-án létrejött menekültügyi megállapodás, amelynek értelmében az EU minden olyan migránst visszaküldhet Törökországba, aki illegálisan érkezett valamelyik görög szigetre, és nem kapott menekültstátuszt. Az EU a török visszafogadást kompenzálva a megállapodásban vállalta, hogy minden visszaküldött migráns helyett befogad egy legálisan Törökországban tartózkodó szíriai menekültet. Az EU tagállamai és Törökország között kialakult rendkívüli helyzet hatására 2017. március 15-én a török külügyminiszter bejelentette, hogy Ankara részben felfüggeszti az EU és a kis-ázsiai ország között létrejött menekültügyi megállapodást. Az intézkedés értelmében Törökország nem fogad vissza az EU területén illegálisan tartózkodó menedékkérőket. A helyzet további romlásától függően a török külügyi tárca vezetője a teljes egyezmény egyoldalú felmondását helyezte kilátásba. A lépésre az EU tagállamai közül Ausztria reagált a legdrasztikusabban, amely az Ankarának folyósítandó támogatásokat és az ország uniós csatlakozási tárgyalásait is leállította volna. Az osztrák politikai vezetés egyben azt is hozzátette, hogy a körülmények szükségessé teszik az uniós külső határok védelmének megerősítését, különös tekintettel a nyugat-balkáni régióra. Török részről a helyzetre reagálva, az EU-ügyekért felelős török miniszter a pénzügyi támogatások folyósítását, valamint az uniós vízummentességet kérte számon az EU vezetőitől. A feszültség azóta enyhült, de a török fenyegetés még sokáig fent fog állni, hiszen az országban lévő migránsok száma az Nemzetközi Migrációs Szervezet, International Organization for Migration (a továbbiakban: IOM) adatai szerint 6,1 millió főre tehető [209].

Véleményem szerint az egyezmény törökök általi teljes felmondása nem fog bekövetkezni, mivel ezzel az ország az egyetlen ütőkártyáját is kijátszaná az EU ellen, így a továbbiakban nem tudna semmiféle kedvezmény elérése érdekében feltételeket szabni. Mindamelllett az EU igen fontos kereskedelmi partnere Ankarának, ez az aspektus a jelenlegi török államháztartást érintő helyzetben igen fontos, hiszen az Oroszországgal fennállt konfliktus – amelynek során Moszkva jelentős gazdasági korlátozást vezetett be a kis-ázsiai országgal szemben – megmutatta a kitettségének mértékét, hiszen teljesítménye ennek következtében érezhetően visszaesett. Az EU esetleges gazdasági megszorításai így a török gazdaság további szűküléséhez vezetnének, amely a jelenleg is merev Erdoğan-adminisztráció számára további nehézségeket okozna. Az EU nyilatkozataiban fontos kereskedelmi partnerként tekint az országra, amellyel erős gazdasági kapcsolatai vannak. Tudomásul véve a török gazdaság előtt álló kihívásokat, kiemelte, miszerint fontos lépéseket kell tenni a stabil gazdasági és

monetáris feltételek megteremtése érdekében. Törökország az elmúlt években az EU álláspontja szerint még jobban eltávolodott a Közösségtől, emiatt a csatlakozási tárgyalások szinte leálltak. Nyugtalanító jelként értékelendő Ankara folyamatos és aggasztó visszalépése a jogállamiság és az alapvető jogok területén, valamint az igazságszolgáltatás függetlenségének és működésének romlása. Az EU sajnálattal állapította meg, hogy a civil társadalomra egyre nagyobb nyomás nehezedik, amelynek folyamatosan szűkül a mozgástere, ami a tüntetések és megmozdulások betiltásában, illetőleg az ellenzék nagyszámú letartóztatásában is megmutatkozik [210]. A Frontex adatai szerint 2019-ig összesen 1885 főt szállítottak vissza az egyezménynek köszönhetően a kis-ázsiai országba, amely a megállapodás hatékonyságát megkérdőjelezi, főleg, hogy Ankara 2020-ban felfüggesztette a migránsok visszafogadását. Számos álláspont szerint az egyezményt meg kellene újítani, mivel hatásfoka erősen lecsökkent [211].

2019-ben Ciprus az Európai Bizottság sürgős közbeavatkozását kérte, tekintettel arra, hogy a migráció szintje drámai mértéket öltött az országban. Sajnos ez nem hozott tartós megoldást, az országban még mindig az egyik legmagasabb az egy főre jutó menedékkérelmek száma az EU-ban. A folyamatok könnyítése érdekében az ország a kérelmek elbírálási idejét 75 napról 30 napra csökkentette [212]. Nicosia ugyanakkor kerítés építésébe kezdett, hogy hatékonyabban tudjon fellépni az irreguláris migrációval szemben [213].

Görögország továbbra is az egyik legkiemeltebb ütközőzónája az Európát érő migrációs nyomásnak. Az UNHCR adatai szerint az országban 80 000 fő körül volt a migránsok száma 2019-ben, a Covid-19 után ez a szám 2021-re 19 000 főre csökkent. A legtöbb menekült a szigeteken (Leszbosz, Chios, Számosz, Lérosz, Kosz, illetőleg a hot spot nélküli szigeteken: Tilosz, Rhodosz, Agathonisi, Farmakonisi, Kréta, Methoni) tartózkodik. Az országban az ellátásra jogosultak fejenként, illetőleg családonként, havonta 90-550 euró összegű támogatást kapnak, ami hozzávetőlegesen 7 millió körüli kiadást eredményez. Az EU belső biztonsági alapja 50 millió euró összegű támogatást ítél meg Görögországnak egy új, az Égei-tenger térségébe, tengeri úton belépőket 24 órán belül monitorozó⁸⁰ felderítőrendszer kiépítésére. A tervek szerint harmincöt megfigyelő- és két mobil állomás kerül kialakításra az égei-tengeri katonai bázisokon. Az állomás folyamatos és aktuális információkat szolgáltat majd Athén, Brüsszel és a Frontex részére. Ezzel a fejlesztéssel újabb komoly lépéseket lehet elérni az irreguláris migráció elleni harc területén [214].

---

⁸⁰ Folyamatosan figyelő.

Észak-Macedónia 2015-ben szintén műszaki határzár telepítésébe kezdett, amely kerítést 2016-ban meg kellett erősítenie, mivel azt migránsok 2016 februárjában áttörték. 2019-ben a nyilvántartásba vett migránsok száma közel 8000 főre volt tehető. Az ország határvédelmét több száz fős nagyságrendben támogatják külföldi (magyar, lengyel, horvát, osztrák, cseh, szerb, szlovén és szlovák) rendőrök és határőrök. A pandémia következtében, 2020-ban jelentősen csökkent az ország déli határszakaszán az elfogott, irreguláris migránsok száma. Az ország továbbra is belpolitikai nehézségekkel küzd, amelyet az irreguláris migráció 2021-ben újra fokozódó kihívásai tovább mélyítenek [215].

Albánia is érintett a balkáni migrációs útvonal tekintetében, de jóval kisebb mértékben, mint Észak-Macedónia. Ugyanakkor fontos lépés volt az EU életében 2019. május 22., amikor is az Európai Határ és Partvédelmi Ügynökség az első, EU területén kívüli misszióját elindította Albániában, amelynek keretében ötven határőrt, tizenhat járművet és mozgó hőkamerát telepítettek a balkáni országba. Fő feladatként a görög partokhoz közeli, határon átnyúló bűnözés elleni küzdelem került az új misszió számára meghatározásra. A nyilatkozat csak napokkal az EU parlamenti választások előtt került közzétételre, amely így politikai táborok eltérő megítélését eredményezte. Dimitris Avramopoulos, a Bizottság migrációért felelős biztosa azonban egy komoly, történelmi lépésnek értékelte az új missziót.

Bulgária és Románia kevésbé érintettek a balkáni migrációs útvonal vonatkozásában, ennek egyik fontos eleme, hogy például a szerb hatóságokkal ellentétben, a bolgár és román rendvédelmi szervek kemény fellépést tanúsítanak az országba illegálisan bejutni szándékozó migránsokkal, illetőleg embercsempészekkel szemben. Ez a határozott, olykor brutálisnak értékelt hatósági hozzáállás eredményesnek bizonyult, ezt támasztják alá az alacsony létszámadatok.

Szerbiába továbbra is Észak-Macedóniából érkezik a legtöbb menekült, az országon áthaladó útvonalak változást nem mutatnak. A migránsok száma az országban 2000 fő körülire csökkent a 2019-ben mért 6156 főhöz képest. A migránsok jelentős létszámban tartózkodnak közterületen (pl. a belgrádi Savamala területén, amit a köznyelv „Afgán parknak” nevez), a többiek migránstáborokban várják a továbbjutás lehetőségét. A szerb rendőrök továbbra sem intézkednek a menekültekkel szemben, igazából akkor lépnek csak közbe, ha valamilyen bűncselekményt észlelnek. Szerbiából részben afgán migránsok irányítják az Európába való továbbjutást, több alkalommal már leszámolásba torkollott a közöttük fennálló üzleti érdekellentét [216]. A menekülteket kisszámú csoportokba szervezik, majd koordináltan indítják őket útnak leginkább a bosnyák határ irányába. Nyilatkozataiban Belgrád a migráció

sikeres kezelésére közös európai fellépést javasol, tetteiben – a hatóságok tétlensége miatt – azonban ennek az ellenkezőjét mutatja, hiszen az irreguláris migráció tekintetében az országra tranzitországgként tekint, így sem az embercsempészekkel, sem pedig a migránsokkal szemben nem lépnek fel határozottan [217].

Koszovót továbbra is csak kisebb mértékben érinti a migráció, hiszen az ország gazdaságilag nem vonzó, illetőleg nem tagja az EU-nak. Montenegró már fokozottabb szerepet tölt be a balkáni útvonal tekintetében, de szintén tranzitország a migráció vonatkozásában [218].

Bosznia-Hercegovina szintén erősen terhelt a balkáni migráció tekintetében, 2020-ban 11 292 fő volt a regisztrált irreguláris migránsok száma, ami 2019-ben 18 000 főre volt tehető. A jelentős számú adatok egyik fő oka, hogy a Szerbiával határos országrészek legnagyobb részén nagymértékben hiányzik a határőrizet. Legrosszabb a helyzet az Una-Szana kanton területén, ahol a kiugróan romló közbiztonsági állapot miatt, rendkívüli intézkedéseket vezettek be a migránsok befogadó központon kívüli mozgásának korlátozására. A legtöbb migráns Bihácson és Velika Kladusán van elszállásolva, sokakat pedig a horvát határhoz közeli Vucjak településre költöztettek. Tekintettel arra, hogy az országban az átlag alatti a migránsoknak nyújtott szolgáltatások minősége, és alultervezett a férőhelyek száma is – amit olykor még pl. tábortüzek is csökkentenek [219] –, pattanásig feszült a helyzet a különböző etnikumú csoportok között, ami már tömegverekedésbe is torkollott pl. a Miral befogadó központban [220]. 2019-ben a háromtagú boszniai államelnökség ülésén felmerült a migránshelyzet kezelésében a hadsereg bevonása a szerbiai és a montenegrói határszakaszon, ám a javaslatot az államelnökség szerb tagja, Milorad Dodik elvetette. Ugyancsak megvétózta annak a lehetőségét, hogy a Frontex tagjai védjék a Horvátország felőli határszakaszt a jövőben. Meggátolta ugyanakkor azt is, hogy Bosznia-Hercegovina területén egységesen elosztva hozzanak létre befogadó-állomásokat migránsok számára, segítve ezáltal a jobban terhelt régiókat. Döntését azzal magyarázta, hogy a többségében szerbek által lakott területeket nem szabad ütközőzónává tenni [221]. A fentiek ellenére Bihács és Velika Kladusa tehermentesítésére egyik megoldásként a magánházakban és egyéb szállásokon található migránsokat átszállították a horvát határ közelében található Vucjak átmeneti sáttáborba.

Horvátország a Bosznia-Hercegovina által fogantatosított intézkedésre válaszul három méter magas, lánzsás fémkerítés építésébe kezdett a Velika Kladusához közeli, északnyugat-boszniai Maljevac határátkelőn. Potok térségében, Gejkovac és Pasin határátkelőnél a technikai határzár telepítése volt a következő lépés. Nyilatkozatok szerint ezzel optimalizálni tudják a rendőri erők igénybevétele, hiszen egy esetleges erőszakos határátörési kísérlet

esetén a kerítés már kellő visszatartó erő lehet az erősítés kikerkezéséig [222]. Az országban gondot jelent az is, hogy a turistaszezon megindulásával több rendőrt kell a vendégek által látogatott helyek védelmére vezényelni, ami nyáron emberhiányhoz, túlterheltséghez vezethet. Nemzetközi szervezetek, egyebek mellett, a migránsok elleni horvát hatóságok fellépését túlzónak, olykor erőszakosnak minősítik. A bevezetett szigorításokat azért is tette meg az ország, mert ezzel is elő mozdította a schengeni térséghez való csatlakozását [223].

Szlovéniában ugyancsak folyamatosan erősítik a határvédelmet, ennek keretében folytatják a panelkerítés-építést azokon a helyeken, ahol a terepviszonyok ezt szükségessé teszik. Emellett mind a rendőrség, mind pedig a honvédség határvédelmet ellátó erőinek növelése is indokoltá vált [224], technikai fejlesztések vonatkozásában pedig megfigyelő drónok beszerzésébe kezdtek. A szlovén–horvát-határszakasz egyes részeinek további erősítésére kamerás megfigyelőrendszereket telepítettek. Fokozták az embercsempészekkel szembeni eljárást. Ilirska Bistrica egyike azoknak a határ menti településeknek, ahol a migrációs nyomás a leginkább érezteti hatását. A szigorításoknak köszönhetően számos embercsempészt tartóztattak le, leginkább külföldi állampolgárokat. A fentiekben továbbmenve, az ország Olaszországgal közös határszakaszán is megszigorítja a határellenőrzéseket, eredményeként vegyes olasz–szlovén járőrözést vezettek be [225].

6.2. Közép-mediterrán migrációs útvonal

Líbiából, Tunéziából és Algériából 2021 első felében 13 000 fő érkezett vízi úton illegálisan Olaszországba, ami a tavalyi évhez képest emelkedést mutat. Legtöbbször embercsempészek – főleg ukrán és orosz állampolgárok – segítségével kelnek át az igen veszélyesnek tartott útszakaszon, de megközelítőleg nyolcszázan közvetlenül, saját lélekvesztőikkel érték el a dél-olasz partokat. Négyszázhetvenhárom fő fulladt vízbe vagy nyilvánították eltűntnek.

Líbia továbbra is az afrikai és egyéb arab országokból Európába igyekvő migránsok egyik fő gyűjtőpontja. Az állami szervek által üzemeltetett befogadó központokban/internálós táborokban a nemzetközi szervezetek szerint, messze az átlag alatti az emberek ellátásának a színvonala. A regisztrált menedékkérők létszáma az IOM adatai szerint 2020-ban 46 247 fő volt, hogy minél előbb szabadulni tudjanak az embertelen körülményektől, embercsempészek segítségét veszik igénybe, hogy mihamarabb Európába juthassanak. Az út rendkívül veszélyes, nemcsak a vízbe fulladás magas arányszámai miatt, hanem a menekültek annak a

veszélynek is ki vannak téve, hogy a térségi emberkereskedelem áldozatává váljanak [226]. A képet tovább árnyalja, hogy az országban dúló polgárháborús események a migránstáborokat sem kímélik, 2019-ben Tripoli külvárosában, Tádzsúrában bombatámadás ért egy központot, amelynek során ötvenhárom ember életét veszítette, a sérültek száma százharminc főre volt tehető. Az újra kiújuló konfliktus, amely Halífa Haftar tábornok a Líbiai Nemzeti Hadsereg, Libyan National Army (a továbbiakban: LNA) offenzívájával hozta vissza a háborús állapotokat, már több ezer ember életét követelte. Fájez esz-Szarrádzs, az ENSZ által támogatott líbiai Nemzeti Egyetértés Kormányának miniszterelnöke próbál a helyzeten úrrá lenni, de ezt nemzetközi segítség nélkül nehezen lesz képes megvalósítani.

A fentiek miatt megduplázódott a Líbiából Tunéziába érkező migránsok száma. Az Európába irányuló migráció kiindulópontjává vált a tunéziai partvidék is. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa, UN Refugee Agency (a továbbiakban: UNHCR) adatai szerint évek óta számos migráns Európa felé indulását sikerült meggátolni Tunéziában [227].

Olaszország, a rá nehezedő migrációs nyomás visszaszorítása érdekében, hatékony intézkedéseket fogantatosít, amelynek keretében együttműködését is mélyíti a líbiai parti őrséggel, ennek keretében hat új hajót adott át az észak-afrikai országnak. Ezenfelül bővítették a belügyminiszter jogkörét, miszerint a tengeri és a szárazföldi határellenőrzés keretében korlátozhatja vagy akár meg is tilthatja egyes hajóknak az ország ellenőrzése alatt álló vizeire való behajózást, ezeken történő átkelést vagy tartózkodást, ha ennek közbiztonsági vagy nemzetbiztonsági kockázatai vannak. A felhatalmazás értelmében bírságot is ki lehet szabni a migránsokat Olaszországba szállító civil hajók ellen. Az UNHCR élesen bírálta a biztonsági csomagot, ami nyilatkozataik szerint: *„Aláássa a tengeri mentés nemzetközi szabályrendszerét annak kriminalizálása, hogy a tengeren bajba került embereket szállító hajók olasz vizekre hajózhassanak.”* Az Orvosok Határok Nélkül, Médecins Sans Frontières (a továbbiakban: MSF) nevű segélyszervezet álláspontja szerint a bevezetett szigorítások miatt nőtt a halálozások száma a Földközi-tengeren [228]. 2019. augusztus 5-én az olasz parlament felsőháza megszavazta a migrációs törvények további szigorítását, amelyeknek köszönhetően, immáron az olaszországi partokhoz fedélzetükön migránsokkal érkező civil hajók kitiltását is lehetővé teszik. A törvénycsomag ezenfelül 150 000 euróról 1 000 000 euróra emelte a kiszabható közigazgatási bírság díját, illetőleg alternatív intézkedésként lefoglalhatóvá tette azon civil, Non-Governmental Organization (a továbbiakban: NGO) hajókat, amelyek az olasz hatóságok tiltása ellenére migránsokat szállítanak az ország felségvizein. Amennyiben a hajó kapitánya nem engedelmeskedik az olasz hatósági és katonai

hajók tiltó felszólításának, úgy a törvény értelmében három évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel lesz sújtható. (Az intézkedés azután került a csomagba, miután az olasz hatóságok 2019. augusztus elején megszüntették a kényszerintézkedést a Sea-Watch 3 civilhajó kapitányával szemben.) A törvény engedélyezi továbbá a hatóságok számára, hogy civil szervezeteket lehallgathassanak az embercsempészekkel való kapcsolattartásuk felfedése érdekében [229]. Az Olaszországban bekövetkezett kormányváltás következtében enyhült az ország bevándorlás-politikája, azonban a Líbiával fenálló együttműködését újabb három évvel meghosszabbították.

Máltának szintén gondot okoz az irreguláris migránsáradat, amely 2019-ben emelkedést (3406 fő) mutatott 2018-hoz (1445 fő) képest. 2020-ban 2281 főre mérséklődött a számuk. A háttérben az olasz szigorítások állhattak leginkább. Ezt felismerve Valletta – a korábbiaktól eltérően – már nem engedélyezte az Ocean Viking civil mentőhajónak, hogy a szigetországban töltsön magának üzemanyagot [230]. Ezt követően azonban jelentős változás állt be Málta hozzáállásában, aminek egyik legjelentősebb manifesztuma⁸¹ a 2019 szeptemberében, Birgu városában Németországgal, Olaszországgal, Franciaországgal megkötött megállapodás a Földközi-tengeren felvett migránsok elosztási vészmechanizmusáról. A dokumentumot egy átfogóbb rendezés alapjául használnák fel a jövőben az EU-ban, amelynek következményeként a kvótát elutasító tagállamokat nagyobb mértékben büntetnék [231].

6.3. Nyugat-mediterrán migrációs útvonal

A nyugat-mediterrán migrációs útvonalon 2020 októberéig megközelítőleg 20 500 fő migráns érkezett Spanyolország közigazgatási területére. A menekültek elsődlegesen Marokkóból, Maliból, Pápua Új-Guineából, az Elefántcsontparti Köztársaságból, valamint Szenegálból származnak. Ceuta és Melilla szárazföldi határszakaszán közel 1400 főt, a többi menekültet a félszigeten regisztrálták [232].

Spanyolország 2019 februárjában Marokkóval tengeri mentésről írt alá együttműködési megállapodást, amelynek értelmében mindkét ország mentőhajója a közelebb eső ország kikötőjébe kíséri vissza a tengeren feltartóztatott, illegális bevándorlókat [233]. 2019. július

---

⁸¹ Kijelentés, nyilatkozat.

19-én a spanyol kormány harmincmillió euró támogatást hagyott jóvá Marokkó számára, amit az irreguláris migráció visszaszorítására fordíthat. Ez kiegészíti azt a huszonhatmillió euró értékű csomagot, amelynek keretében Madrid hétszázötven járművet, drónokat, kamerákat, radarokat és egyéb műszaki felszerelést adott Rabat számára [234].

Ezenfelül az EU száznegyvenmillió euró támogatást nyújtott Marokkónak a határőrizet hatékonyabbá tételére. Ez a tavalyi évhez képest meg is hozta az eredményét, hiszen harminckilenc százalékkal csökkent a Spanyolországba illegális úton beérkező migránsok száma. A támogatásoknak köszönhetően az észak-afrikai ország hatóságai egyre több rajtaütést és deportálást hajtanak végre, ugyanakkor a marokkói királyi haditengerészet is részt vesz a hajókon Európába igyekvő migránsok visszafordításában. A két ország újból aktiválta azon megállapodását, amely célja a két exklávéba – Ceutába és Melillába – illegálisan, a kerítés átmászásával bejutott harmadik ország állampolgárainak lehető leghamarabbi visszatoloncolása [235].

Ez a lépés Madridot már csak azért is sürgette, mivel az IOM kutatásai alapján a Spanyolországba érkező migránsok alig fele marad az országban, a többiek Franciaországot tartják célállomásuknak. A nemzetközi szervezet álláspontja szerint a keményebb fellépés ugyanakkor veszélyt is magában hordoz, hiszen a migránsok rákényszerülnek arra, hogy veszélyesebb utakat találjanak az Európába való bejutáshoz [236].

Spanyolországba egyébként a baloldali kormány harminc év alatt nyolc-kilenc millió bevándorlót tervez betelepíteni, hogy az előregedett társadalmat megfiatalítsák. Ezt a kormány társadalombiztosítási és migrációs minisztere az Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) országok fórumának egyik kerekasztal-beszélgetésén fejtette ki. Ez az álláspont liberális intézkedések sorát valószínűsíti a jövőben [237].

6.4. Az integráció hiányának kockázatai

Az irreguláris migráció nem megfelelő kezelése komoly gondokat fog jelenteni a jövőben Európa számára, amely gondolatot már több alkalommal kifejtettem. Ezt támasztja alá a Migrációkutató Intézet elemzése [238] is, amelyben megfogalmazódott, miszerint az integráció egyik leghitelesebb iránymutatója a harmadik országból származó személyek foglalkoztatási rátája. Ennek vizsgálata során megállapítható, hogy ezek lényegesen

elmaradnak az átlagtól. (A felmérés szerint például az iraki férfiak foglalkoztatása az érkezés évében 70 százalékkal marad el az azonos korú finn férfiakétól, 10 évvel később a különbség még mindig 48 százalék.) A foglalkoztatás csekély hatásfoka anyagi leszakadást fog eredményezni az újonnan érkezők számára, ez szegregációhoz vezet, ami a mikroközösségek kilátástalanságát erősíti. A francia modell pedig megmutatta, hogy a legjobb toborzási bázis a modern kori terrorizmus jelenlegi trendje szerint a gyökértelenség érzetével élő, a többségi társadalomba beilleszkedni nem tudó, muszlim származású többgenerációs bevándorlók [239].

Álláspontom szerint, a migrációs válságnak immáron terrorkockázata is van, amit ugyancsak tárgyalni szükséges. Itt a válságot kihasználó hazatérő harcosok problémakörét kell elsősorban figyelembe venni. Ezek a személyek európai állampolgárok vagy európai tartózkodásra jogosult státusszal bíró személyek, akik Afrikában vagy a Közel-Keleten kaptak terrorista kiképzést, és valamely válságövezetben harci tapasztalatokat is szereztek. Rendszerint vallási szélsőségesek, akik a különböző, egymásnak ellentmondó hittételeket saját ízlésük szerint magyarázzák [240], így megfelelő morális alapot találnak arra, hogy terrorcselekményeiket végrehajtsák, leggyakrabban puha célpontok ellen.

6.5. Az EU migrációs politikája

A Coreper a Tanács döntés-előkészítő egységként hívta életre a Bevándorlással, Határokkal és Menekültüggyel Foglalkozó Stratégiai Bizottságot, Strategic Committee on Immigration, Frontiers and Asylum, (a továbbiakban: SCIFA), amely munkacsoport a tagállamok szakértőiből áll, és koncepcionális szakmai döntéseket hoz [241]. A SCIFA a politikai döntéseket megelőzve formálja többek között az irreguláris migráció jelentette nehézségekre adandó válaszokat.

A Frontex felállításáról szóló 2007/2004/EK Tanács rendelete szintén komoly lépéseket tett a külső határok hatékony ellenőrzésére, az integrált igazgatás javításának előmozdítására, így az irreguláris migráció visszaszorítására.

A 2007/2004/EK tanácsi rendelet [242] módosításáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 1168/2011/eu (2011. október 25.) rendelete alapján a Frontex együttműködhet más uniós ügynökségekkel és szervekkel, köztük az Europollal, az Európai Menekültügyi Támogatási Hivatallal, az EU Alapjogi Ügynökséggel, nemzetközi szervezetekkel, valamint harmadik

országok hatáskörrel rendelkező hatóságaival [243]. Ezek alapján a szervezet anyagi és technikai támogatást nyújt harmadik országok részére, valamint összekötő tisztek telepítésébe kezdett. 2012-ben tizenhét ország hatóságával (Oroszország, Ukrajna, Horvátország, Moldova, Grúzia, Macedónia, Szerbia, Albánia, Bosznia-Hercegovina, Egyesült Államok, Montenegró, Fehéroroszország, Kanada, Zöld-foki Köztársaság, Nigéria, Örményország és Törökország) írt alá megállapodást, és különböző tárgyalási stádiumba jutott Líbia, Marokkó, Szenegál, Mauritánia, Egyiptom, Brazília, Tunézia és Azerbajdzsán hatóságaival. Ezek a megállapodások mind a fent felsorolt feladatok végrehajtásában, de leginkább a sikeres közös visszatérési műveletek lebonyolításában segítenek.

A fent megjelölt jogszabály-módosítással tényleges határvédelmi feladatokkal is felruházták a Frontexet. Ennek egyik fő oka az volt, hogy 2011-ben az észak-afrikai térség államaiból származó „menekültáradat” (az érkezők többségéről később kiderült, hogy gazdasági migránsok, akik a jobb életkörülmények reményében és nem üldöztetés miatt hagyták el hazájukat) elérte Olaszországot (leginkább Lampedusa szigetét), ami olyan problémát generált, amit a tagállam egyedül nem lett volna képes kezelni, ezért az olasz belügyminisztérium segítségért folyamodott. Az EU Tanácsa a Tanács 3071. számú üléséről készült sajtóközleményében kitért az olasz helyzetre és közzétette, hogy a Közép-Mediterrán Térségben indított „Hermes 2011” elnevezésű közös műveletet előrehozzák. Emellett a Bizottság megkezdte az Európai Menekültügyi Alap, az Európai Visszatérési Alap és az Európai Határok Alap finanszírozási lehetőségeinek vizsgálatát [244].

A Bizottság a COM (2011) 248 végleges számú közleményében, amely a migrációról szól, a korábbiakhoz képest sokkal markánsabb hangot ütött meg. Ebben kiemelte, hogy: *„...jóllehet, a jelenlegi válság megerősíti, hogy európai szinten nagyobb szolidaritásra és a felelősség jobb megosztására van szükség, el kell ismerni, hogy az EU nem rendelkezik a megfelelő eszközökkel ahhoz, hogy segítsen a nagyszabású migrációs áramlásoknak leginkább kitett tagállamoknak...”*

„... A közelmúltbeli események megmutatták, hogy a külső határ egy alacsony kockázatúnak tartott szakasza milyen gyorsan kerülhet kritikus migrációs nyomás alá...” [245 p. 7]

A módosításnak köszönhetően a Frontex immáron felkészültebben tud szembenézni egy hasonló esettel. Kibővülő feladatköréhez lehetőséget biztosítottak, hogy jelentősebb létszámú saját állománnyal és eszközökkel, felszerelésekkel is rendelkezzen. Ebben a rendeletben továbbá markánsan meg lett jelölve az emberi jogok tiszteletben tartásának követelménye.

2019. november 8-án a Tanács módosított rendeletet fogadott el az Európai Határ- és Parti Őrségről. A Frontexnek szélesebb körű lesz a felhatalmazása, így támogatni tudja a határellenőrzéssel, a visszaküldéssel és a harmadik országokkal folytatott együttműködést, valamint nagyobb személyi állománnyal és több műszaki eszközzel fog rendelkezni.

A harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról az Európai Parlament és a Tanács 2008. december 16-án kibocsátotta a 2008/115/EK számú irányelvét [246]. Ennek egyik fő indoka az volt, hogy egy olyan közösségi jogon alapuló hazatérési programot hozzanak létre, amelyben harmadik országokból származó irreguláris migránsokat emberségesen, az emberi jogaik és méltóságuk tiszteletben tartásával tudnak sikeresen hazatelepíteni. Az önkéntes hazatérés preferálása egyébként minden releváns uniós és hazai jogszabályban szerepel. A kényszerintézkedés mindig utolsó eszköz (ultima ratio) kell, hogy legyen és az intézkedésnek a fokozatosság jegyében igazodni kell a jogsértéshez, az arányosság követelményének megfelelően. Az önkéntes hazatérés általában a legolcsóbb megoldás is egyben, így az a küldő állam számára is előnyös.

Mivel az EU az irreguláris migráció elleni küzdelem nélkülözhetetlen elemének tekinti a visszafogadási és visszatérési politikát, ezért az Európai Parlament és a Tanács a 2007/575/EK számú határozatával, a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2008–2013-as időszakra létrehozta az Európai Visszatérési Alapot. Az alap uniós szintű, illetőleg nemzeti és transznacionális intézkedések finanszírozását szolgálja [247].

Az Európai Parlament és a Tanács 2007/574/EK számú határozata a 2007–2013-as időszakra létrehozta a Külső Határok Alapot. Ennek négy fő célja volt, amelyek közül az első, hogy előmozdítsa a külső határok mentén történő adatgyűjtést, információcserét, a határátelők munkáját, azoknak ellenőrzését és felügyeletét. A második cél a személyek áramlásának hatékony kezelése és a közös fellépés elősegítése volt a hamisított vagy hamis okmányok területén. A harmadik az uniós jogszabályok egységes végrehajtásának, a negyedik pedig a konzulátusok tevékenységének támogatása [248].

Az Európai Parlament és a Tanács 2007/573/EK határozata a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2008–2013-as időszakra létrehozta az Európai Menekültügyi Alapot is. Az alap a menekültstátuszt, illetve az átmeneti vagy kiegészítő védelmet élvező, illetőleg ezeket kérelmező személyeket támogatta, valamint meghatározta annak igazgatási szabályait és a pénzügyi keretek elosztásának rendjét [249].

Az Európai Parlament és a Tanács továbbá a 2011/36/EU irányelvvel az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről is intézkedett. Ebben az emberkereskedelemmel kapcsolatos bűncselekmények definícióit, illetőleg ezek büntetésére vonatkozó minimumszabályokat határoz meg.

Az Európai Migrációs Stratégia 2015. május 13-án lett közzétéve, amelyben a Bizottság deklarálta, hogy a bevándorlást prioritásként kezeli [250].

Következő fontos mérföldkő a 2016-ban megkötött EU–törökországi nyilatkozat tekinthető, ami arra hivatott, hogy az EU együttműködésre ösztönözze Ankarát a határvédelem és visszafogadások terén is.

A Bizottság a 2019. március 6-ai sajtóközleményében [251] kifejtette, hogy az elmúlt évek elért eredményeit meg kell őrizni. Meghatározták a legsürgősebb intézkedések körét, amely az alábbiakban foglalható össze. Marokkóval folytatni kell a határigazgatást támogató száznegyven millió EUR összegű program végrehajtását, valamint újra kell kezdeni a visszafogadásról és vízumkönnyítésről folytatott tárgyalásokat. Elő kell mozdítani a Líbiában uralkodó állapotok javulását, támogatni kell Görögország mielőbb megvalósuló, hatékony nemzeti stratégiájának kialakítását. A partra szállás tekintetében összehangolt és szisztematikus megközelítést biztosítanak.

Az irreguláris migráció vonatkozásában az Afrikáért létrehozott Uniós Szükséghelyzeti Alapon keresztül 5,3 millió személy részesül alapvető támogatásban, eddig 60 000 személy kapott visszailleszkedési támogatást. Az embercsempész-hálózatok ellen az Europol Migráncsempészés Elleni Küzdelem Európai Központja továbbra is kulcsszerepet kell, hogy betöltsön. Az EU immáron 23 partner országgal kötött megállapodást a visszatérésről és visszafogadásról, amit bővíteni kíván a jövőben. Bizottsági javaslatot tesznek a visszatérésre kötelezett személyek általi visszaélések és a szökések visszaszorítására. Erőteljesebb határigazgatást fognak megkövetelni, amelynek továbbra is a Frontex marad a zászlóshajója. A Bizottság álláspontja szerint a migrációs válság egyik legfontosabb tanulsága, hogy az EU menedékjogi szabályait felül kell vizsgálni, amely képes bármilyen migráció kezelésére a jövőben. Rendkívül fontosnak tartom azon megállapításokat, miszerint az integráció döntő fontosságú a migráció működőképessé tételéhez, az EU 2015 és 2017 között száznegyvenmillió EUR-t fektetett ilyen intézkedésekbe.

A genfi első Globális Menekültügyi Fórumon a tagállamok együttes vállalásaik alapján több mint 30 000 áttelepítési helyet ígértek 2020-ra, de ennek végrehajtása a Covid-19-járvány miatt felfüggesztésre került.

2020. szeptember 23-án a Bizottság előterjesztette az új migrációs paktumot, valamint öt, uniós menekültügyi szabály reformját, amelyek legfontosabb elemeit az uniós miniszterek 2020. december 14-én meg is vitattak.

2020. december 17-én elfogadásra került az EU 2021–2027-es időszakra vonatkozó hosszú távú költségvetése, amely a következő hét évben 22,7 milliárd EUR összeggel fogja támogatni a migrációt és a határvédelmet, amelynek keretében a Frontex létszámát 2027-re 10 000 főre emelik [252].

Jelen fejezetben az irreguláris migráció elleni európai uniós fellépés összegzése megmutatta, hogy ezt a biztonsági kockázatot kellő figyelem kíséri. Az EU bebizonyította, hogy szükség esetén képes időben intézkedések foganatosítására. Megfelelő jogi, szervezeti, anyagi és technikai ellátottságot biztosít, és a célok elérésére a szükséges diplomáciai lépéseket is megteszi. A nemzetközi szerződésekben vállalt emberi jogok érvényesülése kompromisszumos megoldást kell, hogy eredményezzen a biztonsággal szemben. Ezért egy olyan rendszer kialakítása tanácsos, amely a biztonsági minimumkövetelményeket és a külföldiek emberi jogait egyaránt garantálja.

6.6. Következtetések

Összegzett következtetésem, miszerint az integráció mellett rendkívül fontos a tagállamokban az idegenjogi eszközök rendészeti alkalmazásának fejlesztése, amelyeknek a nemzetközi jogi alapelvekkel összhangban kell állniuk. Magyarország vonatkozásában ezt Hautzinger Zoltán az *Idegen a büntetőjogban* című könyvében a következőképpen határozza meg: *„Az idegenjogi eszközök rendészeti oldalról hatékonyan alkalmasak megteremteni mindazokat a feltételeket, amelyek az érintett (terrorista háttérű vagy gyanús) külföldi kiutasítását vagy beutazásának megakadályozását jelenti, mindezek gyakorlati alkalmazása ugyanakkor sajátos szakhatóságot feltételez, amelyek elsősorban nem az idegenjogi (bevándorlási és állampolgársági), hanem a nemzetbiztonsági igazgatás szervezetrendszeréhez tartoznak”* [253 p. 175]. A fent meghatározottak általános érvényű megvalósulása a nemzetbiztonsági kockázatokkal bíró személyek vonatkozásában nélkülözhetetlenné kell, hogy váljon.

A külső határok hatékony ellenőrzése, igazgatása hathatós eszköze az irreguláris migráció, és az arra épülő emberkereskedelem, embercsempészet, prostitúció, valamint terrorizmus visszaszorításának.

A fentiek alapján célszerű lenne egy olyan rendszer kiépítése, amelyben egyrészt megfelelő eljárási garanciákat biztosítanak a nemzetközi védelemhez a harmadik országbeli állampolgárok számára, másrészt pedig megfelelő eszközt adnak a hatóságok kezébe, hogy szükség esetén fel tudjanak lépni az eljárással szemben visszaélőkkel. Itt a származási országok nyilvántartásainak, lehetőség szerinti fényképes és biometrikus adatokat is tartalmazó megteremtésére, azok a fogadó országok rendelkezésre bocsátására, megfelelő repatriálási rendszer kidolgozására gondolok. Célszerű lenne olyan eljárási rend megteremtése, ami már Európán kívül megkezdődne. Az elbírálásra váró migránsoknak pedig méltó környezetet kellene teremteni az eljárás egész ideje alatt. Itt folyamatos és nemzetközi ellenőrzés alá kellene vonni a nemzeti rendfenntartó erőket a visszaélések és a korrupció visszaszorítása érdekében. Fontos lenne a migránsok megfelelő felkészítése, ami a fogadó országokban az állampolgárok, a kultúrák, a vallásszabadság és a demokrácia vívmányainak tiszteletét követelné meg. A bűnelkövetőkkel szemben pedig a korábbi kedvezmények – legális tartózkodásra jogosító engedélyek – visszavonását is lehetővé kellene tenni. Ez egyebek mellett egy közös, a tagállamok által kivétel nélkül támogatott legális alap hiányában azonban nem elképzelhető.

Fontos tényező, hogy több tagállamban a politikai erők belpolitikai kérdéssé változtatták a problémakört. Tették ezt azért, mert így az esedékes választások alkalmával, a szavazati joggal rendelkező, muszlim (javarészt szunnita) kisebbségek szavazatait is magukénak tudhatják, bebiztosítva ezzel győzelmüket. A kérdést meg is tudják ideologizálni, hiszen számos tanulmányban, köztük Annemarie Muntz, a Randstad Holding Public Affairs igazgatója előadásában szemléltetett Randstad Bridging the Gap [254] dolgozatban levezetésre került, hogy az öregedő Európa és az ebből adódó jövőbeli munkaerőhiány kezelhetetlenné válik, hiszen 2050-re a kontinensen átlagban el fogja érni a 15%-ot. A szakemberek a probléma megoldására rugalmas foglalkoztatási formák bevezetését javasolták. Ezzel szemben a tagállami politika egy része külföldi, harmadik országbeli állampolgárokkal védené ki ezen gazdasági kockázatot. Emellett rendkívül humanitáriusnak tűnő ígéretekkel, miszerint minden szíriai menekültet befogadnak, tovább növelték a muszlim közösségek által tanúsított szimpátiát.

Gondolatomat erősíti Fabercie Leggeri, a Frontex igazgatójának kijelentése. A szakember úgy véli, hogy amennyiben az Európai Bizottság megállapodást tudna kötni a térség országaival, főleg Líbia tekintetében, és ki tudnának építeni egy újabb bázist, mint Albániában, úgy az ügynökség a misszióját a Földközi-tenger másik kontinensére is kiterjeszthetné. Ehhez előbb

a polgárháború által sújtott országban a stabilitást kellene megteremteni. A központ kizárólag egy erős parti őrség támogatásával lehetne hatékony. Nemcsak a határvédelem, hanem a határigazgatás területén is segítséget nyújtanának, a létszámot ezeröttszáz főről tízezer főre szándékoznak emelni, ugyanakkor a határőrizeti kapacitásokat is modernizálni próbálják a tervek szerint [255].

A fent kifejtettek megmutatják, hogy mekkora biztonsági kockázatot rejt magában az irreguláris migráció, valamint azt is, hogy erre a modern kori társadalmi jelenségre még hosszú évekig készülnie kell a közösségnek.

Hiányolom tehát a jelenlegi bevándorlási politika mellett azt, hogy az államok megfelelő módon választ adjanak a személyek integrációjára, akár különféle programok bevezetésével, a társadalom bevonása mellett. Ezeknek az előkészülete, a kidolgozása és a bevezetése, amely a mostani, rossz tendenciát új irányba terelhetnék, egyelőre nem jelentősek.

Jelen fejezetben az irreguláris migráció elleni európai uniós fellépés összegzése megmutatta, hogy ezt a biztonsági kockázatot kellő figyelem kíséri. Az EU bebizonyította, hogy szükség esetén képes fontos intézkedések foganatosítására. A közeljövőben eljöhét annak az ideje, hogy a nemzetközi szerződésekben vállalt emberi jogok érvényesülése kompromisszumos megoldást kell, hogy eredményezzen a biztonsággal szemben. Ezért egy olyan rendszer kialakítása tanácsos, amely a biztonsági minimumkövetelményeket és az érintettek emberi jogait egyaránt garantálja. Ugyanakkor az is kijelenthető, hogy az irreguláris migráció csupán közvetve, leginkább tagállamok rendészeti és menekültügyi rendszerére – mint a kritikus infrastruktúra kormányzati szektorra – jelenthetnek biztonsági kihívást.

ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

Doktori kutatásom célja volt, hogy megvizsgáljam az EU biztonságpolitikájának szerepét, különösen a kritikus infrastruktúrák és egyéb biztonsági célpontok védelmének tekintetében. Ezt elsődlegesen a biztonsági kockázatok meghatározásával láttam célszerűnek megkezdenni, majd az azokra adott válaszok releváns elemeit **gyűjtöttem össze, ezeket vizsgáltam meg**.

Ennek köszönhetően, a célkitűzéseimnek megfelelően, **beazonosítottam a kockázatokat**, amelyek a terrorizmus, az energiafüggőség, a kritikus infrastruktúrák, az irreguláris migráció és a kibervédelem, kiberbiztonság kihívásai. A doktori kutatás során arra az eredményre jutottam, hogy bár a proliferáció valós globális kihívás, Európát a kritikus infrastruktúrák és egyéb biztonsági célpontok védelmének tekintetében jelenleg nem érintik. Ugyanerre az álláspontra jutottam a határokon átívelő szervezett bűnözés vonatkozásában is, amely jelenségnek igazából az a célja, hogy a jelen rendszerek – ahova korrupció útján bejutottak – minél tovább fennmaradjanak, nem pedig azok megdöntése. A kockázatok meghatározása azért tekinthető az eddigi gyakorlathoz képest eltérőnek, mivel azokat a korábbi bel- és igazságügyi együttműködés keretében volt szokás tárgyalni, nem a közös kül- és biztonságpolitika, azon belül a közös biztonság- és védelempolitika témaköröknél. Álláspontom szerint azonban ezeket a kihívásokat nem lehet a KBVP eszközzel nélkül, a külföldi kapcsolódási pontokon történő megjelenés nélkül eredményesen rendezni. Így jutottam a közölt eredményhez.

A kockázatokat és azok kibontott hatásait **megvizsgáltam**, majd ezen eredményeket rögzítettem. Ezt követően **feltártam** az EU és egyes tagállamainak a kockázatok leküzdésére hozott intézkedéseit, illetőleg ebben a küzdelemben segítségre levő intézményi infrastruktúráját. A kutatás a jogi kereteket is magába foglalja, és egyes esetekben **fejlődési irányok is megfogalmazásra kerültek** benne.

Beazonosítottam a hazailag elismert, kiemelt tudással bíró **szakembereket**, akik többéves gyakorlati tapasztalataikat bocsátották segítségemre, így azokat a doktori kutatásomba beépítettem. Ennek során Eck Gábor, a TEK korábbi felderítési igazgatója volt segítségemre a terrorizmus területén. Bana János, az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. baleset-elhárítási vezetője és Kapás Mihály, a MAVIR Országos Diszpécser Szolgálat osztályvezetője az energiabiztonság területén adták át gyakorlati tapasztalataikat. A kritikus infrastruktúrák tekintetében dr. Bognár Balázs, a Vas Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság igazgatója adott szakmai iránymutatást. Az irreguláris migráció tekintetében az Alkotmányvédelmi

Hivatal és az Információs Hivatal szakértői nyújtottak segítséget. A kibervédelem és kiberbiztonság kihívásaiban pedig Jakab Zoltán IT-szakértő volt segítségemre.

Tekintettel arra, hogy a kutatás témája, aktualitásának gyors változása és a megvilágítás újszerűsége miatt kevés magyar szakanyagot lehet találni, így **be kellett azonosítanom a nemzetközi szakirodalmat**. A releváns tudásanyagot **elemzés alá vettem**, amelynek **eredményeit értékeltem**, majd a releváns részeket **az értekezés szerves részévé tettem**.

Kutatásomat ezt követően az EU intézményrendszerén keresztül végzett megoldásokat vizsgálva folytattam, amely **nemcsak a brüsszeli döntési mechanizmusokat**, így bizottsági munkaértekezletek, EKSZ-konferenciák, EU IntCen éves beszámolók, következő évi irányvonalak, vagy europolos koordinációs-elemző tevékenységekre **terjedtek ki**, hanem a problémát jelentő **válsághelyekre** (hotspotokra) **telepített missziók munkamenetének vizsgálatára is**.

A **gyakorlati problémákat és megoldásokat összevettem** a témakörökben fellelt **tudományos anyagokkal**, valamint a kutatásom kezdetén felvetett **hipotézisekből kettőt megerősítettem, egyet pedig kizártam**. Ezen kutatási folyamat végén **jutottam el a szintézis kialakításához**, illetőleg az egyes **fejezetek végén megfogalmazott fejlődési irányokhoz, jövőbeli célokhoz**.

A doktori kutatásom eredményeinek felhasználása több szinten valósult meg:

1. Az irreguláris migráció témájában publikált eredményeim a magyarországi politikai pártok diskurzusának egyik kérdéskörévé vált, bizonyítva ezzel, hogy ezen tárgykörök mekkora jelentőséggel bírnak napjainkban [260].
2. Szakpolitikai szinten számos kutatási eredményemet fel tudtam használni a TEK tevékenysége során, ennek köszönhetően került többek között kialakításra a terrorfinanszírozás elleni tevékenységet folytató osztály a Felderítési Igazgatóságon belül, ami az általam korábbiakban vezetett Terrorfinanszírozás Elleni Munkacsoport jogutódja lett.
3. Számos eredményemet fel tudtam használni felsőoktatási intézményekben tartott előadások során, két tananyag elkészítéséhez járultam hozzá és tizenhat tanulmányt publikáltam.
4. A minősített adatok védelmét betartva, a legfrissebb terrorcselekményekkel kapcsolatos információkat tudtam megosztani a tudományos elit képviselőivel, úgymint a párizsi és a brüsszeli terrortámadások elkövetőinek irreguláris migrációs útját feltáró eljárások eredményét. Ennek jelentősége abban is megmutatkozott, hogy korábbi eredményeimet felül kellett vizsgálnom, és megállapítanom, hogy az irreguláris migrációnak igenis van terrorkockázata.

Megállapítható, hogy a világhatalmi struktúra átalakulóban van, és ha az EU versenyképes akar maradni ebben a küzdelemben, akkor erőteljes és a valós problémák felé fordulással tudja megtenni a szükséges lépéseket. Le kell számolni a kontinens politikai, gazdasági, technikai primátusába vetett hitével, és reális alapokon újra kell fogalmazni a célok egy részét. Ha ez nem történik meg, akkor középtávon le fog szakadni a feltörekvő gazdasági hatalmaktól, többek között a BRIC(S)-től.

Folytatni kell a terrorizmus elleni küzdelmet, amely kockázat folyamatos kihívást fog jelenteni, mivel fokozatosan Európa vált a terroristák elsődleges célpontjává. Lépéseket kell tenni annak érdekében is, hogy az EU energiafüggősége miatt fennálló kiszolgáltatottsága mérséklődjön, majd megszűnjön, ezzel is biztosítva ama ambícióját, hogy meg tudja teremteni az egységes digitális piacot. A kritikus infrastruktúrák védelme is ezt a célt hivatott biztosítani, amely szektor egyre fejlődő kockázatokra kell, hogy proaktív válaszokat adjon. Az irreguláris migráció területén, véleményem szerint, fontos rendészeti intézkedések kerültek bevezetésre, amelyre nagy szükség volt. Emellett azonban az integrációra és a politikai intézkedésekre is komoly hangsúlyt kell fektetni a jövőben, hiszen az EU még mindig elsődleges célpontja a jobb élet reményében hazájukat elhagyó migránsoknak; ez a tendencia Afrika elsivatagosodása következtében még hosszú évekig kihívást fog jelenteni. A kibervédelem pedig naponta újabb és újabb kihívások elé állítja mind a szolgáltatói oldalon található magánszektor, mind a rendvédelmi szerveket az egész EU területén.

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a doktori értekezésemben vizsgált területek akár egyenként is önálló kutatási témaként szolgálhatnak, amely további analízisekre⁸² vetítenek elő lehetőséget.

---

⁸² Vizsgálat, elemzés.

Új tudományos eredmények

A H1 vizsgálatának eredménye:

T1. Igazoltam, hogy az EU jelenléte nélkül a konfliktusos térségekben újból fegyveres összecsapások robbantak volna/robbannának ki, amelyek következtében kialakuló menekültáradat komoly hatást fejthet ki az EU KKBP-jára.

Ezen belül:

Az EU missziói megfelelő jogi segítséget nyújtanak a demokratikus jogállamok kiépítésében és jogrendjük megszilárdításában. Álláspontomat erősítik az afganisztáni EUPOL misszió megszüntetésének, illetve a nemzetközi erők kivonulásának következményei. A politikai döntés eredményeként tömegek kényszerülnek az országaik elhagyására, amely kihívás kiemelten fogja sújtani az EU-t.

Az új tudományos eredményekhez kapcsolódó publikációim:

[258] [259]

A H2 vizsgálatának eredménye:

T2. Egyértelműen nem vált bizonyítottá annak igazolása, miszerint az uniós polgárok és egyéb legális tartózkodásra jogosult személyek alapjogai jelentős mértékben korlátozhatók a kiemelt biztonságpolitikai kockázatok tekintetében, úgymint a terrorizmus. Emiatt ennek lehetőségét kizártam.

Ezen belül:

Megvizsgáltam a célzott likvidálásokat, a jogellenes kombattáns fogalmának alkalmazását, illetőleg ennek következményeként a személyek határidő nélkül történő fogva tartását. A célzott likvidálásokról megállapítottam, hogy inkább megfelelő jogi garanciákkal biztosított törvényi felhatalmazás keretében javasolt azok alkalmazása, mintsem a nélkül. Ezek végrehajtása ugyanis köztudomású tény. A jogellenes kombattáns intézménye és a határidő nélküli fogvatartások korábbiak szerinti alkalmazása ugyanakkor a jogállamiság kereteit egy idő után teljesen kiüresítik, ezért azok használatától javasolt eltekinteni.

Az új tudományos eredményekhez kapcsolódó publikációim:

[256]

A H3 vizsgálatának eredménye:

T3. Igazoltam, hogy az EU közös biztonság- és védelempolitikájának intézményrendszere **megfelelő jogi környezetbe van ágyazva, rendelkezik** a működéshez szükséges **anyagi háttérrel**, a tudományos probléma megfogalmazásában kifejtettek miatt azonban nem minden esetben alkalmazkodik rugalmasan a kockázatok gyors változásához.

Ezen belül:

Vizsgálat alá vontam a meghatározott kockázatok védelmére kijelölt intézményeket és azok működését. **A vizsgálat gyakorlati megismerést is jelentett**, amelynek következtében **beleláthattam az eljárási és döntési mechanizmusokba, a működés anyagi vonzatába. A terület** bizonyos esetekben rendkívül gyorsan **reagálni** tudott bizonyos kockázatok tekintetében, de ez **nem minden esetben** mutatkozott meg, ennek egyik eklatáns⁸³ példája az irreguláris migráció kezelése volt, **amely inkább politikai, mintsem szakmai indokokra vezethető vissza.**

Az új tudományos eredményekhez kapcsolódó publikációim:

[257] [260] [261] [262] [263] [264] [265] [266]

Ajánlások

Doktori értekezésemet és annak eredményeit az alábbi területeken ajánlom felhasználni:

1. Felsőoktatási intézmények, doktori iskolák hallgatóinak, a témakört vizsgáló kutatóknak, a rendészet területén dolgozó szakértőknek nyújthat segítséget a téma mélyebb megismerésében.
2. Élénkítheti a témával kapcsolatos szakmai és szakpolitikai párbeszédet, kiemelt területként a terrorizmus és az irreguláris migráció elleni küzdelem jövőbeli irányvonalait.
3. A témában publikált tanulmányaim fokozhatják a szakmai eszmecserét a felvázolt kockázatok megoldásaival kapcsolatban.
4. Kutatásom a rendelkezésre álló, hazai szakirodalom szélesebb körrel való megismertetéséhez is segítséget nyújt.

---

⁸³ Ragyogó, nyilvánvaló, meggyőző.

Irodalomjegyzék

- [1.] Európai Parlament: Ismertető az Európai Unióról. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/159/kozso-biztonsag-es-vedelempolitika> (letöltve: 2021.04.30.)
- [2.] Európai Tanács: Unió együttműködés a biztonság és a védelem területén. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/defence-security/> (letöltve: 2021.04.30.)
- [3.] #EUDefence: A Stronger Civilian Side of the Eu's Common Security And Defence Policy (CSDP), 2019. June. https://eeas.europa.eu/sites/default/files/a_stronger_civilian_side_of_eu_csdp.pdf (letöltve: 2021.04.30.)
- [4.] Council of the European Union: Joint Staff Working Document – Joint Action Plan Implementing the Civilian CSDP Compact, Brussels, 8962/19, 30 April 2019.
- [5.] Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, Warsaw, 08. July, 2016.
- [6.] Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization.
- [7.] Boaz, G: Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist another Man's Freedom Fighter?, Police Practice and Research, 3:4, 287-304, doi: 10.1080/1561426022000032060
- [8.] Serbakov, M: A terrorizmus definíciójának kérdése, Büntetőjogi Szemle, 2019/2. szám, 87-100
- [9.] Resperger, I: A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége – biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések, In: A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Szerkesztette: Resperger I, Studia universitatis communia, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., 76. o.
- [10.] Harle, Sz: Szigorításokkal küzd a terror ellen Ausztria, Magyar Hírlap, 2020. november 12. <https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/20201112-szigoritasokkal-kuzd-a-terror-ellen-ausztria> (letöltve: 2021.04.30.)
- [11.] Netanjahu, B: Harc a terrorizmus ellen. Alexandra Kiadó. Budapest, 1995. p. 12.
- [12.] Póczik, Sz: Régi terrorizmus – újfajta terrorizmus II. A politikai erőszak forrásai és formaváltozatai Nyugat- és Kelet-Európában a XX–XXI. század fordulóján, In: Vókó Gy. (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 52. kötet. OKRI, Budapest, 2015, pp. 77–102
- [13.] Besenyő, J: Inferno Terror: Forest Fires as the New Form of Terrorism, Terrorism and Political Violence, doi: 10.1080/09546553.2017.1341876, <http://www.tandfonline.com/eprint/fHaTbH5dyIpwKgr3dGmP/full> (letöltve: 2020.03.12.)
- [14.] Laufer, B: A migráció kockázatai és nemzetbiztonsági kezelésük, Migráció és Rendészet, Magyar Rendészettudományi Társaság, Migrációs Tagozat, Budapest, 2015. p. 85 – 105.
- [15.] Somoskövi, Á: Transzatlanti együttműködés a terrorfinanszírozás elleni küzdelemben, (T)error & Elhárítás, 2012/I. http://www.tek.gov.hu/tt_pdf/SomoskoviAron_Transzatlanti_egyuttmukodes_a_terrorfinanszirozaz_elleni_kuzdelemben.pdf (letöltve: 2016.02.02.)
- [16.] A Bizottság közleménye a Tanács és az Európai Parlament részére a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos megelőzésről és küzdelemről, az információcsere fejlesztésére,

az átláthatóság növelésére és a pénzügyi műveletek nyomon követhetőségének fokozására irányuló intézkedések segítségével, COM(2004) 700 végleges, Brüsszel, 2004.10.20.

[17.] Horváth, A: A londoni közösségi közlekedési rendszer elleni terrortámadások 2005-ben, Hadtudományi Szemle, 2010. 3. évfolyam, 2. szám

[18.] Böröcz, M: A migrációs válság terrorkockázata, (T)error & Elhárítás, 2016/II. http://tek.gov.hu/tt_pdf/5.%20%C3%A9vfolyam%202.%20sz%C3%A1m.pdf (letöltve: 2016.02.02.)

[19.] Weiner, C: Energiaellátás-biztonság és gázdiverzifikáció Magyarországon: elmélet és gyakorlat= Energy supply security and gas diversification in Hungary: Theory and practice. Köz-gazdaságtan. Volume 14. Issue 1. 168-189.

[20.] Eurostat: Energy dependence (t2020_rd320), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_rd320/default/table?lang=en (letöltve: 2022.03.15.)

[21.] Munkácsy B, Egres D: Az atomenergia működési anomáliái, Energiaklub 2021., https://energiaklub.hu/files/content/Az%20atomenergia%20m%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9si%20anom%C3%A1li%C3%A1i_Energiaklub.pdf (letöltve: 2021.11.11.)

[22.] Fodor, L: A németországi atomstop alkotmányjogi kérdései, Iustum Aequum Salutare IX. 2013. 4., 93–114. http://real.mtak.hu/14870/1/09_FL_2013_4.pdf (letöltve: 2015.01.06.) p. 105.

[23.] Orbán, A: Az európai földgázpiac beszerzési forrásainak diverzifikációja, Európai Tükör 2011/4.

[24.] A 2080/2008. (VI. 30.) Korm. határozata a Kritikus Infrastruktúra Védelem Nemzeti Programjáról.

[25.] Nemzeti Kibervédelmi Intézet: Az ivóvízkészlet-mérgezési incidens tanulságaira figyelmeztet az FBI. <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/hirek/az-ivovizkeszlet-mergezesi-incidens-tanulsagaira-figyelmeztet-az-fbi/> (letöltve: 2021.02.27.)

[26.] Besenyő J., Márton K., Shaffer R: Hospital Attacks Since 9/11: An Analysis of Terrorism Targeting Healthcare Facilities and Workers, Studies in Conflict & Terrorism, doi: 10.1080/1057610X.2021.1937821

[27.] ESET: GreyEnergy csoport - kritikus infrastruktúrák a célkeresztben, 2018. <https://www.eset.com/hu/hirek/greyenergy-csoport-kritikus-infrastrukturak-a-celkeresztben/> (letöltve: 2021.03.12.)

[28.] Hautzinger Z, Hegedűs J, Klenner Z: A migráció elmélete, Nemzeti Közszerkesztési Intézet, Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014.

[29.] Varga, J: A határrendészeti kutatások új kihívásai. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, XII. Pécs, 2011.

[30.] Laufer, B: Az észak-afrikai migráció és politikai kételyek Európában, In: Tarrósy István - Glied Viktor - Keserű Dávid szerk.: Új népvándorlás, Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Pécs, IDResearch Kft./Publikon Kiadó.

[31.] Demeter, A: Az interkulturális párbeszéd referenciái, Kellék (57). ISSN 1453-7400 (In Press), 2017

[32.] Heneghan, T: Sarkozy joins allies burying multiculturalism, Reuters, 2011.02.11. <https://www.reuters.com/article/us-france-sarkozy-multiculturalism-idUSTRE71A4UP20110211> (letöltve: 2020.11.20.)

[33.] Magyar Nemzet: Névleg sem integrálódik a muszlim, 2019. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/nevleg-sem-integralodik-a-muszlim-5425139/> (letöltve: 2020.11.14.)

[34.] Rostoványi, Zs: Európai (Euro-) iszlám vagy iszlám Európában. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/433/1/kg2011n2p23.pdf> p. 26. (letöltve: 2012.04.03.)

- [35.] 168: Muszlim erkölcsvédők járőröznek Londonban, <https://168.hu/kulfold/muszlim-erkolcsvedok-jaroroznek-londonban-54184> (letöltve: 2013.01.20.)
- [36.] Migration Research Institute: By any other Name: No-go Zones, Rhetoric and Reality, 2018, <https://www.migraciokutato.hu/en/2018/03/06/by-any-other-name-no-go-zones-rhetoric-and-reality/> (letöltve: 2021. 02. 13.)
- [37.] Európai Tanács: Cybercrime and COVID-19, 2020, https://www.coe.int/en/web/cybercrime/news/-/asset_publisher/S73WWxscOuZ5/content/cybercrime-and-covid-19?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fwww.coe.int%2Fen%2Fweb%2Fcybercrime%2Fnews%3Fp_id%3D101_INSTANCE_S73WWxscOuZ5%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-4%26p_p_col_count%3D1%26_101_INSTANCE_S73WWxscOuZ5_cur%3D2%26_101_INSTANCE_S73WWxscOuZ5_keywords%3D%26_101_INSTANCE_S73WWxscOuZ5_advancedSearch%3Dfalse%26_101_INSTANCE_S73WWxscOuZ5_delta%3D200%26p_r_p_564233524_resetCur%3Dfalse%26_101_INSTANCE_S73WWxscOuZ5_andOperator%3Dtrue (letöltve: 2021.02.12.)
- [38.] Europol: Make your home a cyber safe stronghold, Public awareness and prevention, 2021. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/public-awareness-and-prevention-guides/make-your-home-cyber-safe-stronghold> (letöltve: 2021. 02.13.)
- [39.] ENISA: Tips for cybersecurity when working from home 2020. <https://www.enisa.europa.eu/tips-for-cybersecurity-when-working-from-home> (letöltve: 2021. 02. 13.)
- [40.] Computerworld: Kaspersky: 2019-ben megduplázódtak a pornónak álcázott mobil-fenyegetések, 2020. <https://computerworld.hu/ceginfo/kaspersky-2019-ben-megduplazodtak-pornonak-alcazott-mobil-fenyegetesek-280342.html> (letöltve: 2020.11.20.)
- [41.] DigitalHungary: Pénzben alig kifejezhető, ésszel alig felfogható nagyságú károkat okoznak a kiberbűnözők, 2019. <https://www.digitalhungary.hu/e-volution/Penzben-alig-kifejezhető-esszel-alig-felfogható-nagyságú-károkat-okoznak-a-kiberbunozok/8237/> (letöltve: 2020.11.15.)
- [42.] EUROPOL: Internet Organised Crime Threat Assessment, 2019. <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2019> (letöltve: 2020.11.18.)
- [43.] EUROPOL: Internet Organised Crime Threat Assessment, 2020. <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020> (letöltve: 2021.03.03.)
- [44.] Simon, B: A kriptovaluták és kapcsolódó rendészeti kihívások, A Bűnügyi tudományok és az informatika, Budapest – Pécs 2019. szerkesztette: Mezei Kitti, https://jog.tk.hu/uploads/files/A_bunugyi_tudomanyok_es_az_informatika.pdf (letöltve: 2021.02.27.)
- [45.] Serbakov, M: Kriminalitás a dark weben: illegális piacok, pedofil oldalak, terroristák és az ellenük való küzdelem, Büntetőjogi Szemle, 2020/1. szám. <https://ujbtk.hu/dr-serbakov-marton-tibor-kriminalitas-a-dark-weben-illegalis-piacok-pedofil-oldalak-terroristak-es-az-ellenuk-valo-kuzdelem/> (letöltve: 2021.03.04.)
- [46.] Volz, D: Russian Hackers Have Targeted 200 Groups Tied to U.S. Election, Microsoft Says, The Wall Street Journal, 2020. https://www.wsj.com/articles/russian-hackers-have-targeted-200-groups-tied-to-presidential-election-microsoft-says-11599763502?mod=hp_lead_pos2 (letöltve: 2020.11.20.)
- [47.] Mendick, R., McGoogan, C., Farmer, B. (2017, July 18.). Russians hacked energy companies on election day, GCHQ claims. The Telegraph.

- https://www.telegraph.co.uk/news/2017/07/18/russians-hacked-energy-companies-election-day-gchq-claims/?utm_source=POLITICO.EU&utm_campaign=a83b139846-EMAIL_CAMPAIGN_2017_07_19&utm_medium=email&utm_term=0_10959edeb5-a83b139846-189703869 (letöltve: 2020.11.20.)
- [48.] Auchard, E: Macron campaign was target of cyber attacks by spy-linked group, Reuters, 2017.04.24. <https://www.reuters.com/article/us-france-election-macron-cyber-idUSKBN17Q200> (letöltve: 2020.11.23.)
- [49.] Nemzeti Kibervédelmi Intézet: Ki kicsoda az orosz kiberkémkedésben? <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/hirek/ki-kicsoda-az-orosz-kiberkemkedesben/> (letöltve: 2021.02.27.)
- [50.] Hybrid CoE, <https://www.hybridcoe.fi/publications-and-readings/> (letöltve: 2021.04.27.)
- [51.] Cullen P. & Reichborn-Kjennerud E.: MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare. Multinational Capability Development Campaign project, 10–15, 2019 https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/647776/dar_mcdc_hybrid_warfare.pdf (letöltve: 2021.03.06.)
- [52.] Somodi Z., Kiss Á. (2019). A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. Honvédségi Szemle, pp. 22-28.
- [53.] Berki, G.: A kibertér, annak veszélyei és a kibervédelem jelenlegi helyzete Magyarországon. Nemzetbiztonsági Szemle, 2018, pp. 5-21.
- [54.] Trend Micro Research: Malicious Uses and Abuses of Artificial Intelligence. https://documents.trendmicro.com/assets/white_papers/wp-malicious-uses-and-abuses-of-artificial-intelligence.pdf (letöltve: 2021.03.04.)
- [55.] Muncaster, P. (2020, November 19.). UN and Europol Warn of Growing AI Cyber-Threat. Infosecurity. <https://www.infosecurity-magazine.com/news/un-and-europol-warn-of-growing-ai/> (letöltve: 2021.02.26.)
- [56.] Zoutberg, A. (2020, October 15.). Huawei labelled as security threat to the EU's 5G network. The Brussels Times. <https://www.brusselstimes.com/news/eu-affairs/135929/huawei-zte-eu-european-union-5g-threat-security-high-risk-digital-network-thierry-breton-margrethe-vestager/> (letöltve: 2021.02.26.)
- [57.] Borell, J: Building multilateralism for the 21st century – HR/VP Blog, 2021. február 17., https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/93360/Building%20multilateralism%20for%20the%2021st%C2%A0Century (letöltve: 2021.03.18.)
- [58.] Besenyő, J: The European Union mission in Mali - Hungary's involvement in the mission - Contemporary Military Challenges/Sodobni Vojaski Izzivi (ISSN: 1580-1993), November 2013.
- [59.] Pompeo, M: On the First Anniversary of the Death of Abu Bakr al-Baghdadi, US Department of State. <https://2017-2021.state.gov/on-the-first-anniversary-of-the-death-of-abu-bakr-al-baghdadi/index.html> (letöltve: 2020.11.26.)
- [60.] Tóth, G: Abu Bakr al-Bagdadi halálával még nincs vége az Iszlám Államnak. https://index.hu/kulfold/2019/10/29/iszlam_allam_jovoje_al-bagdadi_sziria_terorizmus/ (letöltve: 2020.11.26.)
- [61.] www.globaljihad.net/view_news.asp%3Fid%3D1535+inspire+magazine&cd=9&hl=h&ct=clnk&gl=hu (letöltve: 2019.10.27., azóta az oldalt törölték)
- [62.] Resperger, I: Az Iszlám Állam stratégiája, politikai, katonai tervei, Acta Humana, 2016/5. 85–102.

- [63.] Póczik, Sz: Muszlim radikálisok Kelet-Európa két régiójában, a Balkánon és a Visegrádi Országokban, Magyarország példáján, BHKK Műhely 1, 2016. április, pp. 32-44.
- [64.] Benmelech E. & F. Klor E: What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?, *Terrorism and Political Violence*, 32:7, 1458-1481, 2020, doi: 10.1080/09546553.2018.1482214.
- [65.] Honvedelem.hu: A német belső elhárítás vezetője elismerte, hogy rosszul mérték fel az Iszlám Államot, 2016. <https://honvedelem.hu/hirek/kulfoldi-hirek/a-nemet-belso-elharitas-vezetoje-elismerte-hogy-rosszul-mertek-fel-az-izlam-allamot.html> (letöltve: 2016.04. 15.)
- [66.] Böröcz, M: A migrációs válság terrorkockázata, *Terror & Elhárítás*, 2016/2. szám, 4-27 o., http://www.tek.gov.hu/tt_pdf/5.%20%C3%A9vfolyam%20.%20sz%C3%A1m.pdf (letöltve: 2021.01.11.)
- [67.] Origo: Az Iszlám Állam megnevezte a párizsi és brüsszeli támadások szervezőit, 2016. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20160413-bakraoui-testverpar-szervezte-brusszeli-parizsi-tamadasokat-izlam-allam.html> (letöltve: 2016.04.15.)
- [68.] Haider, H: Radicalisation of diaspora communities, *Applied Knowledge Services*, 16.01.2015. <http://gsdrc.org/docs/open/hdq1187.pdf> (letöltve: 2021.01.29.)
- [69.] Kymlicka, W: The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies, *International Social Science Journal*, November 2010.
- [70.] Aubert P. and Sillard P.: Offshoring and job losses in French industry, INSEE, 2005.,
- [71.] Brommer, R. V: Analyzing the Growing Islamic Radicalization in France, University of Mississippi. Sally McDonnell Barksdale Honors College, 2016. https://egrove.olemiss.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1933&context=hon_thesis (letöltve: 2021.01.29.)
- [72.] Wattels, S. A: Islamist Radicalization in France Since the Algerian War, Master of Arts in International Studies, University of Washington, 2018. https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/42148/Wattels_washington_02500_18995.pdf?isAllowed=y&sequence=1 (letöltve: 2021.01.29.)
- [73.] Ibid [14]
- [74.] Infojegyzet: Európai Határ- és Parti Órség, Országgyűlés Hivatala, 2017/15., 2017.03.30. https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_15_europai_hatar-es_parti_orseg.pdf/1473159f-9018-4a35-9a09-48ee655d5657 (letöltve: 2021.01.11.)
- [75.] Ibid [66]
- [76.] Dezső, A: A csalódott migránsokból szervezhetnek terrorista sejteket, Index, https://index.hu/kulfold/2016/03/09/francia_exhirszerzo_az_indexnek_a_csalodott_migransokbol_szervezhetnek_terrorista_sejteket/ (letöltve: 2019.01.11.)
- [77.] Kovács, A: Állandó terrorveszély: így teszi tönkre Belgiumot az iszlám, Index, 2019.02.04., <https://www.origo.hu/nagyvilag/20190204-igy-teszi-tonkre-belgiumotaz-izlam.html> (letöltve: 2019.12.12.)
- [78.] EU Commission, *CORDIS: Scientific Approach to Finding Indicators of and Responses to Radicalisation* <https://cordis.europa.eu/project/id/241744/reporting> (letöltve: 2016.04.15.)
- [79.] Hjørnholm, M: *Militant Extremism in a Preventive Perspective*, Journal EXIT-Deutschland, Ausgabe: 2/2013. p 54-68
- [80.] Council Decision 2008/615/JHA, of 23 June 2008, on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime
- [81.] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/816 rendelete az Európai Bűnügyi Nyilvántartási Információs Rendszer kiegészítése érdekében a harmadik országbeli állampolgárokkal és a hontalan személyekkel szemben hozott ítéletekre vonatkozó

- információval rendelkező tagállamok azonosítására szolgáló központosított rendszer (ECRIS-TCN) létrehozásáról, valamint az (EU) 2018/1726 rendelet módosításáról, 2019. április 17.
- [82.] Arcos R. & Palacios J-M: (2020) EU INTCEN: a transnational European culture of intelligence analysis?, *Intelligence and National Security*, 35:1, p. 72-94, doi: 10.1080/02684527.2019.1649912
- [83.] European Council: Counter-Terrorism Coordinator <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/#> (letöltve: 2021.01.12.)
- [84.] Európai Parlament: Europol: kevesebb terrorcselekmény, de továbbra is valós a fenyegetettség az EU-ban, 2011. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/security/20110415STO17918/europol-kevesebb-terrorcselekmény-de-valós-a-fenyegetettség-az-eu-ban> (letöltve: 2013.05.22.)
- [85.] European Commission: Frequently Asked Questions: Passenger Name Record. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/12/258> (letöltve: 2012.07.23.)
- [86.] A Tanács 2725/2000/EK rendelete (2000. december 11.) a dublini egyezmény hatékony alkalmazása érdekében az ujjlenyomatok összehasonlítására irányuló „Eurodac” létrehozásáról
- [87.] Lead DG: OLAF: Anti-Fraud Information System (AFIS) https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/about_the_european_commission/eu_budget/db_2021_programme_statement_anti-fraud_information_system.pdf (letöltve: 2020.11.29.)
- [88.] Európai Parlament: Hogyan változik a Schengeni Információs Rendszer?, 2018. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/security/20181011STO15882/hogyan-valtozik-a-schengeni-informacios-rendszer> (letöltve: 2020.11.29.)
- [89.] Az Európai Unió Alapjogi Chartája, (2016/C 202/02)
- [90.] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)
- [91.] Szabó és Vissy kontra Magyarország ügy (37138/14. sz. kérelem), Emberi Jogok Európai Bírósága, Strasbourg, 2016. január 12.
- [92.] Patrióta Törvény. Hivatalos forrás: H.R. 3162--107th Congress: Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001. (2001). In GovTrack.us (database of federal legislation). Retrieved July 30, 2012, from <http://www.govtrack.us/congress/bills/107/hr3162> <https://www.sec.gov/about/offices/ocie/aml/patriotact2001.pdf> (letöltve: 2012.07.17.)
- [93.] Miklósi, Z: A terrorizmus elleni „háború” és az emberi jogok, *Fundamentum* / 2004. 3. szám, p. 46.
- [94.] Világgazdaság: Új fegyverek a pénzmosás ellen, 2011. <http://www.vg.hu/vallalatok/infokommunikacio/uj-fegyverek-a-penzmosas-ellen-361253> (letöltve:2012.08.01.)
- [95.] Terrorist Finance Tracking Program, Az USA Pénzügyminisztériumának honlapja, <http://www.treasury.gov/resource-center/terrorist-illicit-finance/Terrorist-Finance-Tracking/Pages/tftp.aspx> (letöltve:2012.08.01.)
- [96.] Ibid [95]
- [97.] A Tanács 2010/16/KKBP/IB határozata az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok között az Európai Unióból származó pénzügyi üzenetadatoknak a terrorizmusfinanszírozás felderítésére irányuló program céljából történő feldolgozásáról és az

Amerikai Egyesült Államok részére való átadásáról szóló megállapodásnak (SWIFT-megállapodás) az Európai Unió nevében történő aláírásáról, 2009. november 30.

[98.] A Tanács 2010/16/KKBP/IB határozata az Európai Unió es az Amerikai Egyesült Államok között az Európai Unióból származó pénzügyi üzenetadatoknak a terrorizmusfinanszírozás felderítésére irányuló program céljából történő feldolgozásáról és az Amerikai Egyesült Államok részére való átadásáról szóló megállapodásnak (SWIFT-megállapodás) az Európai Unió nevében történő aláírásáról, 2009. november 30., (2) pont.

[99.] CNN: Romania denies hosting secret CIA prisons, 2011. <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/europe/09/07/europe.cia.rendition/index.html> (letöltve: 2012.08.01.)

[100.] U.S. Supreme Court, EX PARTE QUIRIN, 317 U.S. 1 (1942), Original and Nos. 1942, <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=317&invol=1>, (letöltve: 2012.06.21.)

[101.] Dörmann, K. (2003). The legal situation of “unlawful/unprivileged combatants”. *Revue Internationale De La Croix-Rouge/International Review of the Red Cross*, 85(849), p. 45-74. doi:10.1017/S0035336100103521

[102.] Sabjanics, I: A terrorizmus hatásai és megjelenése a demokratikus jogrendben, Akadémia Kiadó, 2021, doi: 10.1556/9789634547105

[103.] Energia 2020: A versenyképes, fenntartható és biztonságos energiaellátás és – felhasználás stratégiája, A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságának és a Régiók Bizottságának, COM/2010/0639

[104.] BP Statistical Review of World Energy, 2020, 69th edition.

[105.] Magyar Nemzet: Orosz–ukrán–EU gáztárgyalások lesznek június végén, 2015. <https://magyarnemzet.hu/gazdasag-archivum/2015/06/orsz-ukran-eu-gaztargyalasok-lesznek-junius-vegen-2> (letöltve: 2015.07.21.)

[106.] Kovács, G: Orbán két illiberális barátja beindította a Magyarországot célzó gázfolyosót, 2020. https://hvg.hu/gazdasag/20200108_torok_aramlat_deli_aramlat_erdogan_putyin (letöltve: 2021.01.28.)

[107.] Origo: Osztottak-szoroztak a Gazpromnál, 2015. <http://www.origo.hu/gazdasag/20150810-osztottak-szoroztak-a-gazpromnal-torok-aramlat-koltsegvetes.html> (letöltve: 2015.08.26.)

[108.] Nord stream homepage: <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/> (letöltve: 2021.01.28.)

[109.] Baltic pipe project homepage: <https://www.baltic-pipe.eu/> (letöltve: 2021.01.28.)

[110.] HVG: Gazprom: "A Nabucco nincs többé", 2013. http://hvg.hu/gazdasag/20130628_Gazprom (letöltve: 2015.08.25.)

[111.] Infostart: Már jön az azeri gáz a transzadrián, 2020. <https://infostart.hu/gazdasag/2020/12/31/mar-jon-az-azeri-gaz-a-transzadrian> (letöltve: 2021.01.28.)

[112.] CEE Bankwatch Network: Pipe dreams, Why public subsidies for Lukoil in Azerbaijan will not reduce EU dependency on Russia, 2015. <http://bankwatch.org/sites/default/files/PipeDreams-LukOil-21Jan2015.pdf> (letöltve: 2015.08.25.)

[113.] Ibid [103]

[114.] CIA: The World Factbook, Norway, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/norway/#energy> (letöltve: 2020.08.25.)

[115.] Eperjesi, Z: Az Európai Unió földgázpolitikája, valamint az Energia 2020 stratégia ismertetése, Polgári Szemle, 2014. október – 10 évfolyam, 3-6. szám

- [116.] Központi Statisztikai Hivatal: A globális keresletcsökkenés miatt jelentősen esnek az üzemanyagárak <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/uzemanyagarak/index.html> (letöltve: 2021.01.28.)
- [117.] Komjáthy, L: Csallóközi kőolajvezeték: A gazdasági minisztérium sem akarja már a projektet, 2020, <https://korkep.sk/cikkek/mindennapjaink/2020/05/28/csallokozi-koolajvezetek-a-gazdasagi-miniszterium-sem-akarja-mar-a-projektet/> (letöltve: 2021.01.28.)
- [118.] MOL: A MOL-csoport és a Transpetrol befejezte a barátság I./Adria kőolajvezeték rekonstrukcióját, <https://mol.hu/hu/molrol/mediaszoba/3737-a-mol-csoport-es-a-transpetrol-befejezte-a-baratsag-i-adria-koolajvezetek-rekonstrukciojat/> (letöltve: 2021.01.28.)
- [119.] Blas J: Russia's Dirty Oil Crisis Is Worse Than Almost Anyone Predicted, 2019. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-05-24/russia-s-dirty-oil-crisis-is-worse-than-almost-anyone-predicted> (letöltve: 2021.01.28.)
- [120.] International Atomic Energy Agency: Power Reactor Information System. <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/OperationalReactorsByCountry.aspx> (letöltve: 2021.01.28.)
- [121.] HVG: 22 milliárd eurós veszteséget okoz Németország az atomerőművek lekapcsolásával, 2011. http://hvg.hu/vilag/20110603_nemetorszag_atomenergia-veszteseg (letöltve: 2013.01.05.)
- [122.] Oberhaus, D: Germany Rejected Nuclear Power – and Deadly Emissions Spiked, 2020. https://www.wired.com/story/germany-rejected-nuclear-power-and-deadly-emissions-spiked/?fbclid=IwAR2JPYFTeq9vbvB_kmmFg1S23veXdnNhUVdOfxpkFvL5boFjJICT7kdWbc&fbclid=IwAR3YDIAZhqybhXXbGthxcSP14pDVTFI7v2gXZLifCs1dpuiHBcmNcubvAZU&mbid=social_facebook&utm_brand=wired&utm_medium=social&utm_social-type=owned&utm_source=facebook (letöltve: 2021.01.28.)
- [123.] International Atomic Energy Agency, <https://www.iaea.org/topics/iaea-low-enriched-uranium-bank> (letöltve: 2021. 05.29.)
- [124.] Fehér J: Japán egy cunamiban megrongálódott atomerőmű újraindítását tervezi, 2020. <https://telex.hu/kulfold/2020/10/14/japan-atomeromu-ujrainditas-cunami-2011> (letöltve: 2021.01.28.)
- [125.] A P7_TA(2010)0192 számú, az Európai Parlament 2010. május 20-i állásfoglalása az Unió a Mediterrán Térségért elnevezésű kezdeményezéséről (2009/2215(INI), (2011/C 161 E/19)
- [126.] Desertec Foundation, <https://www.desertec.org/> (letöltve: 2021.01.31.)
- [127.] Tunur, <https://www.tunur.tn/project/tunisian-concession-regime/> (letöltve: 2021.01.31.)
- [128.] Moretti A., Pitas C., Christofi G., Bué E., and Francescato M: Grid Integration as a Strategy of Med-TSO in the Mediterranean Area in the Framework of Climate Change and Energy Transition
- [129.] Sipos, G: Hány balatonnyi napelem kell Magyarországnak?, Origo, 2013. <http://www.origo.hu/idojaras/20131113-hany-balatonnyi-napelem-szeleromu-energianoveny-kell-magyarorszag-nak-interju-david-mackay-jel.html> (letöltve: 2015.11.17.)
- [130.] J. C. MacKay, D: Fenntartható energia – mellébeszélés nélkül, Typotex Kiadó, 2011., p. 5.
- [131.] The European Wind Energy Association: Aiming High - A report by the EWEA – November 2015 <http://www.ewea.org/fileadmin/files/library/publications/reports/EWEA-Aiming-High.pdf> (letöltve: 2015.11.21.)
- [132.] Energiainfo: Különleges tengeri transzformatort épít az ABB, <https://www.energiainfo.hu/kulonleges-tengeri-transzformatort-epit-az-abb-33538/> (letöltve: 2015.11.21.)

- [133.] Alternatívenergia.hu: Malmö, a zöld város. <http://www.alternativenergia.hu/malmo-a-zold-varos/73511> (letöltve: 2015.11.21.)
- [134.] Almási K., Kapás M., Tihanyi Z.: Üzemzavar jelentés – a 2006 november 4.-i rendszerüzemzavar magyar energiarendszerre gyakorolt hatásáról, MAVIR, 2006. http://mavir.hu/documents/10258/13170/uzemzavar061104_20061130.pdf/6cf101c8-20a4-4c56-a559-a3b29f2d5c46;jsessionid=t360JtvbbkMRH025GrtHNgWp6vpHJ6T2LJJQh7GGvsC4kTs92fT2!-547077927!1613902305!1416471163095?version=1.0 (letöltve: 2015.09.21.)
- [135.] Az „Európa 2030” Projekt, A Bölcsék Tanácsának jelentése az Európai Tanácsnak az EU jövőjéről 2030-ig, 2010. május, pp. 31-36., <https://www.consilium.europa.eu/media/30764/qc3210249huc.pdf> (letöltve: 2015.09.21.)
- [136.] Virgil, T: Evoluția conceptului de infrastructură critică. https://www.academia.edu/11305152/Evoluția_conceptului_de_infrastructură_critică (letöltve: 2019.02.27.)
- [137.] Alexandru A, Vevera, V., Ciupercă E: National Security and Critical Infrastructure Protection, 2019. International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION. 25. 8-13. 10.2478/kbo-2019-0001.
- [138.] Ibid
- [139.] Jójárt, K: A hibrid hadviselés orosz elméletének változása az ukrajnai tapasztalatok tükrében, doi: 10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.49
- [140.] Trenin, D: Avoiding U.S.–Russia Military Escalation During the Hybrid War. Carnegie Moscow, 2018. január 25.
- [141.] Бартош, А: Россия в эпоху гибридных войн http://nvo.ng.ru/gpolit/2017-10-20/1_970_hybrid.html (letöltve: 2021.04.17.)
- [142.] Бартош, А: Гибридная война – переход от неудач к победе http://nvo.ng.ru/realty/2018-06-01/1_998_hybryd.html (letöltve: 2021.04.17.)
- [143.] Главная, т: Гибридная война – новый вызов национальной безопасности России <http://www.nationaldefense.ru/includes/periodics/maintheme/2017/1016/154222573/detail.shtml> (letöltve: 2021.04.17.)
- [144.] Whitehead E.D., Owens K., Gammel D., and Smith J, Ukraine Cyber-Induced Power Outage: Analysis and Practical Mitigation Strategies, 2017, https://na.eventscloud.com/file_uploads/aed4bc20e84d2839b83c18bcba7e2876_Owens1.pdf (letöltve: 2021.04.24.)
- [145.] Marazis A., Kothe R: Russian Cyberwarfare Capabilities: Assessing the Threat for Ukraine's Critical Infrastructure, 2018. <http://www.encouncil.org/wp-content/uploads/2018/09/Russian-Cyberwarfare-Capabilities-Assessing-the-Threat-for-Ukraines-Critical-Infrastructure.pdf> (letöltve: 2021.04.24.)
- [146.] Cybersecurity & Infrastructure Security Agency: Critical infrastructure sectors. <https://www.cisa.gov/critical-infrastructure-sectors> (letöltve: 2021.04.21.)
- [147.] Horváth, A: A létfontosságú rendszerelemek és a technológiai fejlődés új kockázatai II. rész. Hadtudomány 2016. évi elektronikus lapszám p. 218 http://mhht.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/horvathattila22.pdf (letöltve: 2021.04.23.)
- [148.] Bonnyai, T: A kritikus infrastruktúra védelem elemzése a lakosságfelkészítés tükrében, Doktori (PhD) Értekezés, 2014. https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/Bonnyai-Tunde_Doktori-ertekezes_2018.pdf (letöltve: 2021.04.23.)
- [149.] Bognár B., Bonnyai T., Görög K., Katai-Urban L., Vass Gy: Létfontosságú rendszerek és létesítmények védelme, Kézikönyv a katasztrófavédelmi feladatok ellátására, 2015, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Katasztrófavédelmi Intézet, Budapest

- [150.] Nyitrai, M: Összehasonlító tanulmány az Európai Unió és az Egyesült Államok kritikus infrastruktúra védelem szabályozása és megvalósítása területein, Hadtudományi Szemle 2017. X. évfolyam 2. szám.
- [151.] Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik https://www.bsi.bund.de/EN/Home/home_node.html (letöltve: 2021.04.27.)
- [152.] Molnár, D: Kiberbiztonság Németországban – pillanatkép a német digitális térről, Nemzet és Biztonság 2018/1. szám, 142–156. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/neb_2018-01-09_molnar_dora_-_kiberbiztonsag_nemetszagban-pillanatkép_a_nemet_digitalis_terrol.pdf (letöltve: 2021.05.12.)
- [153.] Federal Ministry of the Interior: National Strategy for Critical Infrastructure Protection https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/EN/publikationen/2009/kritis_englisch.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (letöltve: 2021.04.27.)
- [154.] Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe: Sektoren und Branchen KRITIS. https://www.bbk.bund.de/DE/Themen/Kritische-Infrastrukturen/Sektoren-Branchen/sectoren-branchen_node.html (letöltve: 2021.05.12.)
- [155.] Abdulridha, A: How I hacked Facebook: Part One. *Infosec Write-ups*. (2020, December 11.) <https://medium.com/bugbountywriteup/how-i-hacked-facebook-part-one-282bbb125a5d> (letöltve: 2021.05.12.)
- [156.] Alaa Abdulridha. <https://twitter.com/alaa0x2> (letöltve: 2021.10.15.)
- [157.] German politicians targeted in mass data attack. BBC (2019, January 04.). <https://www.bbc.com/news/world-europe-46757009> (letöltve: 2021.05.12.)
- [158.] Scally, D: Austrian People’s Party calls alleged hack an ‘attack on democracy’. The Irish Times. (2019. September 06.) <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/austrian-people-s-party-calls-alleged-hack-an-attack-on-democracy-1.4010308> (letöltve: 2021.05.12.)
- [159.] 'Serious cyber-attack' on Austria's foreign ministry. BBC. (2020, January 05.) <https://www.bbc.com/news/world-europe-50997773> (letöltve: 2021.05.12.)
- [160.] Wakefield, J: EasyJet admits data of nine million hacked. BBC. (2020, May 19.) <https://www.bbc.com/news/technology-52722626> (letöltve: 2021.05.12.)
- [161.] Shashank, J: A murderous cyber-attack is only a matter of time. The Economist. (2020, November 17.) <https://www.economist.com/the-world-ahead/2020/11/17/a-murderous-cyber-attack-is-only-a-matter-of-time> (letöltve: 2021.05.12.)
- [162.] Példátlan hackertámadás érte Magyarországot tegnap. <https://www.portfolio.hu/uzlet/20200925/peldatlan-hackertamadas-erte-magyarorszagot-tegnap-450324#> (letöltve: 2021.05.12.)
- [163.] Hacker greifen sich Biontech-Daten <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/impfstoff-hersteller-hacker-greifen-sich-biontech-daten-1.5144017> (letöltve: 2021.05.12.)
- [164.] Tidy, J: Hackers threaten to leak plastic surgery pictures. BBC, (2020, December 24.). <https://www.bbc.com/news/technology-55439190> (letöltve: 2021.05.14.)
- [165.] Desmazes, P: Cyber attacks hit two French hospitals in one week. France24. (2021, February 16.) <https://www.france24.com/en/europe/20210216-cyber-attacks-hit-two-french-hospitals-in-one-week> (letöltve: 2021.05.14.)
- [166.] Mezei, K: Az informatikai bűnözés elleni nemzetközi fellépés – különös tekintettel az Európai Unió és az Egyesült Államok szabályozására, Jura, p. 349-360, 2018.
- [167.] Nemzeti Kibervédelmi Intézet: Elharapódzó Kiberkonfliktusok Oroszország és Ukrajna Között, <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/hirek/elharapodzo-kiberkonfliktusok-oroszorszag-es-ukrajna-kozott/> (letöltve: 2021.02.18.)
- [168.] Council Framework Decision 2005/222/JHA on attacks against information systems

- [169.] Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council, (2011. december 13.) on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA
- [170.] Az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.) a belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.
- [171.] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/1148 irányelve (2016. július 6.) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről.
- [172.] A Bizottság (EU) 2017/1584 ajánlása a nagyszabású kiberbiztonsági eseményekre és válsághelyzetekre való összehangolt reagálásról, (2017. szeptember 13.).
- [173.] Az Európai Parlament és a Tanács az Ellenálló képesség, elrettentés és védelem: az Unió erőteljes kiberbiztonságának kiépítése (JOIN [2017] 450 final) című közös véleménye
- [174.] Európai Tanács: Időrendi áttekintés – kiberbiztonság <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/cybersecurity/timeline-cybersecurity/> (letöltve: 2021.02.16.)
- [175.] Közös közlemény az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságának és a Régiók Bizottságának Az Európai Unió kiberbiztonsági stratégiája: Nyílt, megbízható és biztonságos kibertér, JOIN (2013) 1 final
- [176.] Pleśniarska, A: Assumptions and development of the Digital Single Market in the context of economic growth in the European Union. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. (2019). 63. 103-113. 10.15611/pn.2019.7.09.
- [177.] European Council: Fight against criminal activities in cyberspace: Council agrees on practical measures and next steps, Press release, 2016. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2016/06/09/criminal-activities-cyberspace/> (letöltve: 2021.02.16.)
- [178.] European Council: Cybersecurity: EU institutions strengthen cooperation to counter cyber-attacks, Press release, 2017. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2017/12/20/cybersecurity-eu-institutions-strengthen-cooperation-to-counter-cyber-attacks/> (letöltve: 2021.02.16.)
- [179.] European Council: Response to malicious cyber activities: Council adopts conclusions, Press release, 2018. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2018/04/16/malicious-cyber-activities-council-adopts-conclusions/> (letöltve: 2021.02.16.)
- [180.] European Council: EU to create a common cybersecurity certification framework and beef up its agency – Council agrees its position, Press release, 2018. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2018/06/08/eu-to-create-a-common-cybersecurity-certification-framework-and-beef-up-its-agency-council-agrees-its-position/> (letöltve: 2021.02.16.)
- [181.] European Council: Meetings, 18 October 2018. <https://www.consilium.europa.eu/hu/meetings/european-council/2018/10/18/> (letöltve: 2021.02.16.)
- [182.] European Council: Cyber defence: Council updates policy framework, Press release, 2018. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2018/11/19/cyber-defence-council-updates-policy-framework/> (letöltve: 2021.02.16.)
- [183.] European Council: EU to become more cyber-proof as Council backs deal on common certification and beefed-up agency, Press release, 2018. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2018/12/19/eu-to-become-more->

- [cyber-proof-as-council-backs-deal-on-common-certification-and-beefed-up-agency/](#) (letöltve: 2021.02.16.)
- [184.] European Council: EU to pool and network its cybersecurity expertise – Council agrees its position on cybersecurity centres, Press release, 2019. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2019/03/13/eu-to-pool-and-network-its-cybersecurity-expertise-council-agrees-its-position-on-cybersecurity-centres/> (letöltve: 2021.02.19.)
- [185.] European Council: Cyber-attacks: Council is now able to impose sanctions, Press release, 2019. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2019/05/17/cyber-attacks-council-is-now-able-to-impose-sanctions/> (letöltve: 2021.02.19.)
- [186.] European Council: Significance and security risks of 5G technology – Council adopts conclusions, Press release, 2019. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2019/12/03/significance-and-security-risks-of-5g-technology-council-adopts-conclusions/> (letöltve: 2021.02.19.)
- [187.] European Council: Shaping Europe’s digital future - Council adopts conclusions, Press release, 2020. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/06/09/shaping-europe-s-digital-future-council-adopts-conclusions/> (letöltve: 2021.02.19.)
- [188.] European Council: EU imposes the first ever sanctions against cyber-attacks, Press release, 2020. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/07/30/eu-imposes-the-first-ever-sanctions-against-cyber-attacks/> (letöltve: 2021.02.19.)
- [189.] European Council: Cybersecurity of connected devices – Council adopts conclusions, Press release, 2020. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/12/02/cybersecurity-of-connected-devices-council-adopts-conclusions/> (letöltve: 2021.02.19.)
- [190.] European Council: New Cybersecurity Competence Centre and network: informal agreement with the European Parliament, Press release, 2020. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/12/11/new-cybersecurity-competence-centre-and-network-informal-agreement-with-the-european-parliament/> (letöltve: 2021.02.19.)
- [191.] European Council: Council calls for strengthening resilience and countering hybrid threats, including disinformation in the context of the COVID-19 pandemic, Press release, 2020. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2020/12/15/council-calls-for-strengthening-resilience-and-countering-hybrid-threats-including-disinformation-in-the-context-of-the-covid-19-pandemic/> (letöltve: 2021.02.19.)
- [192.] European Union, European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/enisa_en (letöltve: 2020.10.19.)
- [193.] European Union Agency for Cybersecurity, Homepage. <https://www.enisa.europa.eu/>
- [194.] EULISA. <https://eulisa.europa.eu/> (letöltve: 2020.10.19.)
- [195.] EUROPOL, European Cybercrime Centre - EC3. <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3> (letöltve: 2020.10.19.)
- [196.] Council of Europe, Cybercrime Programme Office (C-PROC). <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/cybercrime-office-c-proc-> (letöltve: 2020.11.29.)
- [197.] Kovács, Z: Kibervédelem és biztonság, Kibervédelem a bűnügyi tudományokban, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020, p. 85-88.
- [198.] European Commission: Commission welcomes political agreement on €7.5 billion Digital Europe Programme, Press release, 2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2406 (letöltve: 2021.02.19.)

- [199.] European Commission: Commission Recommendation of 26.3.2019, Cybersecurity of 5G networks. <https://ccdcoe.org/uploads/2019/06/EU-190326-CommissionRecommendation-Cybersecurityof5Gnetworks.pdf> (letöltve: 2021.02.19.)
- [200.] European Commission: Joint communication to the European Parliament and the Council, The EU's Cybersecurity Strategy for the Digital Decade. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020JC0018&from=EN> (letöltve: 2021.02.19.)
- [201.] Internet World Stats. <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> (letöltve: 2021.02.19.)
- [202.] ITU Publications, Global Cybersecurity Index (GCI) 2018. https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STR-GCI.01-2018-PDF-E.pdf (letöltve: 2021.02.19.)
- [203.] Besenyő, J. (2017). Low-cost attacks, unnoticeable plots? Overview on the economical character of current terrorism. Strategic Impact, p. 83-100.
- [204.] Idemudia E., Boehnke K.: Patterns and Current Trends in African Migration to Europe, In: Psychosocial Experiences of African Migrants in Six European Countries. Social Indicators Research Series, vol 81. Springer, Cham, 2020. https://doi.org/10.1007/978-3-030-48347-0_2 (letöltve: 2019. 12.30.)
- [205.] UNHCR: Global trends, Forced Displacement in 2018. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5ee200e37/unhcr-global-trends-2019.html> (letöltve: 2021.05.29.)
- [206.] Treszkai, Á: Az éghajlatváltozás biztonsági hatásai a szubszaharai térségben, Honvédségi Szemle 2019/4. szám, https://honvedelem.hu/files/files/116701/hsz_2019_4_065_076.pdf (letöltve: 2019. 12.30.)
- [207.] Schapendonk, J: What if Networks Move? Dynamic Social Networking in the Context of African Migration to Europe, 2015. <https://doi.org/10.1002/psp.1860>
- [208.] Besenyő, J., 2016. The Islamic State and its human trafficking practice, Bucharest: Strategic Impact: 60:3; pp 15-21, http://real.mtak.hu/83721/1/the_islamic_state_and_its_human_trafficking_practice.pdf (letöltve: 2019. 12.30.)
- [209.] Migration Data Portal: The bigger pictures. https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs_&t=2020&cm49=792 (letöltve: 2021.03.30.)
- [210.] European Commission: Press statement following the 54th meeting of the Association Council between the European Union and Turkey, Brussels, Press release, 2019. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2019/03/15/press-statement-following-the-54th-meeting-of-the-association-council-between-the-european-union-and-turkey-brussels-15-march-2019/> (letöltve: 2019.07.30.)
- [211.] Karakayali, S., Talebi, N., Küçükkaya, E., Kühnert, N: The 'Refugee Deal' - Four Years After the EU-Turkey Statement, Humboldt-Universität zu Berlin, 2020. <https://www.projekte.hu-berlin.de/en/merge/publications/publications/snapshot-analyses-on-the-refugee-deal-four-years-after-the-eu-turkey-statement> (letöltve: 2020.08.29.)
- [212.] Asylum Information Database: Country Report: Cyprus, 2019. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2021/04/AIDA-CY_2020update.pdf (letöltve: 2021.05.29.)
- [213.] In-cyprus: A fence in Astromeritis to keep migrants out. <https://in-cyprus.philenews.com/a-fence-in-astromeritis-to-keep-migrants-out-photos/> (letöltve: 2021.05.29.)

- [214.] Nedos, V: Funds green-lighted for Aegean surveillance system, 2019. <https://www.ekathimerini.com/news/242104/funds-green-lighted-for-aegean-surveillance-system/> (letöltve: 2019.07.30.)
- [215.] Lj. Spasov, A: Macedonian perspective on the migration crisis, EU Forum – Migration, Clingendael, Netherlands Institute of Internal Relations, 2016. <https://www.clingendael.org/publication/macedonian-perspective-migration-crisis> (letöltve: 2019.07.30.)
- [216.] U.Z: Ismét megkéseltek egy migránst Belgrádban, 2019. <https://delhir.info/2019/06/26/ismet-megkeseltek-egy-migranst-belgradban/> (letöltve: 2019.08.05.)
- [217.] Umek D., Minca C., Šantić D: The Refugee Camp as Geopolitics: The Case of Preševo (Serbia). In: Paradiso M. (eds) Mediterranean Mobilities, Springer, Cham, 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-319-89632-8_4 (letöltve: 2019. 12.30.)
- [218.] FRONTEX: Western Balkans, Quarterly, Q4 <https://frontex.europa.eu/documents-and-publications/> (letöltve: 2019. 08. 05.)
- [219.] Euronews: Fire at Bosnia migrant camp injures 29, 2019. <https://www.euronews.com/2019/06/01/fire-at-bosnia-migrant-camp-injures-29> (letöltve: 2019.08.05.)
- [220.] Tensions are high in Velika Kladusa in Bosnia and Herzegovina: Migrants are walking around armed with rods after a mass fight, the police are on standby, Telegraf, 2019. <https://www.telegraf.rs/english/3068869-tensions-are-high-in-velika-kladusa-in-bosnia-and-herzegovina-migrants-are-walking-around-armed-with-rods-after-a-mass-fight-the-police-are-on-standby> (letöltve: 2019.07.23.)
- [221.] Bosnian Presidency Chairman rejects plan to send army to eastern border, N1 Sarajevo, 2019. <https://rs.n1info.com/english/news/a491088-bosnian-serb-chairman-of-bh-presidency-refuses-to-send-army-to-the-eastern-borders/> (letöltve: 2019.08.05.)
- [222.] Croatia installing fence on borders with Bosnia, N1 Sarajevo, 2019. <http://ba.n1info.com/English/NEWS/a349625/Croatia-installing-fence-on-borders-with-Bosnia.html> (letöltve: 2019.08.05.)
- [223.] Lučka D., Čekrlija S: Refugees and migrants in the triangle of Bosnia and Herzegovina, Croatia and Serbia. Democracy and Human Rights, 2019. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/16597.pdf> (letöltve: 2019.08.05.)
- [224.] Garb, M: Coping with the refugee and migrant crisis in Slovenia: the role of the military, Defense & Security Analysis, 34:1, 3-15, 2018. doi: 10.1080/14751798.2018.1421400
- [225.] Brožič, L., 2020. Migration to the Republic of Slovenia as "A First Step" into the European Union. Sociology and Anthropology. Volume (8, MAY 2020). p. 72 - 81. 10.13189/sa.2020.080303.
- [226.] Cusumano, E., Villa, M: Sea rescue NGOs : a pull factor of irregular migration?, Policy Briefs, 2019/22, Migration Policy Centre Retrieved from Cadmus, European University Institute Research Repository, 2019. at: <http://hdl.handle.net/1814/65024> (letöltve: 2019.08.29.)
- [227.] Sanderson, S: „Tunisia sends more than 50 migrants back to Libya”, 2019. <https://www.infomigrants.net/en/post/18646/tunisia-sends-more-than-50-migrants-back-to-libya> (letöltve: 2019.08.18.)
- [228.] Panebianco, S: The Mediterranean migration crisis: humanitarian practices and migration governance in Italy, Contemporary Italian Politics, 11:4, 386-400, 2019. doi: 10.1080/23248823.2019.1679961

- [229.] Italy government wins confidence vote on decree targeting migrant rescue ships, Reuters, 2019. <https://www.reuters.com/article/us-italy-politics-migrants-idUSKCN1UV21Y> (letöltve: 2019.05.23.)
- [230.] Mahoudeau, C: Ocean Viking migrant rescue ship 'not allowed' to refuel in Malta, 2019. <https://www.aljazeera.com/news/2019/8/8/ocean-viking-migrant-rescue-ship-not-allowed-to-refuel-in-malta> (letöltve: 2019.08.08.)
- [231.] Mainwaring Ć, DeBono D., 2021. Criminalizing solidarity: Search and rescue in a neo-colonial sea. Environment and Planning C: Politics and Space. doi:10.1177/2399654420979314 (letöltve: 2019.08.08.)
- [232.] Human Rights Watch: World Report 2021. <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/spain> (letöltve:2021.05.29.)
- [233.] Spain Strikes Deal with Morocco to Hand It Migrants Rescued at Sea, European views, <https://www.european-views.com/2019/02/spain-strikes-deal-with-morocco-to-hand-it-migrants-rescued-at-sea/> (letöltve: 2019.08.28.)
- [234.] Spain will give Morocco €30 million to curb irregular immigration, El Pais, https://english.elpais.com/elpais/2019/07/19/inenglish/1563521682_999175.html (letöltve: 2019.08.28.)
- [235.] European Commission: EU Trust Fund for Africa: new actions adopted to support vulnerable migrants, foster socio-economic development and improve border management in North of Africa, Press release, Brussels, 2018. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6793 (letöltve: 2019.08.29.)
- [236.] Martín, M., 2019. Irregular migrant arrivals in Spain fall by 39%, https://english.elpais.com/elpais/2019/08/16/inenglish/1565939861_569323.html (letöltve: 2019.08.29.)
- [237.] Kurmai, K: Közel 10 millió migránst akar betelepíteni a spanyol kormány, 2020. <https://www.origo.hu/nagyvilag/20200120-migransok-milliot-akarja-befogadni-spanyolorszag.html> (letöltve: 2020.01.29.)
- [238.] Vargha, M: Snapshot of the migration situation in Finland, Hungarian Migration Research Institute, https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2019/08/MKI_Finn-migr%C3%A1ci%C3%B3s-helyzetk%C3%A9p.pdf (letöltve: 2020.10.31.)
- [239.] Holtgraves, L: The Roots of Radicalization and Home-grown Terrorism Amongst Second and Third Generation Immigrants in Europe, University of North Carolina, 2012, <https://cdr.lib.unc.edu/concern/dissertations/m613mz09x> (letöltve: 2021.01.29.)
- [240.] Maróth, M: Mit kell tudni az iszlámról?, (T)error & Elhárítás, 2015. II., pp. 91-125, http://www.tek.gov.hu/tt_pdf/4.%20%C3%A9vfolyam%20.%20sz%C3%A1m.pdf (letöltve: 2021.01.29.)
- [241.] Berta K, Molnár T, Töttös Á: A migráció nemzetközi és európai uniós jogi szabályozás: a laza univerzális keretektől az átfogó, egységes EU-szakpolitikáig, Magyar Rendészettudományi Társaság, 2012/2.
- [242.] A Tanács 2007/2004/EK rendelete (2004. október 26.) az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség felállításáról.
- [243.] Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség felállításáról szóló 2007/2004/EK tanácsi rendelet módosításáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 1168/2011/eu (2011. október 25.) rendelete, 21. bekezdés.
- [244.] Az Európai Unió Tanácsa, Sajtóközlemény, A Tanács 3071. ülése, 7. oldal. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/HU/jha/119535.pdf (letöltve: 2013.02.08.)

- [245.] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának Közlemény a migrációról, COM/2011/0248 végleges, 6-7. oldal.
- [246.] Az Európai Parlament és a Tanács 2008/115/EK Irányelve a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról.
- [247.] Az Európai Parlament és a Tanács 575/2007/EK határozata (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2008–2013-as időszakra az Európai Visszatérési Alap létrehozásáról.
- [248.] Az Európai Parlament és a Tanács 574/2007/EK határozata (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a Külső Határok Alap létrehozásáról.
- [249.] Az Európai Parlament és a Tanács 573/2007/EK határozata (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2008–2013-as időszakra az Európai Menekültügyi Alap létrehozásáról és a 2004/904/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről.
- [250.] A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Európai Migrációs Stratégia, COM (2015) 240 final (2015.05.13.).
- [251.] Európai Tanács: Időrendi áttekintés – Az EU migrációs politikája. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/migratory-pressures/history-migratory-pressures/> (letöltve: 2021.02.04.)
- [252.] Mészáros D, Töttös Á: A menekültek áttelepítésének múltja, jelene és jövője az Európai Unióban, <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/4393/3954> (letöltve: 2021.02.04.)
- [253.] Hautzinger Z: Idegen a büntetőjogban, AndAnn Oktatási és Szolgáltató Kft. Pécs, 2016, p. 175.
- [254.] Berkhout E, Berg v.d. E: Bridging the Gap, International database on employment and adaptable labor, Amsterdam, 2010. https://pdfs.semanticscholar.org/3d7a/3666e8beaaf49b93526861594df6fa1434e3.pdf?_ga=2.193104557.122964989.1612386739-2095940603.161238673910. (letöltve: 2017.03.15.)
- [255.] Hírma: Frontex: évtizedekig nehezedik még migrációs nyomás az EU-ra, 2019. <https://hir.ma/kulfold/frontex-evtizedekig-nehezedik-meg-migracios-nyomas-az-eu-ra/747414> (letöltve: 2019.07.29.)

A jelölt értekezéssel kapcsolatos publikációi

A tézispontokhoz kapcsolódó tudományos folyóiratcikkek

- [256] Böröcz M: Biztonság kontra alapjogok, (T)error & Elhárítás, 2012/I. kiadvány.
- [257] Böröcz M: Wahhabism in the Balkans – a real threat for Hungary, (T)error & Elhárítás, 2013/I. kiadvány
- [258] Böröcz M: Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának néhány főbb kihívása napjainkban (1. rész), (T)error & Elhárítás, 2013/II. kiadvány
- [259] Böröcz M: Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának néhány főbb kihívása napjainkban (2. rész), (T)error & Elhárítás, 2014/I. kiadvány
- [260] Böröcz M: Az illegális migráció és a terrorizmus közti összefüggések vizsgálata, (T)error & Elhárítás, 2014/II. kiadvány
- [261] Böröcz M: Az új típusú terrorista: a magányos elkövető, Belügyi Szemle, 63. szám, 2015.
- [262] Böröcz M: Az EU energiabiztonsága, (T)error & Elhárítás, 2015/II. kiadvány
- [263] Böröcz M: A migrációs válság terrorkockázata (T)error & Elhárítás, 2016/II. kiadvány
- [264] Böröcz M: Az európai IT biztonság jelenlegi kihívásai, Belügyi Szemle, 69 (12), 2021 pp. 2227-2243.
- [265] Böröcz M: Tackling irregular migration in Europe, Contemporary Military Challenges 23. 2. (06.21.), pp. 91-105
- [266] Böröcz M: The critical infrastructure protection policy in the EU, Strategic Impact, 3/2021, Issue: 80, pp. 46-61.

Könyvrészlet

- [267] Bálint A., Vincze I., Böröcz M., Bárdi Cs: A TEK feladata és felépítése, Nemzetbiztonsági Igazgatási Jegyzet, Rendészeti Szakvizsga Bizottság, 2011., pp. 69-84
- [268] Böröcz M., Somoskövi, Á: Bűnügyi szolgálati ismeretek – Különös rész, „Korlátozott terjesztésű” Budapest, 2016. ANY Biztonsági Nyomda, szerk: Szendrei Ferenc p. 248-260.

Tudományos folyóiratcikkek

- [269] Böröcz M: „A külföldi túszzabadítás metodikája és problematikája” című pályamű. A belügyminisztérium tudományos pályázatán benyújtott tanulmány különdíjat kapott. Tartalma egy része minősített, 2011.
- [270] Böröcz M., Kasznár A., Vági A: Feltörekvő hatalmak megkülönböztető kompetenciái, Metszetek, ahol gondolataink összeérnek, Antológia Kiadó, Lakitelek, 2012.

D12) Nyilatkozat a munka önállóságáról, irodalmi források megfelelő módon történt idézéséről

Alulírott dr. Böröcz Miklós Gyula kijelentem, hogy a „Az Európai Unió biztonságpolitikája szerepének vizsgálata a kritikus infrastruktúrák védelmében” című benyújtott doktori értekezést magam készítettem, és abban csak az irodalmi hivatkozások listáján megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt, amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban, de átfogalmazva más forrásból átvettem, egyértelműen, a forrás megadásával megjelöltem.

Budapest, 2022. május 05.

.....
dr. Böröcz Miklós Gyula